

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

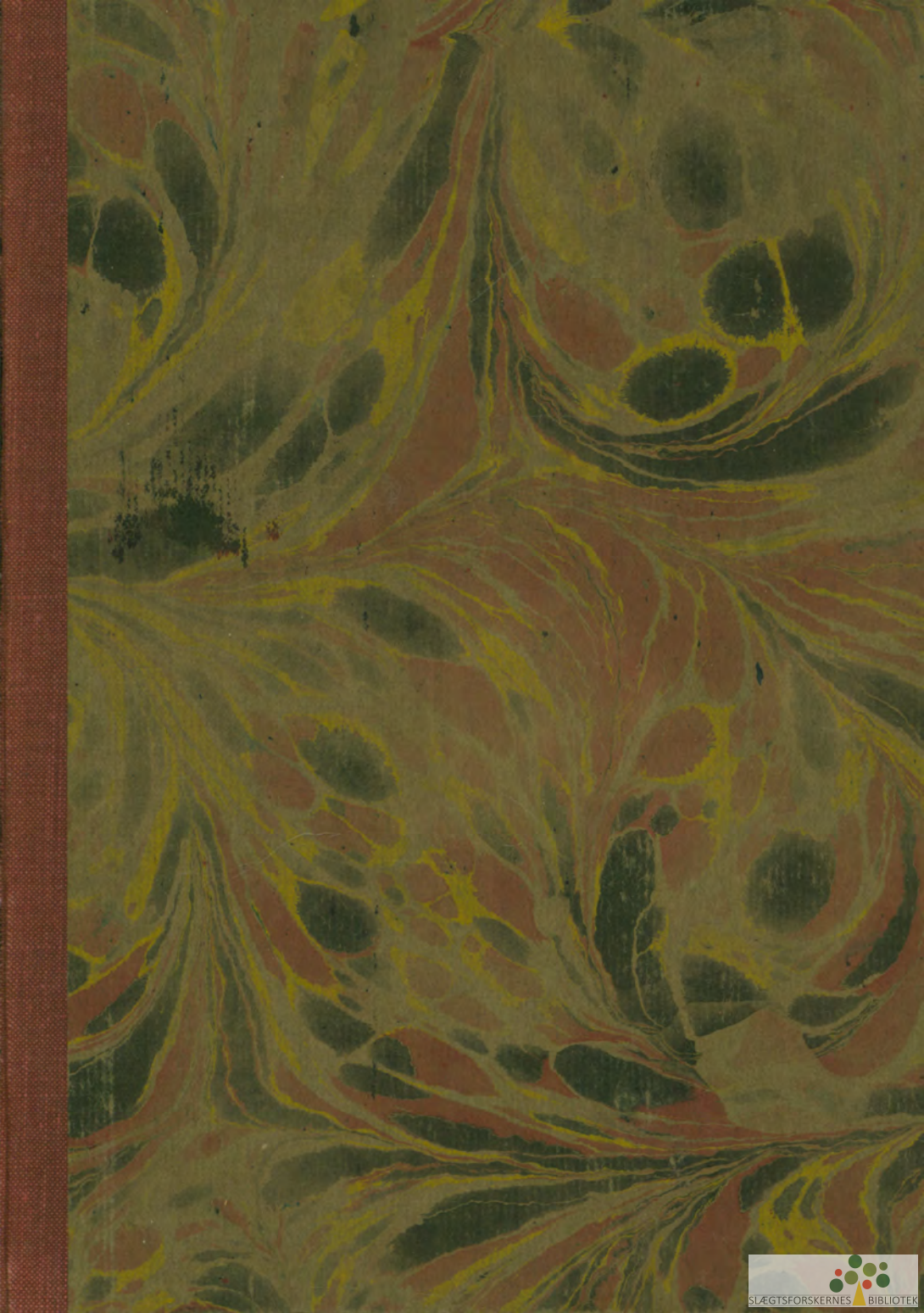
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

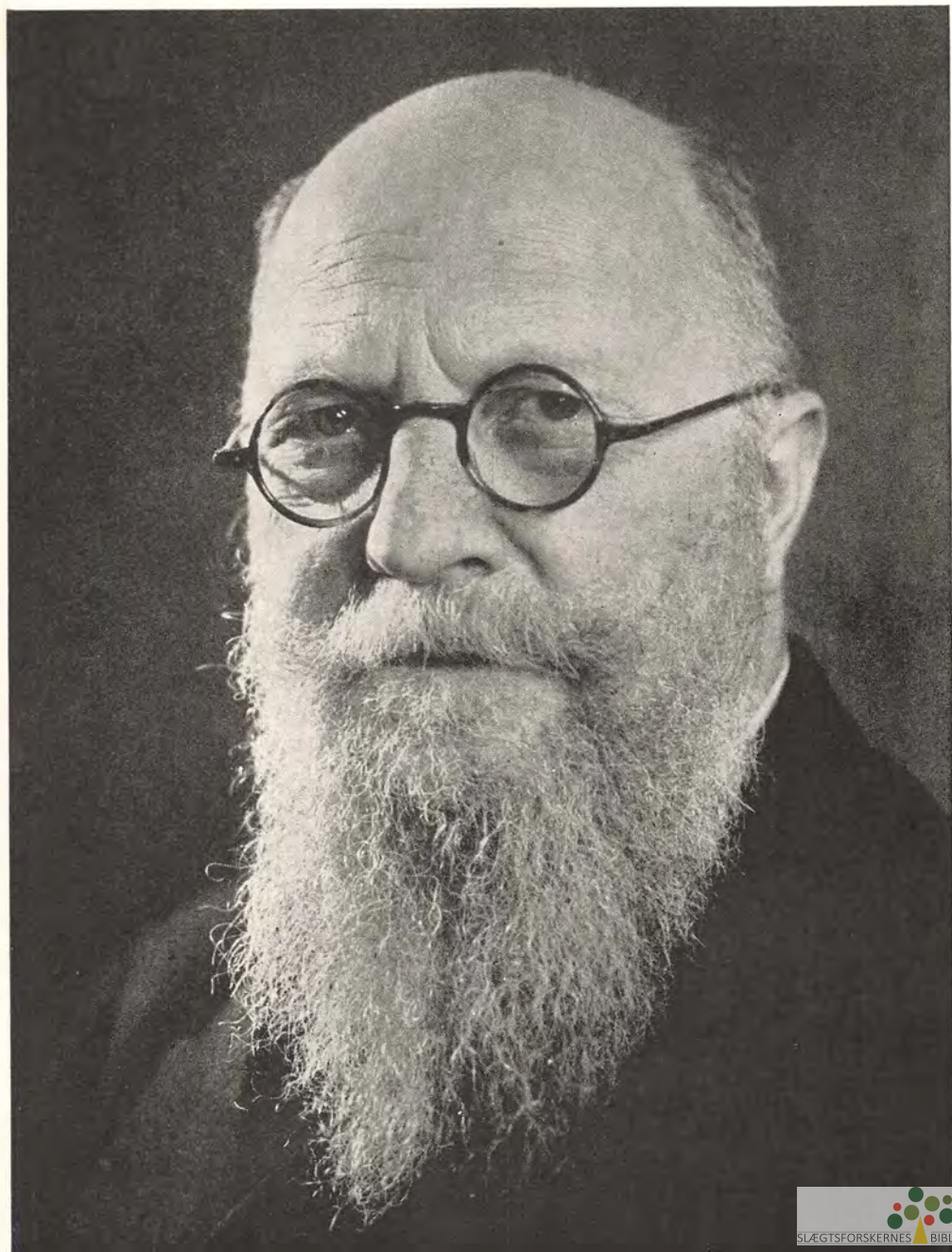
Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

TH. STAUNING

FOLKETS SØN · DANMARKS STATSMINISTER

TH. STAUNING

FOLKETS SØN
DANMARKS STATSMINISTER

VED
OLUF BERTOLT OG H. C. HANSEN

MED BIDRAG AF
HARTVIG FRISCH · P. MUNCH
OG ANDERS VIGEN

TREDJE OPLAG

FORLAGET »FREMAD« KØBENHAVN

1942

JOHANNES V. JENSEN:

VED
STAUNINGS 60-AARS DAG

*Usigtbar Luft — hvem viser Vej?
Det danske Folk ser hen til dig!*

*Hvor staar han plantet, fast, solid,
urokket, i en opløst Tid!*

*Med Snille og en given Kraft
han griber Hamren ved dens Skaft*

*Og driver, med et skønsomt Sind
i rigtig Vinkel Sømmet ind.*

*Hvor saas Essensen af et Land
saa samlet i en enkelt Mand?*

*Med Gyroskopets Tørn i Slægt
han sikrer Rigets Ligevægt.*

*Vi elsker ham. Med Djervhed, Takt
han staar for Folkefred paa Vagt.*

*Et Ave Stauning! En Nation
sin Skæbne ser i hans Person.*

*Der gaar en Tak fra By og Land
idag til Danmarks Førstemand.*

»Politikens«, 26. Oktober 1933

VED STAUNINGS DØD

9 AAR EFTER

*Ulykken over Landet brød.
Og han vor Tillidsmand er død.*

*Om sin Person som altid stum
fuldbyrdede han Livets Sum.*

*Hans var de Stores noble Skik.
Bevæget stod vi da han gik.*

*Han kom af Folkestammens Marv.
Indfølt hos ham var Landets Tarv.*

Hvem løfter efter ham hans Arv?

VIRKELIG STORE FØRERSKIKKELSER er sjældne i dansk Politik. Den nyere Tid kender vel kun to, *I. C. Christensen* og *Thorvald Stauning*. Vidt forskellige var de, i Udspring som i Sindelag og i deres praktiske Gerning. Men de har eet tilfælles: De er groet op med og i store folkelige Bevægelser. *I. C. Christensen* blev, om end selv Lærer, Bondebefolkningens ubestridte Førerskikkelse gennem en Aarrække. *Stauning* havde sit Udspring i Storbyens Arbejderbefolkning, han var eet med denne Befolkning i sin Opvækst, dens Kaar var hans, og dens Higen mod bedre Leveforhold og kulturel Medejendomsret til Livsværdierne førte ham ind i den socialdemokratiske Bevægelse, hvis elskede Fører og ledende Personlighed gennem en Menneskealder han blev.

Denne Bog er skrevet til Ære for *Staunings Minde*. Men det Mindesmærke, den rejser ham, er fattigt i Sammenligning med det Minde, han har rejst sig selv i Hundredtusinder jævne Hjem Landet over. Om Udtrykket *hans Minde lever i vore Hjerter* nogensinde har haft Gyldighed, da gælder det om *Th. Stauning*.

Han var ikke den flammende oratoriske Begavelse, han var hverken *Borghjerg* eller *Sabroe*, hvis Lidenskab tonede i stærke Ord og Billeder, der rørte deres store Tilhørerskarer til Taarer eller lod Smilene pible frem. Og dog har ingen som han ved sin Tales naturlige Jævnhed, sin klare enkle Tanke, sin Personligheds

betagende Kraft i den Grad fundet Vej til Hjerte og Hjerne hos Arbejderhjemmenes Mænd og Kvinder. Saa langt fra at være kold og kynisk var han letbevægelig og paavirkelig af Øjeblikkets Tildragelser. Hans medmenneskelige Forstaaelse var rig og omfattende. Men hans Lidenskab var *Arbejde*. Og dette hans Arbejde satte sig Frugt i en Livsgerning, der gjorde Danmark til et nyt Land for den arbejdende Befolkning, ja, gjorde Ordet Fædreland til en levende Realitet for den danske Arbejder. Det er rigtigt, at dette ikke er *hans* Gerning alene, at det er Resultatet af de mange Tusinders Samvirke. Men det er i høj Grad hans Førerevne og Vidsyn, hans sikre Vurderingsevne og inciterende Mod, der har gjort den socialdemokratiske Folkebevægelse til den Faktor i den danske demokratiske Samfundsudvikling, den er blevet.

Men Stauning blev ikke blot Arbejderbevægelsens Førstemand. Hans Stilling som Danmarks Statsminister gennem mere end femten Aar gjorde ham til den centrale Personlighed næst efter Kongen i alt dansk Samfundsliv. Selv om han stadig bragte sin Oprindelse med sig som en Arv, der for ham var umistelig, og som en Forpligtelse, han aldrig sveg, spændte han dog efterhaanden langt ud over sine oprindelige Forudsætninger. I de trange Aar, vi siden Krigens Udbrud i 1939 har maattet gennemleve, var han det tillidsbaarne Samlingsmærke for hele det danske Folk. Hans Ro gav Tryghed i en utryg Tid. Den 9. April knugede ham haardt og mærkede ham, men han lod ikke sit Ansvar i Stikken. Han blev paa sin Post, til Hjerteslaget stilnede.

*

STAUNINGS betydelige offentlige Gerning tog sin Begyndelse under forrige Verdenskrig og fandt sin Afslutning under den nye Krig, der snart ompænder den ganske Verden. Det er typisk for ham, at hans Kontrolministertilværelse i den radikale

Regering under Krigen udvidedes til faktisk at være en Socialministers Gerning. Han maatte have praktisk fat i Opgaverne. Det gjaldt ikke for ham om at opnaa en Ministertitel, men om ved sin Stillings Indflydelse at opnaa Reformer gennemført til Gavn for den Befolkning, der bar ham frem. Selv i Oppositionens bevægede Aar fra 1920—24 og fra 1926—29 lagde han Vægt paa som sit Partis Leder at fremsætte positive Forslag til ny Lovgivning. Politik var for ham ikke Sport, men nyttig Gerning til Folkets Bedste.

Stauning var ikke i Tvivl om den politiske Linie, han vilde følge. Han lod sig ikke lede af Tilfældigheder, men stiledede maalbevidst frem mod den stilfærdige demokratiske Samfundsomdannelse, der bygger paa Tidens Muligheder, og som derfor holder langt længere end det gennem voldsom Kamp hastigt vundne. Hans Statsministertid har været een Række af vanskelige Aar, hvor de økonomiske Problemer væltede sig ind over Landet og trængte sig paa til Løsning. Hans Politik overfor det paa-trængende og nødvendige var aldrig doktrinær. Var et Princip kommet paa tværs af det levende Liv, brød han sig Vej igennem det og argumenterede sig til Sejr for sit Standpunkt i Meningsfællernes Kreds. Hans taktiske Evne var usædvanlig. I Ro afventede han den rette Situation for Handling, og var Øjeblikket inde, udnyttede han det med intuitiv Sikkerhed. Han opgav ikke en Sag for et daarligt Kompromis, men han gik heller ikke af Vejen for det Kompromis, der bragte ham et Skridt frem ad den Vej, han ønskede betraadt.

Modstandere som Meningsfæller vidste, at et givet Løfte for Stauning var en Lov. Han holdt, hvad han lovede. Derfor stod der selv i de haardeste politiske Kampdage fra alle Sider Respekt om ham, og derfor mødtes han med den store Tillid som Samlingsregeringens Chef, da Forholdene gjorde en Samling af alt ægte dansk til en Livsnødvendighed for vort Land.

DEN FREMMEDE, der første Gang nærmede sig Stauning, kunde nok føle sig trykket af hans faamælte, lidt mutte Væsen. Det omgav ham ligesom med en Atmosfære af Utilnærmelighed. Og dog forlod ingen ham uden den sikre Forvisning om, at han vilde hjælpe, hvor det var muligt. Han var aldrig for stor til at tage sig af en lille Sag. Sjældent talte han meget, naar nogen søgte ham, men saa meget des stærkere lyttede han. Han huskede alt og glemte intet.

Hans Faamælted var ikke blot en Form ved Modtagelse af fremmede. Selv i Venners Kreds var han lidet talende. Undertiden brød hans følsomme Sind gennem Utilnærmelighedens Skæl; da kunde han i Venners Lag i nogle festlige Timer folde sig ud i frodig Livsglæde; saa hændte det, at Stauning rejste sig og med sin dybe, smukke Stemme sang, stærkt og følt, *Overbyes gamle* »Enhver som har traadt sine Børnesko« med Slutningsverset:

Forandret nu lyder Signalernes Klang,
nu kommer de mange og smaa,
og Marchen gaar fremad til Arbejdersang,
det kunne I stole paa!

Det var ikke blot Reminiscenser fra Ungdommens lyriske Interesser, der her brød frem, det var selve hans Oprindelse, der da tonedede i den gamle Arbejderves primitive, men kraftige Ord og Rytmer.

Menneske var han i stort som i smaat, en stærk og frodig Natur med stor Livslyst og Livsbehov. Hans Venner undte ham alle af Hjertet de Fyraftensglæder, Livet bød ham. Thi de vidste, at efter Festens Aften var han altid den første paa Hverdagens Arbejdsplads.

DEN FØRSTE SØNDAG i Maj døde Stauning. Det danske Flag gik paa halv Stang i Hovedstaden som ud over det ganske Land. Ingen skammede sig den Søndag over Taarerne, som stod os i Øjnene. Hans Venner og Meningsfæller sørgede dybt grebet over hans Død, hans politiske Modstandere følte, at med ham havde Landet mistet en af sine bedste Sønner i en tung Tid.

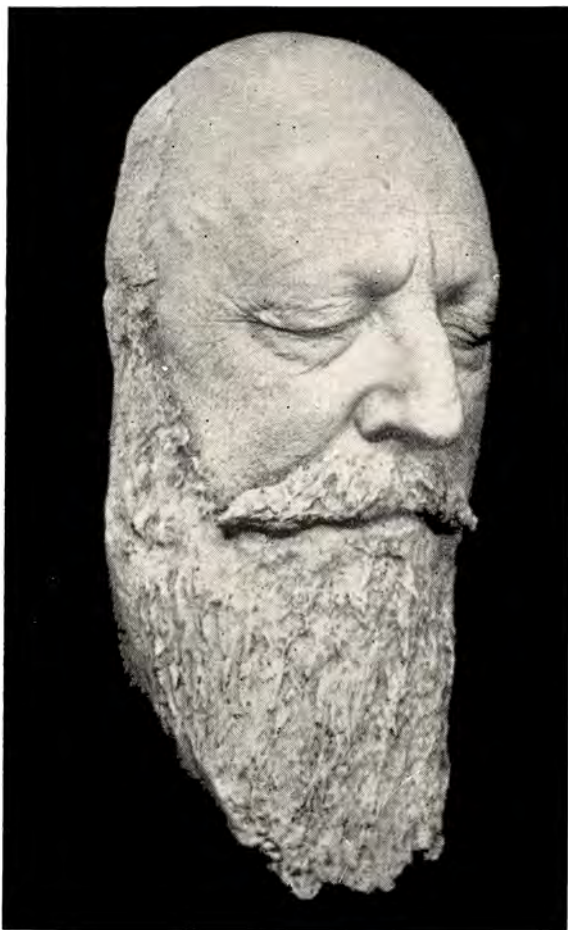
Hovedstaden hilste ham gribende og smukt paa hans sidste Færd gennem Byen. Langs Gaderne stod Byens Titusinder, tavse, med blottede Hoveder, mens Blomster og Grønt strøedes paa Kørebanen. Gennem Arbejderbevægelsens mange Hundrede røde Faner, der sænkede sig i Sorg til en prunkløs, men underskøn Æresportal paa den gamle Arbejderførers Afskedsfærd, kørte han den sidste Strækning gennem den By, han elskede, og som elskede ham.

Men den samme Majsol, der lyste i Flagene, da de gik paa halv Stang den Dag, han døde, tindrede ogsaa i de rød-hvide Duge, da de efter Bisættelsen gled til Tops. Livet kaldte paa de levende. Og »paa Livets Ager som tilforn med Kærne gror det grønne Korn«.

Stauning vil ikke blive glemmt, selv om andre tager hans Gerning op. Han vil faa en fremtrædende Plads i Danmarks politiske Historie om Aarene fra 1914 til 1942. Den endelige Vurdering af Th. Staunings Livsgerning maa overlades en senere Tid, og da vil det store Værk om ham ogsaa blive skrevet.

Denne Bog er en hastigt ridset Minderune, et stilfærdigt Led i Hyldesten til hans Minde, som til sene Tider vil æres i Danmark.

Staunings Livsmaske.

Masken er fremstillet af Tandlæge Holger Winther. Et Eksempel blev skænket Stauning af Socialdemokratisk Forbund paa hans Fødselsdag, 26. Oktober 1940.

BARNDOM OG LÆREAAR

FRA VINDUERNE i Rigsdagsfløjen paa Christiansborg har *Stauning* kunnet se over til det Hus, hvor han kom til Verden, Holmens Kanal Nr. 30, og kigge ind i sin Barndoms gamle Gader i Kvarteret mellem Nikolaj og Holmens Kirke. Og som Eventyrets Aladdin i Slottets Vinduer har han kunnet sige: »Histnede løb jeg som en lille Dreng«. Naar den Tanke har strejft ham, har det ikke som Aladdins været i Stolthed over egen Opøjelse, men i Følelsen af den Forpligtelse, hans Udspring, hans Samhørighed med den arbejdende Klasse lagde over hans Liv og Gerning. Og den Forpligtelse kom han ikke i Hu som en flygtig Tanke, den glemte han ikke paa noget Tidspunkt i sit Liv.

Indtrykkene fra hans Barndom og Opvækst kom aldrig ud af hans Sind. Ved mange Lejligheder har han betonet den Betydning, som tidlige og bitre Oplevelser af den Tids Kaar og Tilstande har haft for hans senere Virksomhed, at allerede her blev hans Bane bestemt. »Jeg er født i Arbejderbevægelsens første Dage«, skriver han et Sted, »og levede min Barndom under Indtryk af de første Strejker, de oprivende Kampe, hvorunder Fagforeningsmedlemmer blev jaget fra Arbejdsplads til Arbejdsplads, forfulgt af Arbejdsgivernes Banbuller, og under Indtryk af den politiske Kamp i Estrups Dage«.

Han blev født Søndag den 26. Oktober 1873 i et fattigt Kammer under Taget i det nævnte Herskabshus overfor Holmens Kirke som sine Forældres første og eneste Barn, og han blev

Th. Staunings Moder, Caroline, f. Hansen.
1842—1920.

døbt *Thorvald August Marinus Stauning*. Aaret kan vi tidsfæste ved at erindre, at det var det samme Aar, som Dommen over Arbejderbevægelsens tre Pionerer, *Pio, Brix* og *Geleff*, var faldet. Et Par Maaneder før han blev født, havde Vridsløselilles Fængselsporte lukket sig bag de første Talsmænd for Arbejderklassen. Myndighederne havde samtidig forbudt og opløst Arbejdernes første politiske Forening »Internationale«, og da nye Ledere med *Sophus Pihl* i Spidsen indbød til Møde paa Christiansborg Slotsplads, for at en Deputation herfra kunde overrække Kongen et Bønskrift om at øve

Mildhed og gengive de fængslede Førere Friheden, blev Mødet den 3. November 1873, en Uge efter Staunings Fødsel, splittet af Politiets Stave. Nedenfor hans Hjem i Holmens Kanal lød Skrigene fra de saarede, hvoriblandt ogsaa Kvinder og Børn, som blev drevet over Slotsholmens Broer med Kniplerne.

Staunings Fader, *Peter August Stauning*, var oprindelig Karetmager, men maatte opgive sit Fag paa Grund af Sygdom. Han fik Blodspytning. Han ernærede sig saa til forskellige Tider som Arbejdsmand, Pudser ved Jernbanen, drev lidt Smaahandel eller var Vicevært med Gadefejning o. s. v., og i Perioder havde han slet ingen Arbejde. Det kneb mange Gange med Udkommet. Selv

naar Faderen havde nogenlunde fast Arbejde, som de to—tre Aar han var ved Banen, kunde han for en Arbejdsdag paa 11 Timer kun opnaa en Løn af 5 Mark eller 1 Kr. 65 Øre; efter at et Beløb var trukket fra til en Tvangsfor-sikring, kunde han altsaa bære en Ugeløn hjem paa 9 Kroner. Saadan var den Tids Arbejdsvilkaar; nogle kunde maaske regne med 10, 11 eller, naar det kom højt, med 12 Kroner i Ugeløn dengang. Heraf skulde betales Husleje, Klæder, Føde, Lægehjælp, Sygehus, Skolepenge, og heraf skulde der henlægges til Imødegaaelse af Arbejds-løshed, Invaliditet og Alderdom. For nogen Socialforsikring eller offentlig Forsorg — udover Fattigvæsenet — fandtes ikke. Heller ikke dette undgik Forældrene at komme i Berøring med. Blandt Staunings mørke Erindringer stod den Dag, da hans Fader dybt bedrøvet fortalte ham, at hans Valgret var tabt, fordi Moderen under Sygdom havde maattet paakalde Fattiglægens Hjælp og Medicin. Man forstaar, der skulde Nøjsomhed og Vilje og Tro paa Fremtiden til for under saadanne Forhold at opretholde et Hjem.

Men disse Egenskaber havde Staunings Moder, *Caroline*, født *Hansen*. Ligesom Faderen led hun under et skrøbeligt Helbred. Havde det været bedre, vilde hun have taget Arbejde ude for at tjene sit til Hjemmet. Hun var en jævn og brav Kvinde, og hun saavel som Manden var levende interesseret i Tidens Røre. Hun var sikkert en stærkere Karakter, et dybere Gemyt end sin Mand.

Th. Staunings Fader, Karetmager Peter
Aug. Stauning, 1843—1903.

Mens Sønnen i det ydre, i Staturen og i Ansigtets Træk lignede sin Fader, har han taget en stor Del af sit Væsen i Arv efter Moderen.

Da Thorvald var syv Aar, blev han sendt i Suhmsgades Kommuneskole. Han har ikke sagt mange venlige Ord om sin Skoletid eller sine Lærere, men dog fremhævet, at det lidet Børnene dør lærte, det lærte de grundigt. Selv gik han i hvert Fald ud af Skolen med gode Kundskaber i Dansk og betydelig Færdighed i Skrivning og Regning. Og hvad mere var, hans egen Lærelyst og Kundskabshigen var bleven skærpet, saa han paa egen Haand kunde bygge videre paa sin Dygtiggørelse.

Den Tids Halvdags-Skolegang var saa viseligt tilrettelagt, at Fattigbørnenes Arbejdskraft kunde udnyttes den anden halve Dag paa Fabrikker eller andre Arbejdspladser. Thorvald gik i Skole om Eftermiddagen fra Kl. 1 til Kl. 6 eller 7. Og da han var en halv Snes Aar, begyndte han, som nævnt, at hjælpe til med at opretholde Hjemmet ved at være Bydreng om Formiddagen, til Tider ogsaa med Arbejde efter Skoletiden om Aftenen og om Søndagen. Først hos en Materialhandler, saa hos en Boghandler og en Cigarhandler. Han tappede Petroleum og besørgede Varer i Byen for en Urtekræmmer, han slæbte Skinker for en Viktualiehandler, til han sluttelig fik Navlebrok af at slæbe. Men den ugentlige Tokrone, han fik i Løn, skulde sikre ham et ordentligt Konfirmationsudstyr; det var det store Maal. I Virkeligheden gik de opsparede Summer Gang paa Gang til forfalden Husleje eller brugtes paa anden Maade under Sygdom eller Arbejdsløshed i Hjemmet. Hans sidste Plads inden Konfirmationen var hos en Vekselmægler, og Stauning har med Taknemlighed erindret denne Mand for, hvad han lærte hos ham, mest af Orden og Pertentlighed, ogsaa maaske de første Grundbegreber om Penge- og Bankforhold. Han blev saa interesseret i Arbejdet dør, at han omgikkes med Tanken om at komme ind i en Bank og gaa Kon-

torvejen, hvad Forældrene i høj Grad billigede. Der blev talt med Principalen om Sagen, men Planen maatte opgives, da Hjemmet umuligt kunde holde ham saa velklædt, som en saadan Stilling fordrede. Sine Erindringer fra disse Drengaar har Stauning givet Overskriften »Vejen over Køkkentrappen«.

»Jeg har haft den Skæbne,« siger han, »at vandre ind i Livet over Køkkentrappen eller »Baghuset«. Paa mere end een Maade. Der fandtes ofte i de gamle Herskabshuse nogle Kvistværrelser, som skulde udnyttes; de blev udlejet til Fattigfolk, med Adgang ad Køkkentrappen, og mine Forældre har netop i min Barndom beboet nogle af disse Lejligheder«. Der hentydes her baade til hans Fødested og til Forældrenes næste Bopæl i et Baghus i Vestervoldgade, som faldt for at give Plads for Nationalmuseets Udvidelse. Senere boede de under lignende Forhold paa Christianshavn. »Da jeg blev stor nok til at gøre et Arbejde«, fortsætter han, »blev jeg Bydreng, og saa slæbte jeg de bestilte Varer op ad de mørke, stejle Køkkentrapper til Herskabs-Køkkenerne. Jeg fik saaledes, ad flere Veje, Kendskab til det, der var bag Facaden. Det var Livets Realiteter, den nøgne Virkelighed, uden Romantik og Poesi«.

*

EFTER KONFIRMATIONEN, som foregik i Holmens Kirke, skulde Stauning naturligvis i Lære, og Forældrene fandt en tilsyneladende god Læreplads til ham hos Smedemester *Burla* i Store Kongensgade. Pladsen var der heller ikke noget i Vejen med; Mesteren var flink og Svendene dygtige. Men Stauning kunde ikke holde til Arbejdet. For os, der senere har forundret os over Staunings Kraftpræstationer, hans Herkules-Fysik, lyder det helt underligt, at han som ganske ung maatte opgive at blive Smed, fordi han ikke kunde taale Anstrengelserne ved Ambolten. Forklaringen er nok den, at den opløbne, ranglede Dreng var for

Staunings Fødested, Holmens Kanal 30.

daarligt ernæret. I hvert Fald raadede en Læge til at tage ham bort fra Smedien. Kort efter fik han saa en anden Lære og — vist ved et rent Tilfælde — blev det som Cigarsorterer, paa en lille Tobaksfabrik i Gothersgade. Her kom Stauning i direkte Berøring med den Arbejderbevægelse, han med Tiden skulde blive Fører for. Det var i Sommeren 1888.

Da befandt man sig midt i den sociale og politiske Kamptid, som efter den Estrupske Regerings egenmægtige Foranstaltninger har faaet Navnet Provisorieaarene. Arbejderbevægelsen var endnu kun svag, men den var der. Den havde hverken kunnet standses af Politier eller Domstole, dens Krav om Menneskekaar og Borgerret for den arbejdende Befolkning havde ingen Forfølgelse

eller Undertrykkelse kunnet bringe til at forstumme. Sidst i Halvfjerdserne, efter Kniplerne paa Christiansborg Slotsplads og efter forskellige Skuffelser og Modgang saa det ud, som om Haab og Tro var slut. Men nye Mænd havde faaet Bevægelsen paa Fode igen. En ny politisk Samling var sket ved Stiftelsen af Social-

demokratisk Forbund 1878. Efter nogle trælse Aar kom Selvtilliden saa smaat tilbage, Partiet fik større Tilslutning, og Fremgangen blev kronet med den store Valgsejr 1884, der satte de to første Arbejdere ind i den danske Rigsdag, Skrædderen *P. Holm* og Skomageren *Chr. Hørdum*. Modstanden fra oven var stadig fanatisk.

Et Vidnesbyrd om Borgerskabets Syn paa Socialdemokratiet og Arbejdernes begyndende Rejsning har man i Advokat *Hindenburgs* Artikler i »Berlingske Tidende«, hvor han kaldte Socialismen »Liderlighedens, Nydelsessygens, Misundelsens Religion«, som han paastod havde »sine paalideligste Tilhængere blandt Forbrydere«. Da Professor *Høffding* i 1889 havde talt ved et liberalt Møde paa Frederiksberg sammen med nogle Socialdemokrater, var dette nok til, at Højrebladene krævede ham afskediget!

Hvad den faglige Organisation angaar, var den sluppet bedre gennem Halvfjerdsernes vanskelige Aar. Efter Internationales Opløsning skete der et helt fagligt Gennembrud; nu hen i Fir-

Gaarden til Holmens Kanal 30.

serne var der vokset adskillige Landsforbund frem, og 1886 blev et Mærkeaar ved Dannelsen af de samvirkende Fagforeninger i København. Men med det voksende faglige Røre øgedes ogsaa Arbejdsgivernes Modstand. Der er ingen Overdrivelse i Staunings Ord, at Fagforeningsmedlemmer blev jaget fra Arbejdsplads til Arbejdsplads. Arbejdsgiverne nægtede endnu i stor Udstrækning at anerkende Organisationsretten. Og »Sorte Lister« hindrede Tillidsmænd i at tjene Brødet. 1885 oplevede vi den store Arbejdskamp indenfor Jern- og Metalfagene, som endte med Nederlag for Arbejderne, og der herskede vedblivende stor Spænding og Bitterhed i Samfundet. Foreløbig var Demokratiet magtesløst politisk. Ved Valget 1887 havde Estrup igen kunnet triumfere, da Højre erobrede otte Pladser, og Socialdemokratiet maatte opleve at se Hørdum slaaet ud af Folketinget. De Stemmer, Partiet kunde mønstre ved dette Valg, udgjorde kun godt 8000.

Alt dette var sket, mens Stauning voksede op, og allerede som Barn blev han i Hjemmet gjort fortrolig med de Kampe, som foregik, og han fik tidligt en klar Forstaaelse af Arbejderbevægelsens Mening og Maal. Ofte tog Forældrene ham med ud til Møder, hvor *Chr. Berg*, *Hørup* eller andre af Venstreoppositionens Førere talte, eller hvor Socialismens Talsmænd, *Hørdum*, *Holm*, *P. Knudsen* eller *Ferdinand Hurop* førte Ordet. »Vi var politisk interesserede, fra vi var 10 Aars Knægte«, har Stauning fortalt. »Der stod store Slag i Skolen mellem Højremændene paa den ene Side, de Liberale og Socialdemokraterne paa den anden Side. Mine Forældre forstod, at de provisoriske Bestemmelser kunde umuliggøre al politisk Agitation, hvis de blev strengt fortolkede. Enhver alvorlig Samfundskritik vilde forstumme«.

Til denne politiske Vækkelse bidrog ganske særligt en Farbroder *Frederik Stauning*, som kom meget i Thorvalds Hjem. Han var Former, havde været Medlem af Internationale og var en ihærdig Agitator baade for Fagforeningstanken og Social-

Staunings Barndomshjem, Vester Voldgade 97, Stuen over Gaarden, hvor han boede 1884—85.

demokratiet. Han deltog naturligvis ogsaa i Smedestrejken 1885, og naar han berettede om dens dramatiske Begivenheder, har det grebet Drengen stærkt.

»Jeg husker tydeligt min Fornemmelse af noget skæbnesvangert og afgørende«, fortæller Th. Stauning selv mange Aar senere. »Livets Uret var mig ganske klar; der var i de Dage mange dygtige Arbejdere, som kun fik 18—20 Øre i Timen, og selv om Levefoden den Gang var billigere end nu, var det skandaløst. Nøden og Elendigheden, der grinede frem hos Slægtninge og Venner, maatte føre mig, som alle andre, der tænkte ud over det øjeblikkelige, ind i en Samfundsreform, hvorunder Arbejder-

klassen hævedes op, baade i aandelig og økonomisk Forstand«. — Som Cigarsortererlærling kom han nu ind i et Fag, som allerede dengang havde rige faglige Traditioner og en bevæget Historie at se tilbage paa. Tobaksarbejderne var med blandt Arbejderbevægelsens første Fortropper. Deres Forening eller Forbund »Enigheden« blev stiftet i September 1871, og i samlet Flok indmeldte de sig i Pios »Internationale«, da den kom til Verden en Maaned senere. Flere Cigarmagere stod gennem Halvfjerdserne i Bevægelsens første Række, *Carl Würtz* og *P. C. Johnsen* saaledes som Formænd for Internationale; *J. F. Giessing*, *Henriksen*, *Peter Olsen* var ogsaa Navne indenfor Faget, som der stod en særlig Nimbus om. I Firserne var *E. Hyller* og efter ham *Sigvald Olsen* Tobaksarbejdernes Formænd. 1883 havde man udstridt en Konflikt med Tobaksfabrikanterne, som havde varet et halvt Aar, men endte med bedre Arbejdsbetingelser, altsaa en Sejr for Arbejderne, og havde medført, at Kvinderne, som der var og er mange af indenfor Faget, ogsaa begyndte at komme med i Organisationen.

Paa en Cigarfabrik lyder ingen larmende Maskiner; Arbejdet gaar stiltfærdigt, næsten lydløst. Derfor kan Kollegerne tale dæmpet sammen, mens Cigarerne formes under de spillende Fingre eller sorteres med skarpe Øjne. Fagets Forhold eller sociale og politiske Spørgsmaal i Almindelighed er Genstand for en livlig Drøftelse paa en saadan Arbejdsplads. Det skærper Tanken og træner Talen. Det er sikkert ikke uden Forbindelse hermed, at saa forholdsvis mange Tobaksarbejdere gennem Tiderne — fra Würtz til Stauning — er naaet langt frem indenfor Arbejderbevægelsen. For Thorvald Stauning kunde det kun virke berigende at lytte til de ældre Kollegers Diskussion gennem Læreaarene. Især har Samtalerne med en flink og intelligent Cigarsorterer *Valdemar Johansen* været en Sporê for ham. Han fik herigennem et dybere Indblik i Organisations- og Samfundsforhold og fik selv Trang til at være aktivt med.

16 Aar gammel meldte han sig ind i Socialdemokratisk Forbund og deltog i dets Møder, hvor han nu paa nærmere Hold fik et Indtryk af Mænd som *P. Knudsen, Holm, Hørdum, Hurop* og *Wiinblad*.

– Han gennemgik forøvrigt i disse Ungdomsaar en stærk aandelig Udvikling. Han læste meget og deltog i Studentersamfundets Møder og dets Aftenundervisning for at lære Tysk og Bogholderi. Først og fremmest læste han *Social-Demokraten*, men hvad der udkom af socialistiske Smaaskrifter og Oversættelser af *Marx* og *Engels* slugte han desuden i sene Nattetimer. Han fik Smag for Skønlitteratur, læste en Masse af Tidens Forfattere, *Pontoppidan, Schandorph, Bjørnson*, særlig sværmede han for *Drachmann*, og han bevarede Kærligheden til hans Digte gennem hele Livet. I et godt Lag kunde han, naar Dagens Gerning var endt, løfte et Ølkrus, stryge sig over Skægget og deklamere de uopslidelige Engelske Socialister eller andre Drachmannske Digte.

»Jeg forkaster ubetinget Talemaaden om Litteraturens ringe Betydning. Jeg vedstaar, at jeg hellere ser en ung Mand læse en Bog af en reaktionær Forfatter end ingen Bog. Men den læsende skal naturligvis opøve sig til at læse med Kritik, thi saa øver en Bog sin gavnlige Indflydelse, paa samme Maade som anden Kunst efterhaanden trænger ind ved Hjælp af eller paa Bekostning af det mindre værdifulde, som dog lærte os at øve Kritik«, har han engang skrevet.

Saa stærkt betog Litteraturen og Teatret ham, at han til Tider omgikkes med Tanken om at blive noget »litterært« eller muligvis at gaa til Scenen. Det blev dog kun til Ungdomsgriller; men hans litterære Interesse var af mere dybtgaaende Natur. Da han senere blev Redaktør, anmeldte han Aar igennem talrige Bøger af alle Slags, han havde læst, skrev Kritikker af Forestillingerne paa Arbejdernes Teater, ja, udtalte sig endogsaa med ungdommelig Autoritet om Kvaliteten af Mellemaktsmusikken. Det er velbe-

Stauning 19 Aar gammel.

kendt, at han en Del Aar senere, i 1905, skrev et socialt Skuespil »Livets Løgne«. Det blev til under en Ferie hos en Ven, Lærer *Einar Hansen* i Vraaby Skole i Faksekredsen, og kom kort efter frem paa Scenen i »Folkets Hus«, hvor det har gjort Lykke og, især efter at det 1931 blev trykt, efterhaanden er gledet ind blandt det faste Repertoire paa Arbejdernes Teater. Men ogsaa Digte og Sange kunde Stauning skrive i Ungdommens Aar. De fleste druknede paa Kistebunden, enkelte blev trykt i Tobaks-

fagblade og Valgaviser; blandt dem findes følgende Digt, der vist er Frugten af hans lyse Stemning under en Rejse til Oslo for at tale ved Majdagen 1910:

VERDEN ER VOR

Herlige Verden, herlige Jord,
skøn med din Rigdom at skue.
Stolte og storladne, mægtige Nord,
Syden med solgyldne Bue.
Friheden vinker fra Skov og fra Fjæld
— spræng dine Lænker, Arbejdets Træl.
— Verden er aaben, Verden er stor,
Verden er vor, med Sø og med Jord.

Herlige Verden, herlige Jord,
dejlig i Festrugt at skue.
Solen forgylder og Livet det gror,
tændt er nu Livsmodets Lue.
Flagrende Ungdom, kærlighedsvarm,
jublende ser jeg den, — Arm i Arm.
Verden er aaben, Verden er stor
— Verden er vor, med Sjø og med Jord.

Herlige Verden, herlige Jord,
Plads til de mange vi finde,
ingen skal sulte — se Brødkornet gror,
Arbejdets Verden skal vinde
Solen og Lyset og Livsglædens Guld,
Fjældenes Sten og Markernes Muld.
Verden er aaben, Verden er stor
— Verden er vor, med Sjø og med Jord.

Herlige Verden, herlige Jord.
Prægtig med Taarne og Tinder,
straalende festlig, som Højtiden stor,
men kranset af blege Kinder.
Ukrudtet suger den nærende Saft,
men luges der skal med Jættens Kraft.
Verden er aaben, Verden er stor,
Verden er vor, med Sjø og med Jord.

Herlige Verden, herlige Jord.
Vilje og Styrke sig breder.
Arbejdets Hærskare, mægtig og stor,
fittig paa Vaabnene smeder.
Kampen vil komme, med Sejr for de Smaa,
Trældommen hæves, Nøden forgaa —
Verden er aaben, Verden er stor,
Verden er vor, med Sjø og med Jord.

Socialdemokratisk Forbunds Kontor, Rømersgade 22.

Her fra ledede P. Knudsen Partiet 1882—1910, og Th. Stauning fra 1910. Forbundskontoret blev 1925 flyttet til den ny Foreningsbygning, Rosenørnsallé 12-14.

FAGLIG OG POLITISK TILLIDSMAND

DET VAR KUN en lille, beskeden Fabrik, dør hvor han stod i Lære. Da han 1891 blev Svend, følte han en naturlig Trang til at »sprænge Lænkerne«, at komme ud at se og prøve andre Forhold. Hans første Rejse, bortset fra en Ferietur som Barn til Djursland, gjaldt Fredericia, den velmeriterede Cigarmagerby. I. P. Schmidts Cigarfabrik, hvor han straks fik Arbejde, hørte til de Virksomheder, som efter 1864 var flyttet op til Kongeriget fra Hertugdømmerne, og med den fulgte en Mængde baade tyske og danske Tobaksarbejdere, som havde stiftet Bekendtskab med Socialismen i Tyskland, med Marx og Lasalle, og med Fagforeninger dør. Det gav Stødet til, at Fredericia blev den By i Provinsen, hvor Arbejderne først organiserede sig. Her blev den første Cigarmager-Fagforening dannet 1865, og i »Internationale«s Dage har her været et livligt socialistisk Røre.

Det var ikke uden Vemod, at den 17—18-aarige Stauning skiltes fra Forældre og Venner i København, og hans Stemninger i den fremmede By svinger mellem Galgenhumor og Weltschmerz. Af bevarede Breve til en lidt ældre Veninde ser man hvordan:

29. September 1891: Jeg vil nu meddele Dig lidt om Reisen og mit første Indtog her i Byen Fredericia. Jeg ankom Kl. 8 Morgen efter at have sovet brillant hele Natten i 2. Kahyt. Jeg fik straks én til at tage

min Kuffert paa Nakken og marchere ind til en Værtshusholder, hvor jeg tog min 2. Morgenkaffe og læste Bladene (der var én Avis). Der fandt jeg ikke det, jeg søgte, og jeg gik derfor hen paa Fabriken, hvor jeg talte med Mesteren, men han havde ingen Anelse om, hvor jeg kunde boe; jeg gik derfor ud i Byen og fik rent tilfældig opsnuset et Værelse og gik naturligvis ind og saa paa det. Til dette Værelse burde det fordres, at man skal være Good Templar, idet man umulig kan finde det, naar man kom fuld (hjem); man skal nemlig igjennem forskellige Døre og opad noget lignende en Stige, derfra kryber man helst over et Tørreløft under Tøiet og Snorene hen til en Dør, hvorigjennem ingen større end Julie Heintze kan gaa opreist. Jeg leiede naturligvis Værelset, som indvendig ser meget godt ud, der er syv Slags Tapetpapir paa Væggene

11. Okt. 1891: .. jeg er i grusomt daarligt Humør herovre, men om det er Kjedsomhed eller hvad det er, véd jeg ikke. Jeg har i alle Tilfælde fundet paa at lukke mig inde paa mit *elegante* Værelse og gad ikke en Gang gaa ud, da her var Marked i Byen; her var ca. 10 Telte med Honningkager, det var hele Markedet, som de ærede Beboere syntes var saa deiligt. Jeg har imidlertid hengivet mig til Arbeidet og søgt min »Trøst« i dette, som Du raadede mig til før jeg reiste, og jeg slider saa jeg har Krampe baade i Nakken og Armene, men det er man forøvrigt nødt til, hvis man vil tjene lidt med de elendige Priser her er. — Jeg blev i Tirsdag Aftes ved et Afholdsmøde indmeldt i den herværende Afholdsforening, hvilket jeg haaber vil glæde Dig

Indlagt i dette Brev var en poetisk Udgydelse, »skrevet paa Fredericia Vold Søndag den 4. Oktober 1891, Morgen Kl. 8«. Den begynder:

Jeg sidder saa ensom lig en forladt
Herovre paa Jyllands Volde.
Fra Forældre og Søster jeg skiltes saa brat,
Nu Skæbnen i Baand maa mig holde ..

23. Dec. 1891: Her er ellers ikke noget nyt uden at jeg var til Heiberg-Fest paa Theatret i Søndags og saa »Elverhøi« og »Aprilsnarrene«, hvilke Stykker blev spillede af Directør Cortes Selskab.

Den 19-aarige Stauning blandt Kollegerne paa J. P. Schmidts Cigarfabrik i Fredericia.
Han staar i anden Række som Nr. 4 fra venstre.

30. Okt. 1892: Jeg vil derefter lade dig vide, at jeg er begyndt eller rettere sagt kommet til at føle mig godt tilpas her i Fredericia. Jeg har jo ogsaa nu i 13 Maaneder været her i Byen og har i de sidste 5 Maaneder haft fastlønnet Formands-Plads for Sorterer- og Beklæberstuen. Jeg havde dog nær mistet denne Plads for et Par Uger siden, her var nemlig Streike, og da jeg (som Du véd er jeg Arbeiderven) gjorde fælles Sag med Kammeraterne, for at skaffe dem menneskelige Livsvilkaar, var jeg jo nær kommet i Unaade hos Principalen, men jeg kom dog ind i Pladsen igjen, efter at Arbeiderne havde vundet Seir; men nu er jeg maa-ske ikke saa sikker, Arbeidsgiverne søger jo altid Hævn, men nu vil jeg ikke gaa videre i det, da Du jo hader den Slags Udtalelser ..

Efter en Visit i Hjemmet i Julen 1892 træffer han paa Tilbage-rejsen en tysk Kammerat, hvad der vel bliver Anledningen til, at han i Begyndelsen af 1893 faar Lyst til at gøre en Afstikker til Hamborg. Han kunde dog ikke finde Arbejde dèr, og Besøget i det fremmede blev kun kort. Hen paa Sommeren drog han tilbage til København, og her blev han.

Han havde flere Arbejdspladser, men mest arbejdede han hos Sigvald Olsen, som skønt han var selvstændig Erhvervsdrivende, eller maaske netop i Kraft af den Uafhængighed dette gav ham, var Tobaksarbejdernes Formand, med i Ledelsen for de samvirkende Fagforeninger, i Partibestyrelsen og i Kontrolkomiteen for Social-Demokraten, fra 1895 Folketingsmand, kort sagt en af Arbejderbevægelsens fremstaaende og indflydelsesrige Mænd. Det har ikke været uden Betydning for Staunings Modning, at han kom i nærmere Forbindelse med Sigvald Olsen, og denne blev ham efterhaanden en værdifuld Støtte.

Ganske ung var Stauning 1890 kommen ind i Sygekassen »Aldertrøst«, og det var egentlig her han først fik organisationsmæssige Hverv overdraget. Som Bestyrelsesmedlem og Sekretær fik han ogsaa nogen praktisk Berøring med socialpolitiske Spørgsmaal, der blev særlig aktuelle, da vi fik den første Alderdomslov og Sygekasselov. Men nu tog Fagforeningsarbejdet ham snart fangen, og 1895 ser vi ham som Repræsentant for Cigarsortererne paa Tobaksarbejderforbundets Kongres, hvor han blev valgt ind i Forbundets Hovedbestyrelse. Næste Aar blev han, sine 22 Aar til trods, Formand i sin egen Fagforening, Cigarsorterernes Understøttelsesforening, som den hed. Han lagde sig straks stærkt i Selen for at forbedre Fagets Lønforhold, der byggede paa Akkord, men med stærkt gradueret Skala efter Cigarernes Former og Priser o. s. v., noget der hyppigt krævede Forhandling med Arbejdsgiverne, ligesom han ved flere Lejligheder sammen med disse drøftede Fagets fælles Interesser i Toldspørgsmaalet. De største Vanskeligheder beredtes af Hjemmearbejdet og det udbredte Kvindearbejde, men i de følgende Aar, hvor Stauning ogsaa gentagne Gange var paa Agitationsrejser i Provinsen, bedredes Forholdene, og ikke blot kom Kvinderne i stigende Grad med i Organisationen, men i Tobaksfaget gennemførtes ogsaa Princippet lige Løn for lige Arbejde, enten Arbejderen saa var

Mand eller Kvinde. Naar Stauning senere uden Vaklen har hævdet Kønnenes Ligeberettigelse, har denne Indstilling altsaa dybe Rødder ogsaa i hans faglige Fortid. I Enkeltheder kan hans Arbejde som faglig Tillidsmand ikke oprulles her. Sin Tilslutning til Faget bevarede han trofast gennem Aarene siden. Det var ogsaa ham, der 1921 skrev Jubilæumsskriftet: Danske Tobaksarbejderes Organisation. At hans Virksomhed blev højt vurderet af Kollegerne, kom bl. a. til Udtryk, da han 1908, fordi andet Arbejde i saa stærk Grad lagde Beslag paa ham, saa sig nødsaget til at opgive Posten som Formand for Cigarsorterernes Fagforening. I en smukt kalligraferet Adresse, man overrakte ham ved Afskeden, hed det bl. a.:

»I tolv lange Aar virkede du som Formand for vor Organisation. I disse tolv Aar undergik vort Fag sin rigeste Udvikling og naaede sine bedste Resultater. Dette skyldes i første Række Dig! Med fast og sikker Haand førte Du Organisationen ind i det rette Spor. Med Dygtighed og Energi bragte du Plan i Arbejdet. Med Udholdenhed og Styrke frembar Du vore Krav overfor Arbejdskøberne, og Du naaede Resultater.«

Fra Cigarsorterernes Forening vandt han ogsaa frem indenfor selve Tobaksarbejderforbundet. Han blev Sekretær i Hovedbestyrelsen og 1896 Redaktør af Tobaksarbejdernes Fagblad. I det hele har det sikkert været ved Skrivebordet mere end paa Talerstolen, han vandt sine Sejre. Han skrev en smuk, letlæselig Haandskrift, og han havde let ved at forme sine Tanker paa Papiret. Her begyndte den journalistiske Virksomhed, som først sluttede med hans sidste Politicus-Artikel i Social-Demokraten den 20. Marts 1940. Ved dette Blad og ved den socialdemokratiske Presse i det hele var han Medarbejder fra 1897 til 1916, og igen 1920—24. Fagbladet redigerede han til 1905 og forestod derefter til 1910 noget, der hed Fagbladenes Fælleskorrespondance. Mere Betydning fik det, at han fra 1897 hjalp Bødker *Bresemann*, den senere

Borgmester i Nakskov, med at redigere Bladet »Samarbejdet«, og Nytaar 1898 overtog han selv Redaktionen. Dette Fjortendagsblad begyndte at udkomme 1893, dels som en Nødhjælp for de Fag, hvis egne Blade blev forfulgt med Fogedforbud o. s. v., dels som et Organ for de Samlingsbestræbelser, som i Halvfemserne i stigende Grad gjorde sig gældende og sluttelig 1898 førte til Dan- nelsen af De samvirkende Fagforbund. Halvfemserne blev nemlig Konsolideringens Aar for Fagbevægelsen. Maj-Demonstrationerne for 8 Timersdagen, hvoraf den første fandt Sted 1890, blev med deres Faner og Spil en vækkende Fanfare. Begrebet Fagforening fik en videre Betydning end før. Det var nu ikke blot de fag- lærte, der dannede Organisationer, Arbejds mændene kom med, Funktionærene ved Stat og Kommune trodsede Myndighedernes Modstand og samlede sig ligeledes, kvindelige Arbejdere indenfor mange Erhverv sluttede op med Mændene. Og den oprindelig ret løse københavnske Sammenslutning af 1886, som hed »Udvalget for de samvirkende Fagforeningers Fællesvirksomhed«, blev un- der Maler *J. Jensens* og *P. Knudsens* Ledelse efterhaanden et vigtigt Centrum for hele Landets faglige Røre. Man var ved at komme i Fodslag. Man kunde se tilbage paa gode Resultater af den faglige Aktion. Ikke underligt, at Stauning følte sig revet med af den Forventning, ogsaa den Optimisme, som laa i Luften. Han var ganske klar over Betydningen af Sammenhold og Orga- nisation, men havde ogsaa erfaret, hvor meget det praktiske Detail- arbejde kræver. Her, syntes han, maatte ligge en Gerning for ham. Gennem 1896—97 følte man i De samvirkende Fagforeninger, at Apparatet ikke slog til. Der rejstes Krav om mere indgaaende Undersøgelser og Statistik over Arbejdsforholdene. Formanden maatte have en Sekretær; der maatte større Lokaler til, end dem, man hidtil havde raadet over i Brolæggerstræde 11. Det var Stau- ning opmærksom paa, og 9. Maj 1897 retter han følgende Skri- velse til De samvirkende Fagforeningers Formand:

Hr. Folkethingsmand J. Jensen.

I Anledning af Vedtagelsen i De samvirkende Fagforeninger, angaaende Kontorhold, tillader jeg mig at erindre Dem om mig, forsaavidt De, naar Tiden kommer, maatte mene at have Brug for mig. Jeg har en Gang tidligere talt med Dem herom, men da var der jo intet.

Jeg har faaet forskellige Sygdomme ved mit Fag, og har derfor ønsket at jeg ikke behøvede at beskæftige mig med dette.

I nogen Tid har jeg nu udført en Del ekstra Arbejde paa Kontoret i Sygekassen »Alderstrøst«, i hvilken Forening jeg i en Del Aar har været Sekretær. Nævnte Kontorarbejde ophører rimeligvis snart, og jeg anbefaler mig derfor til Deres velvillige Erindring.

Jeg skal ikke her meddele, hvad jeg kan udføre, selvfølgelig er der Mangler ved mig, men jeg haaber at jeg under velvillig Ledelse vil kunne udføre en Del.

Hvis De, eller Udvalget, mener at der er Grund til at tage Hensyn til mig, da vil De jo al Tid kunde erfare nærmere om mine Kvalifikationer.

Ærbødigst

med soc. Hilsen

Th. Stauning, Cigarsorterer,

N. Hemmingsensgade 8, 1. Sal, Sidebygningen.

Han fik imidlertid ikke Pladsen. Udvalget ansatte Snedkernes Formand, *Martin Olsen*, der var Medlem af Bestyrelsen, som Sekretær. Alligevel rykkede Stauning nærmere ind mod Stedet, hvor Tingene foregik. Han blev, som før nævnt, knyttet til »Samarbejdet«, og lejlighedsvis fik han ogsaa noget ekstra Arbejde for J. Jensen paa Kontoret i Brolæggerstræde.

Saa oprettes næste Aar, 1898, De Samvirkende Fagforbund. Martin Olsen bliver fuldt optaget af Arbejdet som Sekretær dør og fratræder Formandsposten hos Snedkerne. Hans Efterfølger bliver *Chr. Christiansen*, der hidtil, som Bibeskæftigelse, havde været Kasserer i Socialdemokratisk Forbund. Maaske i Forudfølelsen af, at det optrækkende faglige Uvejr, der jo særlig berørte hans Fag — det var en Snedkerkonflikt i syv jyske Byer,

Våbenkammer d. 1. Mai. 97.

Hr. Folkethingensmand J. Jensen.

I Afbødning af Vedtægelsen i de samvirkende Fagforeninger, angaaende Kantorkhold, tillader jeg mig at erindre Dem om mig, forsaavidt De naar Høiesteret maatte mene at have Bemyndigelse for mig. Jeg har en Gang tidligere talt med Dem herom, men da var der jo intet.

Jeg har faaet forskellige Søgdaamene ved mit Fag, og har derfor ønsket at jeg ikke behøvede at beskæftige mig med dette.

Inogen Tid har jeg nu udført en Del ekstra Arbejde paa Kantoret i Sogekassen "Aldersfrist", i hvilken Forening jeg i en Del Aar har været Sekretær. Nævnte Kantorende afholder nemlig, vis snart, og jeg anbefaler mig derfor til Deres uvelvillige Erindring.

Jeg skal ikke her meddele hvad jeg kan udføre, selvfølgelig er der Mangel ved mig, men jeg haaber at jeg under uvelvillig Betænkning vil kunne udføre en Del.

Hvis De eller Udvalget mener at der er Grund til at tage Hensyn til mig, da vil De jo al Tid tænke derpaa sammen om mine Kvalifikationer.

Opbødligt
Kjærlig Vilkaar

M. H. Hansen, Ligasskontoret,
St. Mathiasvej 8, - 1. P.

som blev Anledningen til den store Lockout det følgende Aar — vilde give ham Hyre nok som Forbundsformand, bad han sig fritaget for Kassererposten i Partiet.

Paa et Kvartalsmøde i Partibestyrelsen, Oktober 1898, hvor Spørgsmaalet om en Afløser til Posten drøftes, er man inde paa lignende Betragtninger som den faglige Hovedbestyrelse: Tilgangen til Partiet er øget stærkt i de senere Aar; det større Arbejde for Formanden, *P. Knudsen*, kan gøre det nødvendigt at finde en Mand, som kan stille en Del af sin Arbejdskraft til Raadighed. Og her henleder saa Næstformanden, *Sigvald Olsen*, Opmærksomheden paa den 25-aarige Stauning og kan ud fra personligt Kendskab udtale sig om hans store Arbejdsevne, Pligtfølelse og Punktlighed. Han var jo da ogsaa Bestyrelsesmedlem i sin Vælgerforening i 4. Kreds og havde i Sommer været Delegeret paa Partikongressen i Odense. Resultatet blev, at Stauning valgtes til Kasserer i Socialdemokratisk Forbund.

Man kan tænke sig, at Hjertet har banket højt i den unge Mands Bryst ved Tanken om, at han nu skulde være Medhjælper for den store Mand, Brumbassen *P. Knudsen*. Han kunde imidlertid ikke straks hænge Cigarsortererforklædet bort. Lønnen var til at begynde med kun 10 Kroner ugentlig, saa endnu en Tid maatte han om Formiddagen sortere Cigarer. Men der laa en Fremtid her. Glad i Sind melder han sig til Tjeneste paa Kontoret i Rømersgade. Og fjorten Dage efter gifter han sig med sin Kæreste og Kollega fra Tobaksfabrikken, *Anna Jensen*, og de flytter ind i deres første Hjem, Dosseringen 50 paa anden Sal.

*

FAGFORENING SARBEJDET blev min Ungdomsskole«, har Stauning sagt. Nu begyndte hans Manddoms Arbejde paa det politiske Omraade, men for ham som for *P. Knudsen* var faglig og politisk Virksomhed kun to Sider af samme Sag. Og han kom til

at begynde fra Grunden af i det gamle mørke Partikontor i Stueetagen i Rømersgade 22. En Jerntrappe med fire Trin førte op fra Gaden til de to Værelser og Pigekammer, hvor P. Knudsen residerede, naar han var der, hvor gamle *A. P. Berg* var en daglig Gæst for at gøre Regnskab for Inkassationen, og hvor Formanden for første Distrikt, *Chr. Rasmussen* fra Helsingør, ogsaa havde til Huse. Bag det rundbuede Butiksvindue med Udstillingen af socialistiske Skrifter fik Stauning nu Plads ved et langt Fyrretræsbord, som snart bugnede af Bøger og Protokoller. Hans Opgave var nok først og fremmest Kassererens, at holde Orden paa Medlemsregnskabet og Kontingentindbetalingerne, men egentlig var han lige saa meget Partisekretær. Han skrev ogsaa Cirkulærerne, holdt Agitationen i Gang, forberedte Kongresserne og arrangerede Møder. P. Knudsen var en samvittighedsfuld Slider, vilde egentlig helst gøre alting personligt. Men selv om han endnu stod i sin fulde Kraft, kunde han ikke overkomme alt. Gennem 25 Aar havde han nu banket et Parti op fra en spæd Begyndelse, fra en lille Sekt eller Menighed, til det nu talte ca. 100 Foreninger med omkring 22,000 Medlemmer, havde opnaaet 32,000 Stemmer ved Valget 1898 og sat 12 Mand ind i Folketinget, deriblandt ham selv. Han havde — ofte under Modstand fra sine egne — faaet Partiet drejet ind paa en reformpolitisk Linje i Samarbejde med en Del af Venstre, og havde derved opnaaet i hvert Fald nogen Indflydelse paa Halvfemsernes sociale Lovgivning. Han havde i mange Aar sammen med J. Jensen haft Fagbevægelsens Traade i sin Haand og var nu blevet Næstformand i De samvirkende Fagforbund. Under 99-Lockouten, som brød løs et halvt Aar efter Staunings Antagelse som hans Medhjælper, lagde denne store Kamp Beslag paa al Knudsens Tid og Kraft i flere Maaneder. Han gav bl. a. ogsaa en Haand med ved Fordelingen af indkomne Fetaljer til de Udelukkede. Det var herom det hed i en Vise: »Med Kniven han i Sulet flæskede, som var det Højremænd han tæskede«. I Borgerrepræsen-

Stauning, da han blev Folketingsmand
for Faksekredsen.

tationen, som han havde faaet Sæde i 1897, trængte sig ogsaa en Række Opgaver paa, som optog ham meget. Han tog intet Hensyn til sit Helbred, og hen mod 1908—10 var det saa undergravet, at han var syg i lange Perioder. Men Stauning stillede med unge Kræfter og en stærk Vilje. Havde han ikke været et Ordensmenneske i Forvejen, vilde han være blevet det under Knudsens Paa-virkning. De havde i det hele saa meget tilfælles, at det blev et lykkeligt og godt Samarbejde, og Knudsen betroede efterhaanden Stauning mange Opgaver, som han løste til Fuldkommenhed. Kommunevalgene 1900 gav Travlhed paa Kontoret, og Stauning var ved flere Lejligheder i Provinsen som Taler. Kravet om et System-

skifte, de sidste Estruppers Fjernelse fra Regeringsmagten, satte den politiske Atmosfære op paa Højtryk forud for Folketingsvalget 1901.

*

VED DENNE LEJLIGHED var Stauning blevet opstillet som Folketingskandidat i Faksekredsen. Redaktør Th. Stauning af Brønshøj blev han kaldt. Imod Venstrereformmanden Lærer *Anton Jensen*, Bojsen-Venstremanden Gaardejer *H. C. Pedersen* og Højremanden Forpagter *Ulrich*. En Deltager i og Iagttaget af denne Valgkamp skrev mange Aar senere i »Næstved Tidende«:

»Ingen anede den Gang, at den unge socialdemokratiske Kandidat gik med Marskalstaven i sit Tornyster. Den var i alle Tilfælde gemt godt. Han var til at begynde med meget maadeholden som Taler, tør og omstændelig i sin Fremstilling. Men flittig var han dengang som senere. Han nøjedes ikke med at møde punktlig til Møderne om Aftenen; om Dagen virkede han ogsaa. Han havde sin Cykle med; den blev benyttet under Dagagitationen, og her som altid: Flid belønnes.

Da Stemmerne var optalt efter en bevæget Valgdag i Fakse den 3. April 1901, var Anton Jensen genvalgt; men den unge Socialdemokrat var halet stærkt ind paa ham. Resultatet var: Anton Jensen 894 St., Th. Stauning 699, H. Chr. Pedersen 539 og Forpagter Ulrich 396. — — —

Det blev fra Fakse, Th. Staunings Verden som Politiker udgik. Han havde ikke brilleret under denne sin første Valgkamp, og næppe nogen af dem, som den Dag gav ham deres Stemme, anede, at der af den nye Kandidat skulde blive en politisk Fører af det Format, der blev.«

Faksekredsen rummede flere store og gamle Herregaarde, og de adelige Jomfruklostre Vallø og Vemmetofte ligger lige op til Grænsen. Det er vist en Skråne, at Stauning engang paa Tribunen kom til at betegne det sidste som »Adeltofte væmmelige Frøkenkloster«. Deres Husmænd og Landarbejdere stemte for det meste, forkuede som de var, som deres Godsejer og Forvalter, for Fre-

Et historisk Billede. Det er fra Fakse paa Valgdagen i 1906, da Stauning blev valgt.
Stauning taler fra Tribunen.

dens og Brødets Skyld — indtil vi 1901 fik hemmelig Afstemning. I Staunings første Valgopraab mindes der stadig om, at Valget nu foregaar ved hemmelig Afstemning. Han har senere fortalt, hvor ubehageligt tilmode han følte sig, naar hans Modkandidater og deres Garde af Proprietærer og Bønder søgte at gøre ham latterlig ved at udnytte hans manglende Indsigt i Landbrug og Landboforhold. I det hele lod de ham forstaa, at det maatte være en Fejltagelse, at saadan en Københavner, og tilmed en Fagfor- eningsmand, søgte at vinde Proselytter her. Men Herregaardenes Arbejdere rejste Hovedet ved de nye Toner, flere og flere kom med. 1903 fik de to Kandidater, Venstremanden Anton Jensen og

Stauning, henholdsvis 1304 og 748 Stemmer; endnu en beskeden Fremgang for den sidste. Han fortsatte imidlertid ufortrødent Bearbejdelsen af Kredsen. Gamle Socialdemokrater fra Faksekredsen beretter ofte med Stolthed om Staunings grundige Agitationsarbejde. Stauning havde en egen Evne til at komme i Kontakt med sine Partifæller og faa dem til at følge sig i Agitationen. Kredsen blev hvert Aar gennemløjet med Møder og Husagitation. 1906 lykkedes det Stauning, takket være Spliden i Venstre, at erobre Kredsen med 1062 Stemmer. Og han beholdt den siden, med stigende Stemmetal.

I hver Kommune lykkedes det ham at finde en Række gode og energiske Partifæller, med hvem han sluttede Venskab og stød i baade personlig og skriftlig Forbindelse. Under Husagitationen gik man ud to og to, og Stauning var næsten altid selv med. Det bidrog stærkt til hans store Popularitet.

En af Kredsens Foregangsmænd var mangeaarig Formand for Enderslev-Vraaby socialdemokratiske Forening, nu afdøde Murer *Peder Nielsen*, Vraaby, der ofte fulgte Stauning i Tomands-Agitationen, og som ved Kandidatopstillingen forud for Valget i 1913 leverede sit særlige Bidrag til, at Stauning paany blev Kredsens Folketingsmand. Stauning skulde være trukket tilbage, og de Radikale skulde have Kredsen — alt i Henhold til Alliance-Aftaler mellem de to Partier. Partiets Folk i Kredsen vilde dog ikke gerne give Afkald paa deres Folketingsmand. Peder Nielsen fik da den Idé, at man overfor de Radikale skulde kræve, at man kun vilde trække Stauning tilbage mod, at de Radikale opstillede Lærer *Anton Jensen*, Sydstevn, som deres Kandidat — det var den eneste Mand, man kunde faa de socialdemokratiske Vælgere til at stemme paa. Det vilde de Radikale dog ikke gaa med til, hvilket Peder Nielsen paa Forhaand havde erkyndiget sig om — og saa blev Stauning opstillet og valgt!

En anden af Staunings nære Venner fra samme Kommune var

Stauning sammen med sine Stillere i Fåkskredsen, Maj 1915. Paa Billedet ses til højre for Stauning Lærer Einar Hansen, Vraaby, yderst til højre i første Række ses nuværende Landstingsmand Alfr. Date.

hans ordførende Stiller, den første Formand for Kredsorganisationen, Lærer *Einar Hansen*, Vraaby Skole, en højt begavet og meget belæst Mand, der tillige var en fremragende og formfuldendt Taler. Ofte aflagde Stauning Besøg i Lærerhjemmet i Vraaby, og hver Sommer holdt han nogle Dages Ferie her. Saa blev der drøftet Storpolitik, sunget, spillet og digtet. Det var i disse Stuer, Stauning skrev sit Skuespil »Livets Løgne«, stærkt opmuntret af Einar Hansen, der gav ham baade Ideer og Impulser.

De senere Aar var Lærer *Alfred Date*, Kongsted, Kredsformand, og han, ligesom Pastor *P. Dahl*, Sædder, den senere Kirkeminister, var anbefalende Stiller for Stauning. Det var dengang noget uhørt og opsigtsvækkende, at en Præst erklærede sig som Socialdemokrat. Det vakte stor Forargelse i Venstrepresen, kaldtes et Slag i Ansigtet paa den øvrige Præstestand o. s. v. I det hele var Modstanderne ikke kræsne i Valget af Midler for at bekæmpe Stauning. Ved Demokraternes Fredsvalg til Grundlovs-

gennemførelsen 1915 brød en Gruppe Venstremænd i Faksekredsen ud og rettede temmelig usaglige Angreb mod hans personlige Vandel. I sin Tale, hvor han kunde bebude Kredsens Ophævelse, og han derfor tog Afsked med sine Vælgere, tog han Tyren ved Hornene og udtalte bl. a.: »Disse gamle Kendinge har bæret mig med deres Had al den Tid, jeg har færdedes her. De lumpneste Historier er sat i Omløb, Løgn og Sandhed i skøn Sammenblanding. I Præstøkredsen kræver Kroværterne Afstemning for at faa Gæster paa Kroerne. I Faksekredsen har der meldt sig 52, som er indignerede over een, der nu og da har gaaet paa Kro. Jeg blander mig ikke i andres Færd paa Kroen, eller hvor de færdes; jeg mindes af min Børnelærdom de Ord: Lad den, der er ren, kaste den første Sten, og at Hykleri er værre end rigtig Synd. — Jeg har følt Trang til ogsaa at sige et Afskedsord til dem, der gennem 14 Aar har levet højt paa Rygtesmederi. De sande Venner af almindelig Valgret, af den ny Grundlov, de stemmer idag paa mig.«

Og det gjorde de. Faksekredsens Arbejdere og Smaafolk vendte sig afgjort mod Hykleriet og sluttede for hvert Valg tættere op om Stauning. Det var med Beklagelse fra begge Sider, at man maatte skilles, da Kredsen ved Valgkredsomlægningen blev delt. Fra 1918 blev Stauning opstillet og valgt i Københavns 2. Kreds, Christianshavn. Ogsaa dér vandt han Tilhængere og Venner, men Kampaarene i Ungdommen ude i Østsjælland med de offentlige Valghandlinger og glade Dage stod altid for ham i en særlig Glans.

Det var en af de første bemærkelsesværdige Sejre for Socialdemokratiet, da det ved Valget 1906 gik frem til 76.000 Stemmer og satte sin Repræsentation i Folketinget op fra 16 til 24 Mand. Et helt nyt Hold af Mænd rykkede frem, hvoraf nogle skulde komme frem i den førende Række som *Laust Rasmussen*, *Niels Andreassen*, *Hans Rasmussen* o. fl. foruden *Stauning* selv.

Den socialdemokratiske Rigsdagsgruppe til Møde i Partiværelset
i den gamle Rigsdag, Marts 1908.

Foreløbig indtog han dog en forholdsvis tilbagetrukket Stilling. Det var endnu det ældre Slægtled, som prægede Partiet, *Knudsen, Wiinblad, Harald Jensen, K. M. Klausen* eller mere markante Ansigter, udprægede Talere og Agitatorer, *A. C. Meyer* eller af de yngre: *Marott, Sabroe, Borgbjerg*, som han længe stod i Skyggen af. Stauning satte sig grundigt ind i Sagerne, blev Gruppens Sekretær, og kom ind i en Del Udvalg, om Ulykkesforsikring, Lærerlønninger, Grønland, Ligningskommissioner, Skolebespisning, Polakloven o. fl. I Salen talte han, særlig ved Finanslovsbehandlingerne, om Tyende- og Landarbejderforhold, om Skovarbejdernes Kaar, om Skolebespisning, Arbejds- og Ulykkesforsikring, fremdrog særlige Forhold fra sin Kreds, Kystsikring, østsjællandske Jernbaneforhold o. s. v., ligesom han gik i Brechen for Tobaksarbejdernes Interesser, naar Lejlighed bød sig. Solide, saglige Indlæg, uden oratorisk Sving, som man kan se af de stenografiske Referater. Og det kan ikke siges, de vakte større Opmærksomhed.

*

MEN HVERKEN for Rigsdagsarbejdet eller Agitationen i Faksekredsen forsømte Stauning Arbejdet paa Partikontoret. P. Knudsens Søstersøn, senere Redaktør og Borgmester i Slagelse *Vilh. Melgaard*, som nogle Aar havde Arbejde som Assistent paa Forbunds-kontoret, fortæller, at »naar Valgkampen var endt, kunde Stauning et Par Dage efter indfinde sig paa Kontoret, smide Støvlerne og tage et Par lette Sko paa for saa at give sig i Lag med at faa sit Bogholderi a jour. Han kunde med smaa Pavser sidde støt ved dette Arbejde et helt Døgn i Træk«.

I Partiarbejdet var han P. Knudsens højre Haand, ja, til Tider, naar Sygdom eller Rigsdags- eller Raadhusarbejdet forhindrede denne selv i at tage større Del i det, begge hans Hænder.

Lockouten i 1899 og Systemskiftet 1901 havde fremkaldt en politisk Vækkelse i vide Kredse af Arbejderbefolkningen. Medlemmerne strømmede til, nye Foreninger blev oprettet. Og det gamle, primitive Partiapparat med Agitationsdistrikter, hvorigennem Forbindelsen mellem Hovedledelsen og Arbejdet i Marken blev formidlet, slog ikke længer til. Det blev reformeret og efterhaanden blev det Stauning som samlede alle organisatoriske Traade i sin Haand. Da Knudsen 1909 blev valgt til Borgmester for Magistratens 3. Afdeling og vilde trække sig tilbage som Forretningsfører for Partiet, var han selv klar over, hvem der burde være hans Efterfølger. Men det var der ellers delte Meninger om. Om Situationen, som den laa i Januar 1910 indenfor Kontoret og Partiledelsen, skriver Øjenvidnet Vilh. Melgaard interessant og oplysende:

»P. Knudsen var fortrolig med Staunings Arbejdsevne. Men han vidste meget mere. Han vidste, at han var kølig, klar, loyal og ordholden, og Knudsen var ikke i Tvivl, da han indstillede Stauning til at blive sin Efterfølger. Det er sagt før, at alle betragtede det som en Selvfølge, at Stauning blev valgt. — Dette er ikke historisk korrekt. — Der blev forsøgt opstillet en Modkandidat — en overmaade anset og dygtig Partifælle. Men paa Knudsens Anbefaling blev Stauning valgt.

Fra Horsens socialdemokratiske Forenings 25 Aars Jubilæum 1909.

Paa Billedet ses fra venstre: Axel Sørensen, Hauge, Skrædder Bergstrøm, Laust Rasmussen, Stauning, Hans Nielsen, Fodermester Karl Mikkelsen og Axel Sørensens Far, Erik Sørensen, der sammen med Bergstrøm havde været med til at stifte Foreningen i 1884.

Det er betegnende, at der selv i en saa begrænset Kreds, som Socialdemokratiets Hovedledelse den Gang udgjorde, kunde være Tvivl om Staunings Kvalifikationer. Forklaringen skal sikkert søges i Staunings Enspændernatur. Han aabnede sig sjældent for andre, havde egentlig kun meget faa fortrolige og plejede ikke Samkvem med større Kredse, Egenskaber, som paa visse Omraader prægede ham til det sidste. Han talte sjældent om sig selv, og han tilegnede sig aldrig personlig Fortjeneste. Dermed være ikke sagt, at han ikke selv følte Glæde og Tilfredshed over Resultaterne af sit Arbejde. Han talte blot ikke derom i personlig Form. Men han var ofte rørende taknemlig for Anerkendelse.«

Der er ingen Anledning til at skjule, at den ansete Partifælle var den ene af Partiets to Landstingsmænd, den tidligere nævnte

Snedker *Chr. Christiansen*, der i Stedet blev Forretningsfører for den socialdemokratiske Presse, senere Borgmester i København. En Del af Hovedbestyrelsens Medlemmer har været betænkelige ved at overlade Ledelsen til den 36-aarige Stauning, og der spores i Social-Demokratens Meddelelse om Valget, enten det nu er Wiinblad eller Borgbjerg, som har skrevet den, ligesom en faderlig, protegerende Tone, naar det hedder:

»Stauning er bleven en flittig, samvittighedsfuld Rigsdagsmand, med stærkt voksende Ævne til at beherske Stoffet, fremlægge en Sag og gøre et grundigt Udvalgsarbejde. Han har i flere Aar været Rigsdagsgruppens pligtopfyldende Sekretær. Han vil fortsætte P. Knudsens Virksomhed som Forbundets Forretningsfører med Troskab og Selvstændighed, med pligtopfyldende Flid i Detailarbejdet, med et sundt politisk Blik paa Nutidens Opgaver og med en klar socialistisk Erkendelse af Maal og Midler.«

Man kom heller ikke til at fortryde dette Valg. At den Karakteristik, som her i 1910 blev givet af ham, ramte paa Prikken, skulde den kommende Tid bekræfte tilfulde.

I SPIDSEN FOR SOCIALDEMOKRATIET

MED TH. STAUNINGS Overtagelse af Ledelsen begynder et nyt Afsnit af Socialdemokratiets Historie. Bag ham laa de første Kapitler, et bevæget Stykke Historie, saa betydningsfuldt, at *Borgbjerg* og *C. E. Jensen* 1902—04 havde kunnet give deres store Værk Titlen »Socialdemokratiets Aarhundrede«. Men deri findes ingen Stauning. Jo, han er nævnt i een Linje, som opstillet Kandidat i Faksekredsen. Rent talmæssigt er det nok at pege paa, at da han blev Forretningsfører, havde Partiet ca. 45,000 Medlemmer, ti Aar efter ca. 115,000, 1929 160,000 og 1939, da han trak sig tilbage fra Posten, henved 200,000 Medlemmer. Under hans Førerskab blev Socialdemokratiet langt det største Parti i Landet og kom til at øve en saadan Indflydelse paa Samfundsforholdenes Udvikling og Omformning, at man, om end ikke altid for det gode eller som en Anerkendelse, ofte har talt om »Staunings Danmark«.

Det er flere Gange fremhævet, at Stauning havde Vinden i Ryggen, at denne Fremgang skyldtes saa at sige naturlige Aarsager, Byernes Vækst, Erhvervenes Industrialisering og dermed den betydelige Forøgelse af Lønarbejdernes Tal. I andre, mere udprægede Industrilande har de samme »naturlige Aarsager« været tilstede i endnu højere Grad, uden at de derfor har fremkaldt nogen forholdsmæssig lige saa stor og lige saa samlet politisk Arbejderbevægelse som vor. Nej, Staunings personlige Indsats for

Opbygningen og Konsolideringen af det danske Socialdemokrati er meget stor. Hans organisatoriske og administrative Omhu, hans Evne til med Fasthed at holde sammen paa de vundne Resultater og hans fremragende politiske Instinkt har her været af lige stor Betydning.

Men hans Bedrift som Partileder og Politiker er saa meget større, som den blev at føre Partiet hjem, føre det over fra en gennemgaaende demonstrativ oppositionel Stilling overfor det, som foregik i Samfundet, til en positiv Deltagelse i Løsningen af de største Opgaver og til Medansvar for Landets og Folkets Skæbne. Og denne Proces foregik ikke smertefrit. Der har i Almindelighed hersket en rosværdig Selvdisciplin inden for Socialdemokratiet og dets Presse. Brydninger har man saa vidt mulig skjult for Offentligheden. Men der er ingen Grund til nu at dække over, at der i Staunings yngre Aar, i Aarene efter Aarhundredskiftet, saavel som i hans første Tiaar som Partiformand, gjorde sig meget stærke Brydninger gældende indenfor Partiet. Modsætninger og Meningsforskelle om Midler og Taktik var til Tider saa store, at Staunings hele Myndighed og Autoritet maatte sættes ind for at hindre Brud og Splittelse.

Socialdemokratiet har altid set sin historiske Opgave i at være Fødselshjælper for det socialistiske Samfund. Baade indenfor de ældres Rækker og hos en Del mere intellektuelt og teoretisk anlagte yngre Partifæller blev dette opfattet saadan, at Socialismen var noget diametralt modsat al anden Politik, at ethvert Maskepi med den »reaktionære Masse«, som alle andre Partier udgjorde, var forkastelig. »Mellem Socialdemokratiet og de andre Partier er der en dyb Kløft«, udtalte *K. M. Klausen* en Gang i Folketinget. Det gjaldt om gennem Opposition og Agitation at vinde Tilslutning og saa iøvrigt afvente det Tidspunkt, da Underklassen selv var stærk nok til at realisere Fremtidsstaten. P. Knudsen havde dog fra Valgalliancen med Venstre i 1884 brudt Brodden af denne

non-co-operation-Politik; de demokratiske Partiers fælles Opposition mod Estrup og hans Provisorier havde bragt disse hinanden nærmere, og ved fælles Hjælp blev efterhaanden København erobret fra Konservatismen. I Kongresudtalelser blev det fastslaaet, at Socialdemokratiet i Fremtiden vilde Samarbejde med alle, der for Alvor vilde en Bedring af Arbejdernes Kaar, en Udvidelse af den ubemidlede Befolknings økonomiske og politiske Rettigheder, og man saa med store Forventninger hen til Systemskiftet, den fulde Parlamentarismes Sejr, som skulde bringe os et stort Skridt fremad. Men det fremhæves stadig, at det *egentlige* Maal var »at revolutionere Bevidsthederne, vinde Hjerterne og organisere Kræfterne med den store Samfundsreform for Øje: Afskaffelsen af alt Klasseherredømme og al Udbytning, ved at alle Samfundsmedlemmer gennem Stat og Kommune faar Herredømmet over Produktionsmidlerne«. Og da Systemskiftet stod for Døren, fremhævede P. Knudsen overfor den kommende Venstregering, at den skulde faa Socialdemokratiets Støtte til Fremme af alle demokratiske Reforme, *ellers ikke*, »thi vi vil ikke under nye Former ofre til de gamle Guder: Kirkevælde, Militarisme og Kongemagt«.

Staaing efter Udnævnelsen til Kontrolminister i 1916. Billedet er taget ved den gamle Rigsdagsbygning i Fredericiagade.

Da Systemskiftet paa Grund af Venstres nye Kurs blev en Skuffelse, rejste Modstanden mod Alliancerne sig med fornyet Styrke, ogsaa overfor Samarbejdet med det nye radikale Parti. Med Henblik paa Forfatningsspørgsmaalet blev der dog truffet en gensidig Ordning med dette 1906, men 1908 var Modstanden saa stærk, at en Valgalliance med de Radikale kun gennemførtes med een Stemmes Flertal paa Partiets Kongres. Den socialdemokratiske Gruppe paa Rigsdagen var nu oppe paa 24 Mand i Folketinget og 4 i Landstinget. Gennemgaaende stod den i skarp Opposition til den Politik, der førtes; reel Forhandling om Sagerne var den sjælden med i, og som en principiel Demonstration overfor det herskende System stemte Partiet regelmæssigt imod Finansloven. Men det kan ikke nægtes, at der fra Gruppens egne Partifæller gentagne Gange kom nogen Frygt til Orde for, at disse Tillidsmænd alligevel skulde tage Skade af Luften i de høje Sale, give sig »smaaborgerlige Tendenser« i Vold, og hvad det nu hed.

At Sabroe sammen med Aarhus Byraad havde deltaget i en »Prinsemiddag« paa Marselisborg gav Anledning til Reprimander rundt om fra Partiforeningerne, og Kongressen 1908 vedtog udtrykkeligt, at Partiets Repræsentanter ikke kunde deltage i Fester for fyrstelige Personer. Kongen var endnu i den almindelige Terminologi »det lønnede Overhovede for Kapitalistsamfundet«. Selv om ingen regnede med, at der var nogen umiddelbar »Fare« for Haanden, vedtog samme Kongres for en Sikkerheds Skyld at udtale: »Socialdemokratiet afviser enhver Tanke om, at det kan deltage i Dannelsen af et Ministerium, før Partiet har absolut Flertal i Folketinget«. Veteranen *Harald Jensen* tilspidse i sit Blad *Demokraten* for egen Regning yderligere denne Opfattelse, idet han skrev: »— at sætte Socialdemokrater ind i en kapitalistisk Regering vil være en Forbrydelse mod Socialismen, den Sag mange af os har kæmpet i en Menneskealder for at bære

frem. Det vil være en Forbrydelse mod vort Parti, som derved vilde blive givet Splittelsen i Vold«.

Saadan omtrent var Atmosfæren, da Stauning 1910 blev Partiets Formand, og der samtidig foregik noget af et Generationsskifte indenfor dette. P. Holm var allerede død 1898, P. Knudsen døde om Efteraaret 1910, Hørdum døde 1911, og Wiinblad gik samme Aar af som Redaktør af Social-Demokraten. Med Zahles Regering 1909—10, da de tre store Spørgsmaal, Militærvæsnet, Valgkredsreformen og Grundlovsændringen, kom i Forgrunden, blev Spørgsmaalet om »borgerligt Samarbejde« paany aktuelt. Stauning var *for*. Han havde ogsaa læst sin Marx og kunde navnlig underskrive dennes Ord »Hvert Skridt virkelig Bevægelse er vigtigere end et Dusin Programmer«. Og han, som Knudsen, følte sig overbevist om, at den danske Arbejder vil se Brød paa Bordet og i det lange Løb forstaa at værdsætte Resultaterne. To Mindretal *kunde* blive et samlet Flertal, og nu i første Linje den privilegerede Valgret og 66-Grundlovens mange Urimeligheder blive afskaffet. Stauning og Borgbjerg fik da ogsaa stort Flertal for en Valgalliance med de Radikale forud for Valget 1910.

Samme Aar i September afholdtes den internationale socialistiske Kongres i Odd-Fellow-Palæet, og det var Stauning, som trak det store Læs ved det pompøse Arrangement. Det stod der længe Glans om rundt i Evropas Lande. Aldrig havde disse Udlandinge, hvoraf nogle kom fra Stater, hvor Socialismen var en halvvejs underjordisk Bevægelse, tænkt sig, at de skulde blive modtaget paa Stadens Raadhus! Stauning holdt Aabningstalen paa Tysk, og han var ikke fri for at være nervøs. Det mindes endnu, hvordan han faa Timer før Aabningen gik frem og tilbage i det lille Partikontor og indøvede Talen, mens »den Böhm« gik ved Siden af og korrigerede. Det var ved den Lejlighed, A. C. Meyers fordanskede »Internationale« lød første Gang, som Led i den festlige Kantate.

Arrangementkomiteen for den internationale socialistiske Kongres, København 1910. Fra venstre C. F. Madsen, Carl Gran, Em. Svendsen, K. Kiefer, Oscar Johansen, Th. Stauning, I. A. Hansen og Sigv. Olsen.

Iøvrigt drejer det politiske Liv sig mere og mere om Forfatningssagen. *Kl. Berntsen* fremsætter 1912 sit Grundlovsforslag, som samler en fælles demokratisk Front ved Valget 1913, idet Socialdemokratiet støtter baade Radikale og Grundlovstilhængere blandt Venstre, og selv opnaar en Fremgang til 32 Mandater. Nu havde Grundlovstilhængerne Flertallet i Folketinget, og Stauning erklærer, at Socialdemokratiet var »rede til at bringe store Ofre« for at frelse Forslaget i Land. Da han nu var Formand for det største Parti i Folketinget, forespurgte Kongen ham, som de parlamentariske Regler bød, om han vilde paatage sig at danne et nyt Ministerium, eventuelt i Forbindelse med et andet Parti, men baade Socialdemokratiet og de Radikale var enige om, at *Kl. Berntsen* burde fortsætte og føre Grundloven igennem. Da *I. C. Christensen* forpurrede dette, og Stemningen blandt Staunings Partifæller iøvrigt var tvivlsom, endte det med, at Zahle dannede sin

Spidsen af Processionen ved den internationale Kongres 1910 paa Vej til Søndermarken. - Paa Billedet ses bl. a. C. F. Madsen, Niels Andreasen, Em. Svendsen, Stauning og J. Jensen,

anden Regering, med Tilsagn fra Socialdemokratiet om Støtte til Grundlovssagens Gennemførelse. Her er ikke Anledning til at skildre Grundlovssagens forskellige Faser. Borgbjerg var jo Socialdemokratiets Ordfører, men Stauning var Medlem af det udvidede Grundlovsudvalg og virksom baade i Agitationen udadtil og i Forhandlingerne indadtil. Da Grundloven endelig blev gennemført, gav det Anledning til store Jubelfester og megen højstemt Lyrik. Staunings nøgterne Syn paa, hvad der var vundet, udtrykte han 1915 saadan: »Den nye Grundlov er naturligvis ikke, som vi kunde ønske den, men den byder et saa betydeligt Fremskridt, at den dog er bedre, end man kunde have ventet af kapitalistiske Partier. Den ophæver det Valgretsprivilegium, som Overklassen havde siden 1866, giver Tyendet, Kvinderne og Ung-

dommen Valgret og leverer dermed det arbejdende Folk Vaabnet, hvormed det kan tilkæmpe sig Frigørelsen fra Kapitalismen«.

Midt under dette var saa Krigen kommen, og for Danmark havde den rejst nye Opgaver og Vanskeligheder. For Grundlovs-sagens Skyld og for at vise, at det havde fuld Tillid til den sid-dende Regering stemte Socialdemokratiet paa Rigsdagen i Marts 1914 for Finansloven og fortsatte nu dermed, og i August gik Partiet ligeledes med til de militære Bevillinger, der var nødven-diggjorte af Sikringsstyrkens Indkaldelse og den særlige Situa-tion. Som Formand for Ministeriets Støtteparti og i nært Sam-arbejde med Indenrigsminister *Ove Rode* kom Stauning i Krigens Aar til at øve betydelig Indflydelse paa den Periodes Dyrtids- og Understøttelseslovgivning. Gennem Forbindelse med andre Landes Arbejderpartier var han ligeledes virksom for at sikre Skibsfartens og Landbrugseksportens Opretholdelse og for at skaffe Landet Tilførsler, særlig af Kul fra Tyskland. Stærke Kræfter var paa Færde for at mistænkeliggøre Regeringen og dens Neutralitets-politik, og 1916 kom det til en kritisk Situation i Anledning af Salget af de vestindiske Øer. Et Forlig opnaaedes og Valg blev undgaaet ved en Overenskomst om, at den radikale Regering skulde tiltrædes af en Repræsentant for hvert af de andre Partier, Venstre, Konservative og Socialdemokratiet. Det hastede, og Sagen maatte først forelægges Partiet. Med 48 Timers Varsel indkaldte Stauning da Socialdemokratiets Kongres til den 29. September om Aftenen og forelagde Forslaget for denne:

»Det er en historisk Situation for vort Parti,« udtalte han. »Før i Tiden mødte de andre Partier Socialdemokratiet med Haansord, Forfølgelse og Undertrykkelse, det betegnedes som en Umulighed, at Socialdemokrater kunde faa Plads i en Regering. Men det samme Socialdemokratis Indtræ-den i Regeringen er nu bleven en Betingelse for de andres Tilslutning til en Overenskomst. — — Udfaldet af vore Overvejelser ventes med Op-mærksomhed og vil blive optegnet i Historien, og forhaabentlig vil nye

Lærere og Elever ved Den socialdemokratiske Arbejderskole 1910—11. Paa første Række ses fra venstre: Sven Trier, K. M. Klausen, Th. Stauning, Martin Olsen, Gerson Trier og Gustav Bang.

Fremskridt og nye Sejre tage deres Udgangspunkt fra denne Dag. — — — Det foreliggende Forslag er en uomgængelig Betingelse for at skabe Ro i Landet og først og fremmest et knusende Nederlag for Regeringens Modstandere — — —. Vi har i Sogneraad og overalt betragtet det som en Sejr, naar den første Arbejder rykker ind som Talsmand for Socialdemokratiets Krav. Der er Grund til ogsaa nu at gøre dette Synspunkt gældende.«

Og han sluttede med at stille Forslag om at bemyndige Rigsdagsgruppen til at tilslutte sig det foreliggende Forslag til Udjævning af den politiske Konflikt, hvorefter et Medlem af Rigsdagsgruppen skulde tiltræde den siddende Regering som Minister uden Portefølje.

Efter en Diskussion, som trak ud til næste Morgen — Kongressen fik ogsaa Betegnelsen »Natkongressen« —, vedtoges Forslaget med 291 Ja mod 32 Nej. Og Rigsdagsgruppen udpegede

naturligvis sin og Partiets Formand til at være den, der skulde indtræde, og sammen med *Rottbøll* og *I. C. Christensen* indtraadte *Stauning* da 30. September 1916 i Regeringen som »Kontrolminister«.

*

SOM STAUNING havde vist sig som den omhyggelige *Partiarbejder*, der nøje forstod at vurdere de smaa Enkeltheders Betydning for Helheden, fik han i disse Aar rig Anledning til at udfolde sine Egenskaber som *Partimand* og udvikle sig til den fra alle Sider anerkendte *Partifører*. Ved Krigens Udbrud var socialdemokratiske Politikere i en Række Lande indtraadt i deres respektive Regeringer, og den Enighed, der bl. a. havde manifesteret sig paa den internationale socialistiske Kongres i København 1910, kom ud for Prøvelser, som den viste sig ikke at kunne bestaa. Rundt omkring saa man det komme til dramatiske Brud og Undsigelser fra Mindretalsoppositionen til »Flertalssocialisterne«. Venstresocialistiske Grupper udskilte sig — ogsaa i vore nordiske Nabolande — og havde Føling med hverandre gennem Zimmerwald-Bevægelsen. Ogsaa herhjemme gjorde Uroen sig gældende indenfor Partiet. Den tidligere nævnte ortodoxe eller radikale eller revolutionære Opfattelse af Maal og især Midler havde sine Tilhængere blandt Arvtagerne efter en revolutionær Gruppe, som sidst i 80'erne var blevet ekskluderet af Partiet, men 1901 optaget igen, væsentlig en Kreds om *Gerson Trier*. Mange af dem var ivrige Deltagere i de socialistiske Diskussionsklubber. Ogsaa den socialdemokratiske Ungdomsbevægelse var oppositionelt indstillet.

Det revolutionære Sindelag kunde f. Eks. ytre sig i Betæneligheder ved at lade Partifæller blive valgte til Borgmestre, ved Railleren over de socialdemokratiske Rigsdagsmænds Deltagelse i Taffel hos Kongen, i Modstand mod Alliancen med de Radikale, i Kritik over Partiets Jordpolitik og Støtte til Statshusmænd, som

Repræsentanter fra Skandinavien til Arbejderkonference i Gøteborg, Oktober 1913. Billedet er taget udenfor Banegaarden. Fra venstre ses Magnus Nielsen, C. F. Madsen, Herman Lindqvist, Th. Stauning, O. Lian og Fr. Strøm,

paastodes at holde den dødsdømte Mellemstand i Live eller at lave »smaa Kapitalister«, i vedholdende Krav om Hjemsendelse af Sikringsstyrken, i Ligegyldighed overfor Grundloven med dens høje Valgretsalder og nu særlig i Spydigheder overfor »Minister-Socialismen«, som var undfanget ved Akkordens Aand og kommen til Verden i Blindhedens Nat. Mange af dem, som holdt paa de »rene Linjer«, var udmærkede Socialdemokrater, som vi 20—25 Aar senere vil finde som fremtrædende Tillidsmænd for Parti eller Fagbevægelse, Rigsdagsmænd, Redaktører, Borgmestre, ja, Ministre. Men meget af Kritiken var et Udslag af politisk Umodenhed og ungdommeligt Drilleri, og en af Deltagerne i den har senere rammende karakteriseret det hele som »Hvalpeleg med Straa og Sten, Bid i Stormænds Bukseben«. Overfor disse Stemninger og Anfald var Stauning dog ikke til Sinds at fravige den Linje, han ansaa for at være den rette. Han kunde godt se en

Sag fra flere Sider og lytte til andres Meninger, men han krævede Respekt for det ærlige Arbejde, der var gjort, og satte Partiets Enhed saa højt, at han ikke kunde tie overfor, hvad han frygtede kunde bringe Sammenholdet i Fare. Saaledes tog han paa Partikongressen i Aarhus et Opgør med Oppositionen, som gav Genlyd langt ud i Rækkerne. I en Forhandling kunde han slaa haardt til, og uden Persons Anseelse. Han hørte aldrig til dem, der lusker over, hvor Gærdet er lavest. Ved saadanne Lejligheder kunde han tordne som en Asa-Thor og Lynene staa ham ud af Øjne og Skæg. Det var denne Gang *J. P. Sundbo*, der gav Bolden op med en Række Betragtninger over den »borgerlige Parlamentarisme«, Partiet var ved at glide ind i. Hertil svarede Stauning, at det jo desværre ikke havde manglet paa Mistænkeliggørelse, heller ikke indenfor vort eget Parti.

»Her paa Kongressen er det, at den ansvarlige Kritik skal øves og at Kursen skal ændres, om Kongressens Flertal mener, det er formaals-tjenligt. Socialdemokratiet skal være et helstøbt Parti og ikke en Række Diskussionsklubber. Er der ude i Verden bristet noget under Krigen, da er det vor Opgave at medvirke til at hele de slagne Saar«.

Paa et Møde for Vælger- og Partiforeningsbestyrelser i København kort før Kongressen havde han sagt noget lignende:

»Angreb paa Regeringen kan gøre og har gjort megen Skade. Selv om man fra visse Sider føler det krible i Fingrene efter at lave Opposition og skælde ud, bør man — fra alle Sider — først undersøge Sagen og spørge sig for, hvor man ved Besked. Hele denne vor politiske og økonomiske Virksomhed er gennemført, uden at vi har svigtet et eneste Princip eller fraveget noget Punkt i vort Program. Har man ansvarlige demokratisk valgte Tillidsmænd, maa man give dem et vist Spillerum. Ved den kommende Kongres og de kommende Valg kan man jo, om man vil, gøre op med dem. Men *har* man en Ledelse, maa den ogsaa have Ledelsen. Det skal dog siges, at vort Parti og vore Organisationer netop under disse vanskelige Forhold har støttet Ledelsen med en Forstaaelse og Disciplin,

Agitationsudvalget for Socialdemokratiets 1. Distrikt, Januar 1916.

Fra venstre: Oscar Johansen, Chr. Rasmussen, Th. Stauning; i anden Række: H. Hækkerup, Johan Willman, Andersen-Rode, Fr. Andersen, H. P. Hansen, N. P. Nielsen, N. P. Hansen og Julius Schröder.

der i højeste Grad har medvirket til, at alt er gaaet bedre end af mange ventet».

Ogsaa Ungdomsbevægelsen satte han i Rette, saa det bed. 1912 havde alt været skøn Harmoni og han havde bl. a. udtalt: »Jeg selv hører endnu ikke til de Gamle, og jeg tror Ungdomsbevægelsen kan gøre stor Nytte, naar den blot altid vil arbejde i Kontakt med Partiet«. Men denne Kontakt kom det i de følgende Aar til at skorte paa. Og da Ungdomsbevægelsens Blad »Fremad« 1916 i Anledning af Bevægelsens Jubilæum anmodede et stort Antal Medlemmer af Rigsdagsgruppen om at udtale deres Opfattelse af den og af dens Fremtidsopgaver, fremsendte Stauning paa egne og de øvrige adspurgtes Vegne en Skrivelse, hvori han paa Spørgsmaalet bl. a. svarede: »Den socialdemokratiske Ungdomsbevægelses Eksistensberettigelse er med Rette omstridt. Den er

ikke nogen Nødvendighed for et Parti, der aabner sine Døre for Ungdommen, saaledes som Socialdemokratiet gør det«. Han vilde ikke bestride, at der kunde udføres et Oplysningsarbejde blandt de Unge, men maatte finde det formaalstjenligt, om dette da udgik fra Fagforeningerne og Partiets Organisationer gennem særlig dertil indrettede Organer. Dette var en utvetydig Undsigelse som Tak for Biddene i Buksebenet. Og faa Aar senere skilte denne Opposition sig ogsaa fra Partiet og gik under andre Partinavne ud i Ørkenen, mens en ny partitro Ungdomsbevægelse opstod.

Stauning mente ingenlunde, at alt var saare godt. Tværtimod. »Vi har maaske endnu lang Vej til Maalet«, skrev han 1915, »men naar vi ser paa Udviklingen siden vort Partis Grundlæggelse og paa de Resultater, der allerede er opnaaet, saa lærer Tiden os, at vi ikke behøver at nære Tvivl, *vi er paa den rette Vej*. Skridt for Skridt maa vi øge Arbejderklassens Indflydelse paa Samfundet, ved stadig Deltagelse i det parlamentariske og kommunale Liv, og Skridt for Skridt maa vi skaffe Arbejderne et stadigt større Udbytte af Arbejdet og større Indflydelse paa Arbejdets Gang«.

Dette var ogsaa den Opfattelse, som de brede Arbejderlag med det sunde Omdømme sluttede sig til. Derfor blev Stauning op gennem disse Aar Samlingsmærket fremfor nogen, og gennem alle Vanskeligheder og kritiske Passager lykkedes det ham at bevare Partiets Enhed og Samling.

*

Gennem de skandinaviske Arbejderbevægelser Samarbejds-komité, som paa hans Initiativ var bleven dannet 1913, udfoldede han under Verdenskrigen Bestræbelser for at bevare Kontakten mellem Arbejderpartierne paa begge Sider af Kamplinien og deltog paa forskellig Maade i Fredsarbejdet. Paa hans Forslag afholdtes i Januar 1915 en skandinavisk-hollandsk Konference i

Stauning inviterede en Gang om Aaret Bestyrelsen for hans Valgkreds, 2. Kreds i København, med Damer til en lille Sammenkomst. Her er Selskabet samlet udenfor »Enghuset« ved Vallø.

København og han forberedte og deltog i nogle Konferencer i Stockholm 1917, hvor han sammen med Partifæller fra neutrale og enkelte krigsførende Lande drøftede Fredsmuligheder og Fredsgrundlag. Denne Virksomhed fandt de Konservative, eller en Fløj af dem, var i Strid med Ministeriets Udtalelser om neutrale Magters Stilling til Fredsspørgsmaalet og besværede sig i det hele over Staunings Mangel paa Takt og Forsigtighed, som de sagde, og henstillede, at han blev erstattet i Regeringen af en anden Socialdemokrat. Skønt Stauning erklærede sig villig til at træde ud for Roens Skyld, nægtede Regeringen at tage Hensyn til Angrebene; dette affødte et større Opgør blandt de Konservative. Rottbøll blev ekskluderet, da han ikke vilde demissionere, Grev Frijs' Gruppe skilte sig ud o. s. v., og Resultatet blev, at »Borgfreden« sprængtes. Da det nu endelig kom til det Kampvalg, som Regeringsmodstanderne saa længe havde ønsket, traadte Rottbøll

og I. C. Christensen ud, den sidste som ivrig Deltager i Angrebene paa Rodes Priskontrol. Det blev det første Valg efter den ny Grundlov, og Kvinderne var saaledes for første Gang med. Det socialdemokratisk-radikale Flertal blev holdt i Kraft af Partiernes Samarbejde, og med Partiets fornyede Godkendelse forblev Stauning i Ministeriet, som nu befriet for Borgfredens Baand kunde gaa endnu stærkere ind paa en social Reformpolitik.

Med Henvisning til de særlige Byrder, som Arbejderklassen havde maattet bære i Krigens Aar, rejste Stauning indenfor Ministeriet Krav om en Række Reformers til Fordel for den arbejdende Befolkning, af Socialdemokratiet fremført i et Manifest som »de 18 Punkter«. Efter Valget blev nu en Række herhenhørende Sager i Forbindelse med Sociallovgivning og Arbejderspørgsmaal udskilt fra Indenrigsministeriet og henlagt under Stauning, som dermed fik overdraget et midlertidigt Socialministerium. Paa hans Tilskyndelse gennemførtes samme Aar 8 Timersdagen i Statens Virksomheder og tillige indenfor Københavns Kommune, og som Minister fik han vedtaget en Lov om 8 Timers Arbejdsdag i Fabrikker med Døgndrift, nedsat en Arbejdstidskommission med Henblik paa Forholdene i private Virksomheder og forberedt Bageriloven, ligesom han fremsatte en Række andre sociale Forslag, som dog ikke blev gennemført.

Stauning var 1913 kommet ind i Københavns Borgerrepræsentation og var her virksom Deltager i Ordningen af Byens Anliggender. Paa Baggrund af hans egen triste Skolegang kan det ikke undre, at han var særlig interesseret i Forbedringen af Kommunens Skolevæsen. 1918—19 var han sammen med Borgmester *Ernst Kaper* den, der særlig ledede de Forhandlinger, som førte til Hovedstadens private højere Skolers Ordning og Overgang til Staten og Kommunerne. 1919—24 var han Borgerrepræsentationens Formand, men han udtraadte af Forsamlingen 1925. Som Politiker og Minister fulgte han dog vedblivende med den varmeste Interesse

1. Maj-Demonstrationen 1914 passerer Social-Demokratens Bygning i Nr. Farimagsgade.

sin Fødebys Trivsel, og hvor han kunde, gav han gerne en Haand med i Arbejdet for dens Udvikling. Ikke mindst blev dette af Betydning, hvor det gjaldt om at skaffe Storbyens Befolkning Adgang til Skov og Strand og Friluftsliv. Mere end een Gang tog han Initiativet her eller hjalp Forhandlinger over et dødt Punkt. Frilæggelsen af Øresundsstranden og af store Arealer ved Klampenborg, Udvidelsen af Dyrehaven, Vandstrandvejens Gennemførelse m. m. er Resultater heraf.

*

AARENE FRA 1917 og fremefter blev nogle af de mest stormfulde, Landet har oplevet i nyere Tid. Krigstidens Gullasch-Fænomener foroven smittede nedad og virkede opløsende paa Moral og gode Sæder. En faglig Opposition opererede ikke uden Held

indenfor ny tilkommende Kredse af Fagforeningsfolket, som øgedes stærkt i disse Aar. Alene 1918 strømmede 100.000 nye Medlemmer ind i Fagforeningerne. Revolutionen i Rusland og Uroen andet Sted i Europa satte Dønninger ind over Landet og gav sig Udslag i ulovlige Strejker, Storm paa Børsen, Grønttorvsoptøjer o. s. v., og der rejstes Krav om direkte Aktion, Sabotage og andre voldsomme Midlers Anvendelse i Arbejdskampen. Her overfor stod Stauning fast paa den regulære, demokratiske Linje og krævede ubetinget Respekt for indgaaede Overenskomster, for Arbejdsrettens Institutioner og for det parlamentariske Arbejde. Som Medlem af De samvirkende Fagforbunds Hovedledelse og samtidig som Minister i den Regering, der lejlighedsvis havde maattet gribe ind med fast Haand for at opretholde Ro og Orden, var det derfor ogsaa ham, som var Genstand for de mest hadefulde Angreb ved forekommende Demonstrationer og i den syndikalistisk-kommunistiske Presse. At han var »Gidsel« hos Overklassen, Lakaj hos Kapitalisterne, at han ikke havde foretaget sig andet som Minister end at gaa Arbejdskøbernes Ærinde, var dagligt Refræn i disse Opsange. Selv i Partiets egne Forsamlinger maatte han staa for Skud. Her var det især fra det socialdemokratiske Ungdomsforbund, Forargelsen kom. Under Paavirkning af de udefra kommende revolutionære Strømninger havde dette efterhaanden antaget Karakteren af en Oppositionsfløj indenfor Partiet, og dets Misfornøjelse og Mistænkeliggørelse udnyttedes i rigt Maal af Modstanderne. Stauning benyttede derfor Lejligheden paa Partikongressen 1919 til at tage et tordnende Opgør med Ungdomsbevægelsens Lederè, hvorefter dettes Flertal skilte sig ud og konstituerede sig som »Danmarks venstresocialistiske Parti«, som fik en ganske kort Levetid. 1920 blev der ved Staunings Mellekomst dannet et nyt Forbund: Danmarks socialdemokratiske Ungdom, som fra Oprettelsen har staaet i organisk og loyal Tilknytning til Partiet. Stauning holdt sig gennem Aarene i nær Føling

Staining paa Vej over Amalienborg Slotsplads efter
Konference med Kongen i 1913.

med dette, vurderede dets organiserende og skolende Arbejde højt og tog flere af sine Medarbejdere fra dets Rækker. Den Behandling, som Syndikalister og Kommunistere gav ham og hans Parti i disse Aar, har uden Tvivl sat varige Spor i hans Sind og været medbestemmende for hans kategoriske Afvisning af enhver senere Tale om »Enhedsfront« med Kommunistpartiet og for hans utilslørede Uvilje overfor opstaaede venstresocialistiske Fløje eller Grupper. Ingen, som overværede det, glemmer f. Eks. den Tone af Harme og Foragt, hvormed han paa Aalborgkongressen 1935 af-

viste en Henvendelse fra Kommunistpartiet om, at en Udsending derfra skulde have Adgang, »en Frækhed, der overstraalet, hvad man er vant til fra den Side — — ingen Gemenhed har været for grov overfor vort Parti, og saa møder dette usle Marodørparti og tilbyder os Enhedsfront. De misforstaar Situationen — —«.

Staunings Magt og Myndighed som Politiker og som den samlede Arbejderbevægelses førende Personlighed traadte stærkt for Dagen ved den fremtrædende Rolle, han kom til at spille under Paaskebegivenhederne 1920. Her kulminerede som bekendt en baade social og politisk og national Krisetilstand, der var blevet mere og mere tilspidset gennem et Aarstid. Nu var Spændingen paa Bristepunktet. Arbejdsgiverne havde sagt Stop for enhver Lønforbedring uanset fortsat Prisstigning, styrket deres Krigskasse, og 16. Marts givet Varsel om Storlockout. Politisk skyldtes Spændingen Venstres Uvilje mod at give Afkald paa de urimelige Fordele, en ufuldkommen Valglov gav dem. Og nu kom dertil Skuffelsen i chauvinistiske Kredse over Afstemningen i 2. Zone og *Marotts* og *Moesgaard Kjeldsens* Tilslutning til Flensborgbevægelsen og Krav om øjeblikkeligt Valg, da Ministeriet efter deres Opfattelse ikke havde Mandat til at forestaa Løsningen af det sønderjydske Spørgsmaal. Under Rigsdagens Paaskeferie, Mandag den 29. Marts, gav Kongen Ministeriet Zahle dets Afsked.

Staunings første Ministerperiode kom derved ogsaa til en brat Ende. Selv anede han ikke noget derom, før han samme Eftermiddag ved Femtiden kom tilbage til København fra sit Feriehus i Vallø. Da havde *Borghjerg* og *Marinus Kristensen* proklameret det skete som et Statskup og i Ekstraudgaver af Social-Demokraten kaldt til Værn om Forfatningen. Stauning tiltraadte ganske denne Opfattelse, og under et Møde med Arbejdernes politiske og faglige Hovedledelse, hvor han ganske naturligt overtog Føringen, fik han Tilslutning til et Forslag om ved Bebudelse af Generalstrejke fra 3. Paaskedag at søge forfatningsmæssige Til-

Paaskebegivenhederne 1920. Stauning i Spidsen for Borgerrepræsentationens Tog til Amalienborg Paaskelørdag. Til højre for Stauning ses P. Hedebol, til venstre Borgmester J. Jensen.

stande genoprettet. Denne Aktion kunde tillige tjene som Svar paa Arbejdsgivernes fornyede Varsel om Lockout fra 9. April. Kort i Forvejen var Kapp-Kup'et i Tyskland bragt til at strande ved en Generalstrejke og, som Borgbjerg erklærede, han og Stauning havde tænkt sig et tilsvarende Skridt som det eneste forhaandenværende Middel under en saadan Situation. Om Aftenen Kl. 11 kørte en Deputation bestaaende af *Stauning, Borgbjerg, L. Rasmussen, Nina Bang, C. F. Madsen* og *Fr. Andersen* fra Rømersgade til Amalienborg, og som Ordfører skildrede Stauning overfor Kongen den alvorlige Situation og oplæste Henvendelsen. Kongen erklærede heroverfor, at han havde faaet den Opfattelse, at Ministeriet Zahle ikke længere havde Flertal i Folketinget, og lovede Svar næste Dag. Den almindelige Mening var, at man vilde

faa et Ministerium Neergaard, men Kongen havde allerede da taget Skridt til Dannelsen af en Regering under Højesteretssagfører *Liebe*. Næste Dag holdt Rigsdagsgruppen og De Samvirkendes Forretningsudvalg Møde. Gruppen udtalte i en Erklæring, at Folket maatte være Herre i sit eget Hus, og ingen Rest af privilegeret Valgret og intet Lune maatte svække eller standse den rolige begyndte Udvikling, og D. s. F. indkaldte sin Generalforsamling til følgende Dag. Stauning var et Par Gange hos Kongen og Liebe, men uden noget Resultat. Om Aftenen strømmede Arbejderne i Hundredtusindvis til Fælled, hvor der fra Stenen og improviserede Talerstole holdtes Taler om Kup'et og om de korslagte Arme, der skulde sejre overfor det. Fra en Bil talte Stauning og sagde bl. a.: »For 50 Aar siden lød de samme manende Ord til Landets Konge som nu: Driv ikke Folket til Fortvivlelsens Selvhjælp. Denne Konsekvens har vi foreholdt Kongen i en sen Nattetime, men han har ikke lyttet dertil«. Iøvrigt var Stemningen i Hovedstaden paa Kogepunktet. Politiets fulde Styrke var mobiliseret, Gardedetachementer med Rekylgeværer bevogtede Kvarteret om Amalienborg, og Liebe rekvirerede nye Militærafdelinger fra Helsingør og Vordingborg.

Paa De Samvirkendes Generalforsamling paa Enghavevej Onsdag den 31. Marts var Stauning Hovedtaleren: »Nu, da det gamle Ministerium havde sikret Land og Folk Fred og Ro under Krigen og Revolutionsaarene, blev det sparket bort af en Flok Eventyrere, hvis Regimente vilde udsætte Landet for den største Fare. Men det vil vi ikke finde os i. Arbejderklassen har altid stillet sig paa Lovens Grund og ønsket en rolig og sikker Udvikling. Men ingen Mand i Landet maatte have Privilegium paa at bryde denne Udvikling. Alle maatte staa lige for Loven.« Gang paa Gang afbrødes han af stormende Bifald, og Forsamlingen delte hans Opfattelse, at det eneste lovlige Middel, der var til Raadighed, var almindelig Arbejdsstandsning. Da Zahle ikke

Et Ministermøde: — Zahle har en god Idé!

Tegning af Rasmus Christiansen i »Svømmøllen« 1916. Dette Aar var Stauning, I. C. Christensen og Rottbøll blevet Ministre uden Portefeuille i Regeringen Zahle.

ønskede at blive »genindsat«, som det oprindeligt havde været Tanken, satte Mødet som Generalstrejkens Maal »at fremtvinge Rigsdagens Indkaldelse, Tilvejebringelse af en ny Valglov og derefter Valg paa ændret Grundlag« foruden at Beslutningen krævede den faglige Konflikt løst ved Afbłæsning af Lockoutvarslerne, Sikring af Dyrtidstillæg, Forhandlinger om Arbejdernes Deltagelse i Bedriftsledelsen, politisk Amnesti m. m. Efter Generalforsamlingen var Stauning igen hos Kongen og overbragte sammen med *Borgbjerg* og *Vilh. Nygaard* denne Resolutionen. Om Natten og lige til Skærtorsdag Middag forhandlede han sammen med de nævnte samt *Fr. Andersen* og de faglige Ledere *C. F. Madsen*, *I. A. Hansen* og *Lyngsle* med det samlede Ministerium Liebe om

Konfliktens Løsning. Der sporedes nu nogen Vaklen indenfor Ministeriet og paa Amalienborg, og Langfredag opløste Liebe Folketinget og udskrev Valg. Men Tingenes to Formænd modsatte sig Indkaldelsen af Rigsdagen, hvorigennem Folkets Repræsentanter kunde tage Stilling og udtale sig overfor Kongen. *I. C. Christensens* Rolle i denne Sag var som bekendt ikke bare Statistens. For hver Dag blev Situationen mere kritisk. Stauning var paa den Tid ogsaa Formand i Københavns Borgerrepræsentation, og efter Opfordring fra radikal Side indkaldte han denne Forsamling til ekstraordinært Møde Paaskelørdag Kl. 4 Eftm. for at drøfte en Henvendelse til Kongen og udtalte ved Mødets Aabning sit Haab om, at Borgerrepræsentationen ved sin Indsats maatte have Held til at afværge Ulykken. Efter at Byretsdommer *Jesper Simonsen* havde motiveret Forslaget om at bede Kongen hindre en Katastrofe ved at lade det nuværende Ministerium træde tilbage og udnævne et, der havde parlamentarisk Basis, og enkelte andre havde udtalt sig, vedtoges Forslaget og Stauning sluttede Mødet med at opfordre Borgerrepræsentationen og Magistraten til straks at begive sig til Amalienborg, hvor Kongen var villig til at modtage dem. Mens Menneskemasser fyldte Gaderne, skred Toget nu til Amalienborg, hvor Stauning refererede Mødets Forløb for Kongen og Minister Liebe, og *Jesper Simonsen* forelæste Resolutionen, alt mens der op fra Pladsen nedenfor lød taktfaste Raab: Re-pu-blik, Re-pu-blik. — Fra Slottets Trappe maatte Stauning omgivet af Borgerrepræsentationens Flertal, tale til Mængden og sagde bl. a.: »Kongen har lovet at overveje vore indtrængende Ord, men ved hans Side stod en Statsminister, hvis Udtalelser ikke gav meget Haab om en fredelig Løsning.« Denne var dog nærmere end det saa ud til. Om Aftenen blev en Række førende Politikere kaldt til Kongens Palæ, *Stauning, C. C. Andersen, I. C. Christensen, Piper, Johan Knudsen, Herman Trier* og *Ove Rode*, og dels med, dels uden Kongens Deltagelse blev

Stauning var Formand for Københavns Borgerrepræsentation 1919—24. Dette Billede viser ham ved sit Skrivebord i Formandens Værelse paa Raadhuset.

der forhandlet i mange Timer. Der foreligger forskellige Referater af denne bevægede Nat, eet gaar bl. a. ud paa, at *I. C. Christensen*, som allerede forud havde erklæret, at han foretrak at tage Stødet, Generalstrejken, straks, kom i en bidsk Diskussion med Stauning om, hvem af dem der først vilde komme til at dingle paa Lygtepælen, naar det gik løs. Der er ingen Tvivl om, at Stau­nings Ro overfor *I. C. Christensens* Udfordringer og hans Fasthed i Kravet om Ministeriets Tilbagetræden bidrog afgørende til at faa Knuden løst. Og løst blev den Kl. 4,13 om Morgenen, Paa­skemorgen. Da fik Liebe sin Afsked, og Overformynder *M. P. Friis* blev opfordret til at danne et Overgangsministerium. Efter For­handlinger mellem Arbejdsgiverforeningen og De samvirkende Fagforbund blev Generalstrejken hævet og aflyst Mandag Mor-

gen. Og lidt efter lidt gled Tingene ind i et roligere Leje. Selv om enkelte Fagorganisationer, delvis under syndikalistisk Indflydelse, rebellerede overfor Beslutningen om Generalstrejkens Afblæsning, og »Samfundshjælpen« i den nærmest følgende Tid viste sin Iver til Overmaal, kan det tilskrives Staunings Autoritet overfor Arbejderbevægelsen, naar der ikke blev slaaet mere i Stykker under disse urolige Dage. Rigsdagen blev indkaldt, en ny Valglov gennemført, og ved Valget 26. April vandt Socialdemokratiet en Fremgang paa 37,000 Stemmer til over 300,000 og gik frem med 3 Mandater til 42. Trods al Ophidselsen mod »Generalstrejkepartierne«. Det blev de Radikales store Tilbagegang, de tabte 16 Mandater, som muliggjorde Ministeriet *Neergaard*. Ved Septembervalget fik Socialdemokratiet 48, de Radikale 18 Mandater i det udvidede Folketing.

*

REGERINGEN NEERGAARDS første Tid var præget af Genforeningen med Sønderjylland, Grundlovsrevision med Henblik herpaa m. m. Om Staunings Forhold til Grænsespørgsmaalet og det nationale tales der siden i anden Sammenhæng. Her er det nok at sige, at vel havde han stærkt misbilliget *Marotts* Brud med Partiet og var bitter over dennes Bestræbelser gennem 1920 paa at rejse et »frit Socialdemokrati« i Opposition til sit gamle Parti, men Stauning bar ikke Nag til en gammel Kampfælle, hvis Fortjenester han kendte, og som jo mente, hans Sag var god. Efter nogle Aars Forløb kom de igen paa Talefod, og Stauning glemte aldrig at sende en Hilsen til *Marotts* Fødselsdag. Et andet Eksempel paa Staunings Respekt for ærlige Modstandere, er hans Forhold til »Bageren«, Folketingsmand *J. P. Nielsen*. Om nogen

To Vildmænd! En Fødseldagsfantasi den 26. September 1920.

Tegning af Alfred Schmidt i »Blæksprutten« s. A.

havde været kritisk indstillet overfor Partiets reformistiske Politik, »Alliancen«, »Ministersocialismen« og alt det, og sagt det uden Omsvøb, saa var det vel nok J. P. Nielsen. Men da der nu var Brug for en Mand til at samle den uklare og uenige Arbejderbevægelse i Sønderjylland efter Genforeningen, saa var Stauning ikke i Tvivl om, at J. P. Nielsen var Manden, og bevægede denne til at opgive sin Kandidatur paa Frederiksberg og tage til Sønderborg. Hvad »Bageren« siden har udrettet i Sønderjylland, for Partiet som for hele den sønderjydske Befolkning, taler højt om Stau- nings Evne til at se bag Overfladen og finde de virkelige Værdier hos sine Medmennesker. Ved Stau- nings Død var J. P. Nielsen ogsaa blandt dem, der ærligt bekendte: Stauning havde Ret, vi Hedsporere havde Uret, dengang vi var uenige i Ungdommen.

Stauning og Ludvig Christensen i Spidsen for en Demonstration af Arbejdsløse under Regeringen Neergaard.

Forøvrigt var de første Aar af Tyverne, sørgelig Ihukommelse, præget af Spekulation og Valutakriser, Finanssvindel og Bankkrak. Som Partiets politiske Ordfører kritiserede Stauning i Folketinget Ministeriet Neergaards Politik og den alt for hensynsløse Afvikling af Krigstidens Statskontrol og Restriktioner. Den nu lovpriste Erhvervsfrihed viste sig væsentlig at være Spekulanternes Frihed, hævdede han. Prisfaldet vilde mest gaa ud over Arbejderne som Lønnedsættelser og Arbejdsløshed. I disse Banksammenbrudenes Aar viste han sin Evne til at sætte sig ind i et mægtigt og vanskeligt Materiale og fremholdt Regeringens Fejlgreb og Ansvar i Landmandsbanksagen og de Plum'ske Affærer. Ved Udredningen af disse banktekniske og finansielle Problemer havde han iøvrigt en fortræffelig Støtte i *Nina Bangs* Sagkundskab paa dette Omraade. Hans realpolitiske Indstilling viste sig, da han, uanset sin Modvilje mod Kommunismen, gik i Skranken for en de facto Anerkendelse af Sovjetrusland og kritiserede Handelsministerens Afbrydelse af russiske Handelsforhandlinger. So-

cialministeriet havde Neergaard ophævet, men det blev dog under dennes Regering, at en Række sociale Reformers blev gennemført, som Stauning—Rode havde stillet Forslag om 1918—19, en Sygekasselov, som medtog de kronisk Syge, Loven om Invalidere, som Stauning i en Kommission havde arbejdet for lige siden 1909, Aldersrenten med de faste Takster. Desuden opfyldtes et gammelt socialdemokratisk Krav ved Tyendelovens Afskaffelse. Kronfald og Valutakrise førte til Uenighed mellem Venstre og Konservative, en Valutacentral blev gennemført mod Slutningen, men saa gav Neergaard op og udskrev Valg.

Stauning formulerede Socialdemokratiets Syn paa Situationen og dets Midler overfor Misèren i det saakaldte »Odense-Program« og udstedte Valgparolen »Bankvælde eller Folkestyre«. Valget i April 1924 viste, dels at Venstre var ved at gaa i Opløsning, dels at de Radikale var ved at komme til Hægterne efter det drøje Smæk i 1920, og endelig, at Socialdemokratiet fortsat nød Tillid i større og større Kredse af Befolkningen. Det blev en betydelig socialdemokratisk Sejr. Partiet gik frem med 80,000 Stemmer til 470,000 og kom ind som det største Parti med 55 Mand i Folketinget. Sammen med de Radikale havde det Flertallet, og 23. April 1924 dannede Stauning Danmarks første socialdemokratiske Ministerium.

Tegning af Otto Christensen.

REGERINGSCHEF

VALGSEJREN udløste Begejstring og Stolthed i hele Arbejderbevægelsen. Og Stoltheden samlede sig ganske naturligt om Stauning, der imidlertid nu som før holdt Hovedet koldt. Mange oversaa vel nok i den første Glædesrus, at Regeringsarbejdet vilde møde store Vanskeligheder, naar Valgprogrammet skulde søges omsat i praktisk Lovgivningsarbejde. Folketingsflertallet med det radikale Venstre som Hjælpefront kunde meget vel tænkes at blive et lidt usikkert Staasted for Regeringen. Og Oppositionens Styrke i Landstinget gjorde det muligt for den at forhindre Lovforslagene i at blive ophøjede til Love, hvilken Mulighed da ogsaa i udstrakt Grad blev anvendt. Stauning gjorde sig ingen Illusioner. Han var fuldstændig klar over Vilkaarene. Den 16. April 1924, faa Dage efter Valget, sendte han et Cirkulære rundt til Partiets Organisationer; heri skrev han bl. a.: »Socialdemokratiet gaar med dette Valg ind i en ny Situation som Regeringsparti, men det politiske Styrkeforhold er saa usikkert, at *man maa være forberedt paa Valg med kort Varsel*«. Dette er typisk for Stauning. I selve Sejrens Øjeblik organiserede han fremsynet det næste Slag. Han oversaa klart de Vanskeligheder, der laa foran ham og kaldte derfor paa Reserverne til næste Fremstød.

Ligesom det for Socialdemokratiet var en Selvfølge, at Stauning skulde være Regeringschef ved Dannelsen af en socialdemo-

Et morsomt Billede fra et ministerielt Fælles-Kaffebord i 1924.

Fra venstre ses: Hauge, Steincke, Friis-Skotte, Grev Moltke, Nina Bang, Stauning, Borgbjerg, Bramsnæs, Bording og Dahl. Den eneste fraværende er Laust Rasmussen.

kratisk Regering, var det selvfølgelig, at han fik fuldstændig frie Hænder ved Ministeriets Sammensætning. Saadan har det ogsaa været siden. Myten om den berømmelige Lommebog, som Stauning selv skæmtende omtalte ved et Par Lejligheder, er blevet næret af denne Kendsgerning. Ingen i Partiet har i nogen Situation i Staunings Regeringstid, hvor en Ændring i Ministeriets Sammensætning blev aktuel, villet bestride Staunings Ret til frit at vælge — eller vrage — sine Medarbejdere. Ganske vist hed det i Hovedbestyrelsens Beslutning fra 1924, at Ministerlisten forinden der gaves Indstilling til Kongen skulde forelægges for Rigsdagsgruppen og Partiets Forretningsudvalg. Men det behøver ikke at være nogen Hemmelighed, at det baade dengang og senere var en ren *Formalitet*. Man nærede ubetinget Tillid til Stauning. Han hentedede sin første Udenrigsminister, Greve *Carl Moltke*, fra Diplomaternes Kreds, men alle øvrige Ministre var fremtrædende socialdemokratiske Politikere: *Bramsnæs, Hauge, Laust Rasmussen, Bording, Steincke, Borgbjerg, Friis-Skotte* og *Nina Bang*, der var den første kvindelige Minister i Verden. Ove Rode sagde lidt spidst om denne Regering (Tilskueren 1925) at »den er navnlig

meget mere individualistisk, end man kunde vente af en socialistisk Regering, for hvem Kollektiviteten og fast Ensartethed maatte synes særlig eftertragtellesværdig«. Selv om Rode altsaa ikke dermed vilde udtrykke nogen Anerkendelse, er det vel ikke det værste, man kan sige om en Regering, navnlig ikke, naar der som her stod en saa stærk og midtpunktsamlende Personlighed som Stauning i Spidsen for den.

*

I den Programerklæring, Stauning fremsatte i Folketinget den 30. April 1924, sagde han, at »dette Ministerium er udgaaet af det socialdemokratiske Parti, hvis Program er Maalet for dets Arbejde«. Men han føjede til, at det var Ministeriets Agt at føre en demokratisk Samfundspolitik med Hensyntagen til alle Erhverv og alle berettigede Interesser i Samfundslivet.

En enkelt Passus i Erklæringen skal fremdrages her. »Den samlede Regering«, udtalte Stauning, idet han med dette Udtryk manifesterede, at han ogsaa talte paa Kongens Vegne, »ønsker derfor ogsaa, at det politiske Arbejde skal foregaa paa Parlamentarismens Grund, *hvorfra ingen Afvigelse vil ske*«. Disse Ord var en Streg over Paaskebegivenhederne i 1920; de indeholder samtidig Kongemagtens Loyalitetserklæring overfor den traditionelle Folketingsparlamentarisme. Det er næppe sandsynligt, at denne Del af Erklæringen har krævet lange Forhandlinger mellem Kongen og Stauning, — de har sikkert straks været enige paa dette Punkt. Men Udtalelsen havde sin store Betydning, navnlig indadtil i Arbejderbevægelsen. I 1940, den 15. November, fremsatte Stauning i Folketinget under Finanslovbehandlingen en tilsvarende Erklæring, denne Gang vendt mod helt andre Kredse, og som Svar paa nogle verserende Rygter om Muligheden for en »udenomparlamentarisk« Regering. Denne sidste Erklæring trækker en lige Linie fra 1924 til 1940 i en Bekræftelse paa det Tillidsforhold,

I Sommeren 1924 holdt D. s. U. et Ungdomsstævne i Aarhus med international Deltagelse. — Chr. Christiansen og Hedtoft-Hansen, der var henholdsvis Formand og Sekretær for D. s. U., udbringer ved et stort Møde i Vennelyst et Leve for Stauning.

som gennem Kongen og hans Statsminister i de 14 af de da forløbne 16 Aar var skabt mellem de folkevalgte Repræsentanter og Kongemagten i Danmark.

Grundlaget for Staunings første Ministeriums Arbejde var det Arbejdsprogram, som Stauning i et stort anlagt Foredrag havde forelagt for og faaet vedtaget paa Socialdemokratiets Kongres i Odense 1923. Det fulgte de Hovedsynspunkter, som Stauning allerede i 1918 efter Krigens Afslutning havde givet Udtryk for, idet han fremhævede, at den Arbejderbefolkning, der havde baaret de tungeste Byrder under Krigen, nu havde Krav paa at se en omfattende Reformlovgivning til det brede Folks Gavn realiseret.

Programmet omfattede 18 Punkter: Ophjælpning af Erhvervs-
livet gennem Importkontrol og paa anden Vis, Planlæggelse af
offentlige Arbejder og Hjælp til de arbejdsløse, Gennemførelse af
en Jordreform, særlig Boliglovgivning, Bankkontrol, ny Lov om
Aktieselskaber, en Skolereform, Revision af Aldersrenteloven og
af Enkeloven, Afrustning, ny Finanspolitik, ny Skattelovgivning,
Revision af Valgloven, Statsovertagelse af Forsikringsvæsenet m.
m. Det kan næppe forundre mange i Dag, at det voldte store
Vanskeligheder at føre disse mange principielle Lovforslag, som
Ministrene lod Departementerne udarbejde, igennem. Sjældent har
vel Rigsdagen været stillet overfor saa mange vidtgaende Forslag
som netop i Aarene fra 1924—26. »Hvad Ministeriet Stauning op-
fordrer Rigsdagen og Offentligheden til at beskæftige sig med i
Aar«, skrev Rode i 1925, »er i Virkeligheden Lovgivningsstof nok
for et Tiaar ... Men der er intet, som ikke fortjener Opmærksom-
hed, og næppe noget, som ikke vil kunne danne Grundlag for en
god Forhandling om bedre Lovgivning og Videreførelse af sund
Samfundsudvikling.« Rigtigt er det naturligvis, at Stauning i
denne sin første Statsministerperiode *markerede* ved Hjælp af
disse mange betydende Lovforslag de principielle Synspunkter,
hvorpaa hans politiske Opfattelse og Virksomhed hvilede. At det
kun var en ringe Høst af gennemførte principielle Sager, han
kørte i Hus, har næppe været nogen stor Overraskelse for ham.

Paatrængende og i høj Grad dominerende i hele Ministeriets
Levetid var derimod Kronespørgsmaalet. Det gjaldt om at faa
Landets Pengeforhold stabiliserede og Kronen hævet. Stedet er
ikke her til en Gennemgang af dette Spørgsmaal i Enkeltheder, men
saaledes som det stod i Centrum for den politiske Interesse ved
Ministeriets Tiltræden, var det Kærnen i den politiske Debat, da
nye Valg blev udskrevet i 1926. Ved et Forlig med Venstre gen-
nemførte Stauning i December 1924 en Række vigtige Bestem-
melser, bl. a. om Dollarkredit til Nationalbanken mod Statsgaranti.

Den danske Valuta steg nu hurtigt, ja, langt stærkere og hurtigere end planlagt, idet Kronen kom i Pari i 1926. Det betød Prisfald og dermed ogsaa haarde Arbejdskampe, idet Arbejdsgivernes Krav om Lønnedsættelser i 1925 førte til Lockout. To Maaneder efter dennes Begyndelse skærpedes Konflikten ved at Arbejdsmandsforbundet iværksatte en Transportstrejke, der iøvrigt gav Anledning til bitter Strid mellem Arbejdsmandsforbundet og De samvirkende Fagforbund. Transportstrejken maatte blive et meget vidtrækkende Modtræk mod Lockouten, men Landbrugseksporten kom i Vanskeligheder, vel navnlig fordi Landbrugets Organisationer stillede sig solidarisk med Det forenede Dampskibsselskab og ikke ønskede i særlig Udstrækning at benytte sig af andre Skibe end dem, der var inddraget under Konflikten. Følgerne var alvorlige og farlige. Stauning traf da i denne Situation Forberedelser til Indgriben fra Regeringens Side, idet han lod udarbejde Forslag til en foreløbig Lov («Provisoriet»). Den paatænkte Lov gik kort ud paa, at Arbejdet straks skulde optages overalt, og at en af Kongen udnævnt Opmand skulde træffe Afgørelse for de Omraader, hvor Uoverensstemmelserne ikke var bragt ud af Verden. Imidlertid blev Forligsmandens Forslag endelig vedtaget den 5. Juni, og den paatænkte Lov kunde forblive i Staunings Skrivebordsskuffe. Naturligvis affødte Staunings dristige — men paa-krævede — Initiativ en voldsom offentlig Diskussion og stærke Brydninger indenfor Arbejderbevægelsen. Det kom til ret haarde Sammenstød mellem Stauning og Arbejdsmandsforbundets Formand, *Lyngsø*. I Dag vil næppe mange i Arbejderbevægelsen bestride, at Stauning i 1925 handlede, som han maatte handle. Lige saa lidt dengang som senere veg han tilbage for at gaa *mod* Strømmen, naar Forholdene krævede det af ham. Han hørte ikke til den Kategori af Politikere, der blot lader sig føre af deres Tilhængere. Han viste selv Vej. Og der kan ikke herske Tvivl om, at hans Mod i de kritiske Dage i 1925 har bidraget til at øge Respekten for ham.

STAUNING DAN-
NEDE sin første
Regering uden konkrete
Aftaler med det radi-
kale Venstre, men med
offentligt Tilsagn fra
Zahle om, at han fra
dennes Parti kunde
»gøre Regning paa loy-
alt Samarbejde«. Zahle
definerede dette paa
det radikale Venstres
Landsmøde d. 13. April
1924 saaledes:

»Socialdemokraterne skal selv danne deres Ministerium. Vi ønsker ikke heller ved andre parlamentariske Tillidsposter at gøre os i mindste Maade forbundne, men vi vil aldeles frit være rede til et Samarbejde i gensidig Loyalitet, men ikke til nogen Art Sammenblanding.«

Disse Udtalelser afgav jo ikke Sikkerhed for nogen synderlig Stabilitet i et fremtidigt Samarbejdsforhold, men i den politiske Resolution fra Landsmødet erklærede man sig rede til et »Samarbejde til Gennemførelse af en dybtgaaende Reformlovgivning«, og dermed var i hvert Fald foreløbig Staunings parlamentariske Basis til Stede.

De praktiske og haandgribelige Resultater af Samarbejdet blev som nævnt ikke store, og de lader sig under ingen Omstændig-

Stauning i Randers 1925. Den Fotograf, der har taget Billedet, sendte ham det som Postkort.

heder sammenligne med Resultaterne fra Perioden 1929—39, hvor en reel Aftale paa Grundlag af et fælles Arbejdsprogram var truffet mellem Stauning og P. Munch. Men de Radikale støttede dog Staunings Regering mod de Ministerstorme, som Oppositionen førte frem. Allerede i 1925 viste der sig imidlertid Svaghestegn i Samarbejdsforholdet, og den senere Udvikling i Aaret 1926 bragte Nødvendigheden af et Valg med sig.

I 1926 kom det til aaben Strid mellem Stauning og Rode. Striden om *Parikronen* gav den 21. Oktober 1926 Anledning til en Meningsudveksling i Folketinget, endda under Behandlingen af et Forslag om Krisehjælp til arbejdsløse. Diskussionen tilspidse- des i et ret kraftigt Sammenstød mellem Stauning, Zahle og Ove Rode, idet Forhandlingerne mellem disse om Trontalen i 1925 blev inddraget i Debatten, som fik en bitter og skarp Karakter.

Zahle hævdede, at han aldrig havde faaet Trontalen eller noget Udkast til Udtalelse i Rigsdagen forelagt *til Godkendelse*, men at han og Ove Rode »gjorde Hr. Stauning den Tjeneste rent personligt at høre ham oplæse denne Trontale og med Hensyn til denne at rette saadanne Ting, som rent bortset fra det politiske maatte siges i sig selv at være uheldige. Og saadanne Ting blev rettet.« Og Rode gav denne Fremstilling yderligere Brod ved at udtale: »Det var en Samtale, der indleddes paa den Maade, at den højtærede Statsminister i Telefonen sagde til Hr. Zahle, om han ikke maatte komme til ham, eller om de kunde komme sammen et andet Sted, fordi Hr. Zahle som tidligere Statsminister havde et Kendskab til Affattelsen af Trontaler, som Statsminister Stauning ikke havde«. Stauning svarede ironisk, at selv om han og hans Kolleger »naturligvis er særdeles mangelfulde med Hensyn til at kunne formulere en Tale«, saa var der alligevel næppe nogen, som vilde tro, at han gik til det radikale Parti for at faa læst Korrektur paa Talen. Iøvrigt erklærede Stauning, — der sluttede dramatisk med Tilbud om Edsaflæggelse! — at Aarsagen til For-

Stauning og Borgbjerg sammen med Kongen under den første Regeringsperiode.

handlingen mellem ham og de to radikale. Førere var, at disse ønskede Finanslovdebatten delt i en politisk og en saglig Del, og i den Anledning maatte de to Partier enes om Formuleringen af en Tillidsudtalelse, som skulde forelægges ved den politiske Debats Afslutning. Det var derfor nødvendigt, at det radikale Parti var bekendt med Trontalens Indhold.

Denne Historie om Stauning, der søgte sagkyndig Bistand ved en Trontales Udarbejdelse, havde allerede tidligere spillet en Rolle paa Møder rundt i Landet. I Marts Maaned samme Aar gav Stauning i den Anledning den socialdemokratiske Rigsdagsgruppe hvad der i Protokollen kaldes »nogle orienterende Bemærkninger om de Radikales Stilling«. Han siger i Følge dette Referat, at »Rode og Zahle havde set Trontalen uden at gøre Indvendinger,

men de havde aabenbart ikke givet deres Parti Meddelelse herom. Han henstillede ikke at udnytte dette Spørgsmaal for voldsomt i Agitationen«.

Stauning tog iøvrigt køligt paa den lille hvasse Meningsudveksling. Overfor Rigsdagsgruppen erklærede han Dagen efter, at denne Debat ikke »havde skabt nogen ny Situation. ... Den kunde ikke for os medføre Konsekvenser. En eventuel Ændring i Situationen foreligger først, naar man ser Resultatet af Udvalgsarbejdet om Kriseforslaget«. Men det er dog ganske indlysende, at han selv var fuldstændig klar over, at det bar mod Afslutningen paa Samarbejdet mellem Socialdemokratiet og de Radikale i denne Omgang, og at Regeringens Demission og dermed Valg var nær forestaaende. Maaske ligger der et Fingerpeg i samme Retning i den Kendsgerning, at Trontalen ved Rigsdagens Aabning den 5. Oktober 1926 *ikke* var forelagt for de Radikale. Dette skyldes sandsynligvis, at Stauning ikke har villet indlade sig i Forhaandsforhandlinger med de Radikale om det Kriseprogram, hvis Behandling han ønskede skulde blive afgørende for Regeringens Forbliven eller Afgang.

Kriseprogrammet var en omfattende Plan til Bekæmpelse af Krise og Arbejdsløshed, hvortil Midlerne bl. a. skulde fremskaffes ved en forhøjet Formuebeskatning. Det mødte Modstand fra alle Sider i Rigsdagen, altsaa ogsaa fra de Radikale. Resultatet blev da, at Stauning fik Kongens Tilslutning til at opløse Folketinget og udskrive nye Valg. Forinden var dog ført en Række interne Forhandlinger om eventuel Dannelse af en *Samlingsregering* til Løsning af de paatrængende Erhvervsproblemer. Disse Forhandlinger strandede, bl. a. paa Venstres bestemte Krav om store Nedsættelser paa de sociale Budgetter, og Valget fandt derefter Sted den 2. December 1924. Det gav Socialdemokratiet en Stemmefremgang paa 27.000 Stemmer, men Partiet tabte to Mandater. Det radikale Venstre gik 16.000 Stemmer tilbage og tabte fire Man-

dater. Venstre vandt to Mandater paa godt 15.000 Stemmers Fremgang. Dermed var Staunings første Regeringsperiode afsluttet. Arbejderføreren Stauning efterfulgtes af Bondeføreren *Madsen-Mygdal*. Kongen gjorde et forgæves Forsøg paa at faa en Samlingsregering dannet, og den 17. December 1926 præsenterede Ministeriet Madsen-Mygdal sig for Rigsdagen. Et nyt Afsnit i Staunings politiske Tilværelse tog sin Begyndelse.

*

I HELE PERIODEN under Madsen-Mygdals Regering fra 1926 til 1929 ledede Stauning Socialdemokratiets Politik i Form af en udpræget *aktiv Opposition*. Ikke blot var den aktiv i den Forstand, at den var haard og konsekvent i sin Modstand mod Nedsættelsen og yderst tilspidset i sin Kritik af Regeringens Erhvervspolitik, men ogsaa ved en positiv Holdning overfor betydende Spørgsmaal.

I Konsekvens af den Kampagne, Stauning ledede imod Madsen-Mygdals Regering for manglende Initiativ og Indsats til Gavn for Byerhvervene, samlede Staunings Interesse sig afgørende omkring *Industrien*. Paa Socialdemokratiets Kongres i 1927 holdt han et stort Foredrag herom, og han kom derved ogsaa ind paa Spørgsmaalet om Told eller Frihandel. Naturligvis, sagde han, var Frihandel »den lykkeligste Tilstand for Folkene«, men i Praxis havde disse Ideer dog deres Skyggesider. Selv om det teoretisk set var ligegyldigt, om Danmark selv producerede Støvler, Tekstilvarer, Cigarer etc., saa drejede Spørgsmaalet sig dog faktisk om Arbejdsløshed eller Beskæftigelse for 20—30.000 danske Arbejdere. I visse Situationer maatte derfor Told eller Importafgifter være paakrævet. Der var enkelte Røster, som paa Kongressen rejste sig imod denne nye »Toldlinie«, men Stauning tromlede med stor Kraft de faa oppositionelle Kongresdeltagere ned! Kongressen godkendte

med overvældende Majoritet hans Synspunkter og den Resolution, han foreslog.

I Resolutionen hed det, at *Maalet* var Frihandel, men indtil dette blev naaet, var en selvstændig, positiv Erhvervs- og Beskæftigelsespolitik nødvendig. Som midlertidig Foranstaltning maatte man, hvis det var paakrævet, skride til Import-Restriktioner eller særlige Afgifter for at give den danske Industri Tid til Modernisering og Omlægning. I Rigsdagen forelagde Stauning derfor den 23. Juni 1927 nogle *Kriseforslag*, der hvilede paa dette Grundlag. De Konservative havde fremsat visse Toldforslag; en Tid lang saa det ud til, at der var Mulighed for Enighed mellem dem og Socialdemokratiet. Spørgsmaalet var, om »Jeppe vilde gaa i Kasen!« Der kom imidlertid intet ud af Forhandlingerne, og altsaa heller ikke, hvad Stauning tilstræbte, Toldafgifter til Hjælp for særlig haardt ramte Industrier.

Men Staunings Interesse for Industrien holdt sig. I Februar 1929 sagde han i et Foredrag:

»Jeg tror absolut, at Industrien kan frelse Samfundet. Den er Redningen overfor Beskæftigelsesspørgsmaalet, selv om jeg ikke forkaster andre Midler, som i beskedent Omfang kan øve Indflydelse, som Jordudstykning og offentlige Arbejder.«

I disse Taler gik han meget stærkt ind for Industriens Rationalisering og for Arbejdernes øgede Medindflydelse paa og dermed Medansvar for Virksomhederne. Og samtidig vilde han, at Staten skulde fremme Industriens Modernisering ved finansiell Støtte eller ved særlige importbegrænsende Midler. I Virkeligheden blev en Del af disse Tanker ført ud i Livet under andre Forhold gennem Valutacentrallovgivningen senere, men ellers blev det ret hurtigt helt andre Erhvervsproblemer, og da navnlig i Forbindelse med Verdenskrisen *Landbrugets* Ophjælpning, der kom til at optage Staunings store Interesse.

Vil »Jeppe« gaa i Kassen?

Tegning af Jensenius i »Blæksprutten« 1926. Zoologisk Haves Flodhest nægtede det Aar at gaa i Kassen, hvori den skulde sendes til Udlandet! Jensenius benyttede Motivet til denne Satire over Staunings Bevægelse frem mod visse Toldforanstaltninger.

Med stor Arbejdslyst og betydelig saglig Indsigt gik Stauning ogsaa i Oppositionsperioden ind for Løsningen af flere vigtige Opgaver.

Det gjaldt saaledes Landmandsbanksagen og Nationalmuseets Bygningsproblem. I disse Sager tog Stauning et kraftigt Initiativ, der faktisk blev bestemmende for deres endelige Løsning. I en saglig stærk Tale gik Stauning i 1928 imod det af Regeringen forelagte Forslag til en endelig Ordning af Landmandsbankens Forhold, og Resultatet blev, at han og den konservative *Pitzner* i Realiteten udformede det Forslag, der gennemførtes. I det konservative »Aarhus Stiftstidende« hed det efter Rigsdagssamlingens Afslutning 1928, at »det falder umiddelbart i Øjnene, at Socialdemokratiet fuldstændig har domineret Samlingens sidste Halv-

Efter Valgsejren i 1929 afløser Stauning Madsen-Mygdal som Regeringschef. Billedet er taget i Ministeriet, da Stauning rykkede ind.

del«. Og Bladet fortsætter i samme Artikel: »Landmandsbankordningen staar som det store Udraabstegn, der understreger Socialdemokratiets Position. Med denne Ordning i Posen og det uløste Dækningsproblem som den mægtige Drivkraft til det kommende Landstingsvalg behøver ingen Socialdemokrat skamme sig over sine politiske Lederes taktiske

Evner.« Denne Anerkendelse, som var almindelig, bidrog naturligvis til yderligere Styrkelse af Staunings hele Stilling. Landstingsvalget i 1928 gav Socialdemokratiet betydelig Stemmefremgang, og Valget til Folketinget i 1929 viste tilfulde, hvor stærkt Stauning stod. I April kom det i Rigsdagen til den berømmelige Konflikt om Militærbevillingerne mellem Venstre og de Konservative. Konflikten endte med, at »Piccoloen tabte Suppeterrinen« for at citere *Schovelin*. De Konservative nægtede at stemme for Finansloven, og Stauning erklærede da, at hans Parti ikke vilde stille Stemmer til Raadighed for Regeringen. Finansloven blev derefter forkastet. Regeringen tog Konsekvensen og udskrev Valg.

STAUNING-MUNCHS REGERINGSPERIODE

FOLKETINGSVALGET den 24. April 1929 blev en overordentlig stor Sejr for Socialdemokratiet, der opnaede en Fremgang paa 96.000 Stemmer. Madsen-Mygdal kunde saa lidt beherske sin Fortrydelse, at han i en udsendt Erklæring talte om den »demoraliserende Agitation, der havde vildledt et Flertal af Befolkningen«. Da han havde indgivet Ministeriets Afskedsbegæring, konfererede Kongen med Partiernes Førere, men naturligvis var det Stauning, som fik Opfordring til at danne den nye Regering.

Med Partiets 61 og det radikale Venstres 16 Mandater var der nu Mulighed for at danne en stærk Blok i Folketinget. Stauning indledede straks efter Valget Forhandlinger med de Radikale herom. Han havde den bestemte Opfattelse, og heri blev han meget kraftigt støttet af *Borgbjerg*, at det igennem en saadan Alliance vilde være muligt for en Aarrække at holde fast ved Regeringsmagten. Ogsaa hos de Radikale var der en klar Forstaaelse heraf og Vilje til Samarbejde, selv *Ove Rode* støttede virkningsfuldt Samarbejdstanken. Men iøvrigt var det navnlig med *Dr. P. Munch*, Forhandlingerne førtes. Oprindeligt havde Stauning tænkt sig to radikale Ministre i sit Ministerium, men under Forhandlingerne enedes man om tre, *Dahlgaard*, *Zahle* og *Munch*.

Koalitionsregeringen Stauning-Munch blev en Kendsgerning. Mellem disse to Politikere indledes hermed et Samarbejde, der blev yderst værdifuldt. Begge var rolige, nøgterne Naturer, forskellige i mangt og meget, men fælles i deres saglige og retlinede Holdning overfor ethvert opstaaende Problem. Zahle blev Justitsminister og Bertel Dahlgaard Indenrigsminister. Steincke blev Socialminister, Borgbjerg kom paa sin rette Hylde ved Overtagelsen af Undervisningsministeriet, og Hauge fik Handelsministeriet. De øvrige socialdemokratiske Ministre fra 1924 overtog deres gamle Ministerier. Stauning selv tog sig foruden af Statsministeriet ogsaa af et nyoprettet Ministerium for Fiskeri og Søfart.

Samarbejdets Arbejdsprogram blev formuleret i en Udtalelse til Offentligheden, ligesom Stauning trak dets Hovedlinier op i sin Tale ved den nye Rigsdags Sammentræden. I Spidsen for Opgaverne stod Afrustningsspørgsmaalet, dernæst Bekæmpelse af Arbejdsløsheden og andre Krisevirkninger ved Hjælp af offentlige Arbejder og Hjælp til arbejdsløse, Industrien skulde rationaliseres, den sociale Lovgivning genopbygges og forenkles, »Tugthusloven«, Valgretsindskrænkningerne af 1928 og Restaurationsskatten ophæves, og desuden vilde man gennemføre en ny Straffelov, revidere Lovgivningen om Banker, Aktieselskaber og Forsikringsvæsen, lovgive angaaende Trusteer og Monopoler samt forberede store Skolereformer m. m. Regeringen forbeholdt sig Sommeren til Forberedelse af alle disse Lovforslag, og den ekstraordinære Samling i 1929 blev derfor kun kort.

Den kommende Samling prægedes af de betydende Lovforslag, som var bebudet, men Tildragelser ude i Verden varslede nu alvorlige Tider ogsaa for Danmark.

Økonomisk tegnede Forholdene ellers ret lyse i 1929. En almindelig Opgangsperiode syntes at ligge for. Men samme Aar i Oktober Maaned fandt de vældige Rystelser Sted i New Yorks

Ministeriet Stauning-Munch 1929.
Siddende fra venstre: Zahle, Borgbjerg, Stauning, Munch og Bramsnæs.
Staaende fra venstre: Bording, Dahl, Steincke, Laust Rasmussen,
Hauge, Friis-Skotte og Dahlgaard.

Børsverden. Et voldsomt Prisfald tog sin Begyndelse, og en økonomisk Krise medførte i Løbet af 1930 og 1931 fortvivlede Forhold i Land efter Land. Den 20. September 1931 suspenderede Bank of England Guldindløseligheden, hvilket ogsaa straks indvirkede paa Sterlingkursen. Afspærring, Indførselsforbud, Stigning i Toldsatserne og Indgreb overfor Samhandelen med Omverdenen blev nødvendige Foranstaltninger i snart alle Lande.

Endnu hen i 1930 klarede vi os nogenlunde herhjemme. Men Landbruget rantes hurtigt særdeles føleligt af Prisfaldet. Smørret faldt fra 321 Øre pr. kg i Januar 1929 til 195 Øre i Januar 1932, Flæsket naaede i Januar 1932 ned paa 62 Øre pr. kg. Det var ensbetydende med et haardt økonomisk Pres paa et Landbrug, der i de forudgaaende Aar med øget Produktion havde udvidet sin Prioritetsgæld med meget store Millionbeløb. Og Landbrugskrisen virkede omgaaende ind paa Industriens Vilkaar, Arbejdsløsheden

steg katastrofalt og ramte i Vinteren 1932—33 op imod ca. 200.000 Arbejdere.

I denne uhyre vanskelige Periode beviste Stauning sin Dygtighed som Regeringschef. I Oktober 1931 gennemførte han ved Hjælp af de Konservative det første Kriselovkompleks, omfattende Hjælp baade til Landmændene og til de arbejdsløse, og i Januar 1932 sluttede alle fire store Partier op om en Forlængelse af de vedtagne Love. I September 1931 forlod Danmark Guldet, efter at Norge og Sverige havde gjort det samme. Og i Januar 1932 oprettedes den *Valutacentral*, der skulde give Anledning til saa megen voldsom politisk Strid i de følgende Aar. Fra Landbrugets Side protesterede man især over, at udenlandske Tilgodehavender skulde hjemføres og sælges paa Nationalbankens Vilkaar.

Da den politiske Spænding omkring de haarde Indgreb fra Valutacentralens Side tiltog, og samtidig en yderst aggressiv Stemning kom til Orde blandt Landbrugerne (L. S.), besluttede Stauning en Appel til Vælgerne. Valget fandt Sted den 16. November 1932, og Stauning førte sit Parti frem paany med en Vælger-tilvækst paa 67.000 Stemmer.

I Ministeriets Sammensætning skete kun een Ændring, Forsvarsministeren, *Laust Rasmussen*, der var fyldt 70 Aar den 22. November 1932, traadte den 24. November tilbage, og Folketingets Formand, *H. P. Hansen*, Slagelse, blev i hans Sted udnævnt til Forsvarsminister. Da H. P. Hansen i Maj 1933 overtog Finansministeriet efter *Bramsnæs*, og Udviklingen ude i Verden iøvrigt gjorde de militære Anliggender mere aktuelle end tidligere, besluttede Stauning sig til selv at overtage Forsvarsministeriet.

*

» Hvor længe kan I holde Far oppe?«

Tegning af Jensenius i »Blæksprutten« 1929 efter Koalitionsregeringen, hvor Zahle, Dahlggaard og Munch indtraadte som Det radikale Venstres Ministre.

NYE STORE PROBLEMER meldte sig hurtigt efter Valget sammen med de gamle, der var uløste. I London afsluttede en dansk Delegation med Bramsnæs som Formand en Handelsaftale med England. Den betød en Nedsættelse af vore Leverancer af Landbrugsvarer. Landbrugerne krævede Kronesækning og en Række særlige Støtteforanstaltninger. Og i Januar 1933 varslede Arbejdsgiverforeningen Storlockout, der — om den kom til Udbrud — vilde faa katastrofale Følger for Landet. Regeringen svarede ved, at Stauning forelagde et Lovforslag, der simpelthen forbød Strejker og Lockouter i et Aar og forlængede alle løbende Overenskomster uforandrede.

Stauning tog i denne vanskelige og komplicerede Situation Initiativet til Forhandlinger med Partiet Venstre. Forhandlingerne

begyndte hos Stauning i Ministeriet i Slutningen af Januar, men Dagen efter fortsattes de i hans Hjem i Kanslergade, hvor det historiske og betydningsfulde »Kanslergade-Forlig« blev sluttet den 30. Januar 1933.

Stauning fortæller selv i en Artikel i Arbejderens Almanak om disse Forhandlinger, der startede under yderst vanskelige Vilkaar, mens samtidig visse Hovedstadsblade lavede Petit-Journalistik paa dem og derved forsøgte at latterliggøre Bestræbelserne :

»Vi talte om Udsigten til Lockouten, om at sætte Arbejde i Gang, om Landbrugets Vilkaar, om Forhandlingerne med England, om Ejendoms-skatte og meget andet. Vi blev enige om, at hvis vi vilde noget positivt, maatte Flertal i Landstinget sikres ved Venstres Hjælp, og derfor maatte vi give Afkald paa visse udprægede Principper. Til Gengæld erkendte Venstre, at de naturligvis ogsaa maatte give Afkald paa Principper, som havde et Folketingsflertal imod sig.

Vi drøftede Enkeltheder af det, der kunde hjælpe. Lockoutens Aflysning, Sikring af Støtte til Ophjælpning af Kødproduktionen, Rentesænkning, Afløsning af Ejendomsskatte, Fremme af Boligbyggeri m. v. Det var en vidtspændende Forhandling, fuldstændig fri, og vi havde givet hinanden Ordet paa, at vi stod frit, altsaa hvis vi gik fra hinanden uden Resultat, saa vilde de Indrømmelser, som hver Part havde stillet i Udsigt, være at betragte som Udtalelser, der ikke kunde anvendes af Modparten under ændrede Forhold.

Jeg har ofte forhandlet med politiske Modstandere, men jeg har sjældent haft en saadan Følelse af Alvor eller en saadan Følelse af Vilje til at komme til Resultater, som jeg fik igennem de mange Timer, som disse Forhandlinger spændte over.»

Kanslergade-Forliget var Bøndernes og Arbejdernes Samarbejde til Bekæmpelse af Krisens uhyre Virkninger. Paa den ene Side standsedes Lockouten, Millioner stilledes til Raadighed for offentlige Arbejder og Byggeri, Socialreformen sikredes Gennemførelse, og paa den anden Side gennemførtes en Sænkning af Kronekursen til 22,50 i Forhold til Sterling, Landbrugets Ejendomsskatte blev

»Det er os«. Paa et hemmeligt Bankesignal aabnedes Porten i Kanslergade.
Tegning af Jensenius i »Blækspruttene« 1933.

nedsatte og dets Rentebyrde lettet, og hurtigt efter fulgte en Række Landbrugsordninger, der i Form af planøkonomiske Foranstaltninger regulerede Produktionen af og Priserne paa Kød, Flæsk, Korn og Smør m. m.

Kanslergade-Forliget er det største politiske Forlig, der er afsluttet herhjemme, dets Betydning var vidtrækkende, og for baade Arbejdere og Landbrugere fik dets praktiske Gennemførelse uhyre Værdi. Dristigt og resolut havde Stauning grebet til, da Situationen var moden og Muligheden for et Resultat til Stede. Kan hænde, at mange vil paastaa, at Forholdene nu engang var lagt til Rette for Forliget. Men Stauning var den politiske Leder med det sikre Instinkt, der baade bød ham at handle og at handle i det rette Øjeblik.

Statsminister Per Albin Hansson gratulerer Stauning paa hans 60 Aars Fødselsdag.

I 1933 fejrede Stauning sin 60 Aars Fødselsdag og var Genstand for en aldeles imponerende Hyldest fra mange forskellige Sider. Hjemmet i Kanslergade bugnede af Blomster, Deputation efter Deputation bragte skønne og værdifulde Gaver, og blandt de Tusinder af Breve og Telegrammer var der Hilsener saavel fra Kongen som fra jævne ukendte Mennesker rundt i Landet. En Kreds af Venner og Beundrere forærede ved denne Lejlighed Stauning et Gavebrev paa Huset paa Valeursvej, hvor Stauning boede indtil sin Død.

Fødselsdagsaftenen tilbragte Stauning i Idrætshuset, hvor de københavnske Arbejdere ved en storstilet Fest bragte ham deres Hyldest. Det var »Social-Demokraten«, der havde arrangeret Festen, og *Borgbjerg* udfoldede sig i Festtalen i hele sin elegante

og dog saa folkelige Veltalenhed. Den svenske Socialminister *Gustav Møller*, der vel er en af det svenske Socialdemokratis bedste Talere, føjede sine feststemte Ord til Borgbjergs, og til Slut talte Stauning, der for en Gangs Skyld lod Manuskript være Manuskript og i undertiden yderst heftige Vendinger gjorde Front mod Arbejderbevægelsens gamle og nye Modstandere. Festen sluttede med et stort Fakkeltog. Det var en Fødselsdag, der viste, at Stauning nu var naaet op til Popularitetens høje Tinder, og det vel at mærke midt i en af de voldsomste Kriserperioder, Landet havde oplevet. Johs. V. Jensen sagde i det Digt, som indleder denne Mindebog, hvad de fleste da følte og mente:

Et *Ave*, Stauning, en Nation
sin Skæbne ser i hans Person!

*

STAUNING gik som sædvanlig med stor Styrke i Brechen for den Politik, han havde ført, og som han følte, var den eneste rigtige. Det var Byernes Befolkning, der maatte bære den væsentligste Part af Byrderne ved de gennemførte Ordninger, men samtidig var der ogsaa taget et værdifuldt Hensyn til de daarligst stillede.

Bording, Landbrugsministeren gennem alle Staunings Regeringsaar, *Fischer*, den jyske Lærer med de fremragende Forhandlingsevner, og *Hauge*, der som Handelsminister gennemførte Sukkerordningerne og havde sin store Andel i hele Valutaordningen, var hans vigtigste Medarbejdere ved Tilrettelægningen af denne Politik, men det var Stauning, der sikkert ledte den til Sejr, og det var ogsaa ham, der ude omkring i Arbejderorganisationerne lagde Ryg, Stemme og Argumentation til, naar det skete skulde forklares eller forsvares. Bønderne og Arbejderne havde ingen

Grund til at bekæmpe hinanden, sagde han. Det var indlysende, at katastrofale Kriseforhold i Landbrugserhvervet automatisk skabte Arbejdsløshed og Krise i Byerne. Uden Opretholdelse af Landbrugseksporten ejede Landet ingen Midler til Indkøb af Raastoffer til Industrien. Det drejede sig ikke her om, hvorvidt »man kunde lide Bondestanden eller ej«, men om, hvorvidt Befolkningen herhjemme var tjent med »Krak og Tab af Landbrugets Marked i Udlandet«. Det var i Realiteten den samme Betragtning, som *Bording* havde gjort gældende og faaet fuld Tilslutning til paa Socialdemokratiets Kongres i 1931:

»For det første er det et godt socialdemokratisk Krav at støtte de Erhverv og Befolkningsdele, som er i Nød, og intet af de andre Erhverv er ramt af Prisfald som Landbruget. For det andet er disse Mennesker uden Skyld i den Katastrofe, der er indtruffet for dem. Og for det tredje vil en langvarig Landbrugskrise virke overordentlig lammende paa de andre Erhvervs Salgsmuligheder, da Landbruget vel er den største Aftager af disse Produkter.«

I en stor Tale paa De samvirkende Fagforbunds Generalforsamling gik Stauning kraftigt ind for Nødvendigheden af det Samvirke mellem Bonde og Arbejder, der iøvrigt i Arbejderbevægelsens Barndom politisk havde været værdifuldt for Arbejderne ved flere Lejligheder.

»Trods alt er Husmanden og Bonden dem, der staar Arbejderen nærmest, ligesom Haandværkerne i Landsby og Købstad. Der skal maaske gennemgribende Reforme til for at bringe det lille Landbrug paa ret Køl; men det er imod Arbejdernes Interesser, hvis man vil modsætte sig virkelig nødvendige Reforme. Maaske er det endnu for Utopi at regne, Tanken om Samarbejde mellem Smaabønder og Arbejdere, men det er Vejen, som er den rette for begge Parter.«

Det var, hævdede Stauning, nødvendigt at medvirke til en Sænering af Landbrugserhvervet, saa det kunde gøre samfundsmæssig Fyldest til Gavn for alle. Og det vilde ogsaa være nødvendigt af

Mon de nu kan byttes? — Dagen derpaa i Kanslergade.

Tegning af Vald. Møller i »Pindsvinet» 1933. — Til sin 60-Aars Fødselsdag modtog Stauning 12 Piber som Gave fra sine Ministerkolleger.

Hensyn til Landarbejderne. Det burde ikke glemmes i en Arbejderforsamling, »at alle andre Erhverv og alle Arbejdere er uløseligt knyttede til og interesserede i dansk Landbrugs Opretholdelse og Udvikling.« Og han tilføjede:

»Der melder sig naturligvis mange Problemer i Forbindelse med Landbrugets Omlægning, og det skal ikke skjules, at Landbrugets Stilling paa Verdensmarkedet er stærkt truet, fordi Landbrugsproduktionen er vokset i en Række Lande, men det maa heller ikke glemmes, at det, der truer Landbruget, ogsaa er en Trusel imod hele det danske Samfund i meget lang Tid og maaske for stedse, da vi hverken har Naturrigdomme eller Udsigt til at skabe store Eksportvirksomheder som dem, der findes i andre Lande.«

Med denne Linie og med sin klare Realitetssans løftede Stauning billedligt talt gennem praktisk politisk Gerning Arbejderpartiet ud over de snævre Rammer til en vidtfavnende folkelig Bevægelse med en bredt anlagt samfundsbetonet Politik, der i Slagordet »Danmark for Folket« fandt sit agitatoriske Udtryk. I det store Partimanifest fra 1934, der fik »Danmark for Folket« til Titel, formulerede Stauning denne Politik. Gennem længere Tid havde en Programkommission arbejdet paa en Revision af Partiets Program under Hensyntagen til de helt ændrede økonomiske og politiske Vilkaar. Stauning var Formand for denne Kommission. Men i 1934 foreslog han at standse dette Arbejde foreløbigt og i Stedet udforme et helt praktisk betonet politisk Program. Der blev nedsat et Udvalg i denne Anledning, men Stauning satte sig gennem Aftener og Nætter selv til at arbejde med Opgaven, og en Dag forelagde han Resultatet i Programkommissionen og derefter i Partiets Ledelse.

To eller maaske tre Sætninger blev ændret, ellers fik hele Manifestet netop den Formulering, som Stauning havde givet det.

I Manifestet gaar Stauning i korte Afsnit ind paa en Række politiske Spørgsmaal. Det indledes med en Omtale af Krisen og dens Følgenvirkninger og derefter gennemgaaes Socialdemokratiets Stilling til Banker og Aktieselskaber, til monopoliseret og statskontrolleret Drift, til Skibsfart og Landbrug, til Arbejderne og deres Beskæftigelsesinteresse. Skole og Opdragelsesproblemer, Valg- og Forfatningsreform omtales ogsaa, og endelig varsles heri den Drejning i Holdningen til de militære Problemer, som nærmere findes omtalt andet Steds i denne Bog. Manifestet henvendte sig sluttelig i agitatoriske Vendinger til alle arbejdende Befolkningsgrupper i Landet.

Det vil være rimeligt i denne Sammenhæng at nævne Folketingsmand *Hans Nielsen*, der paa mange Omraader af Erhvervspolitiken, og tillige paa det militærpolitiske Omraade, var i intim

Livkosakken eller Mens Czaren sover.

Tegning af Jensenius i »Blæksprutten« 1934, forestillende Folketingsmand Hans Nielsen, der var Staunings trofaste Ven, og i Forsvarsspørgsmaalet en af de første, der ønskede Nyorientering.

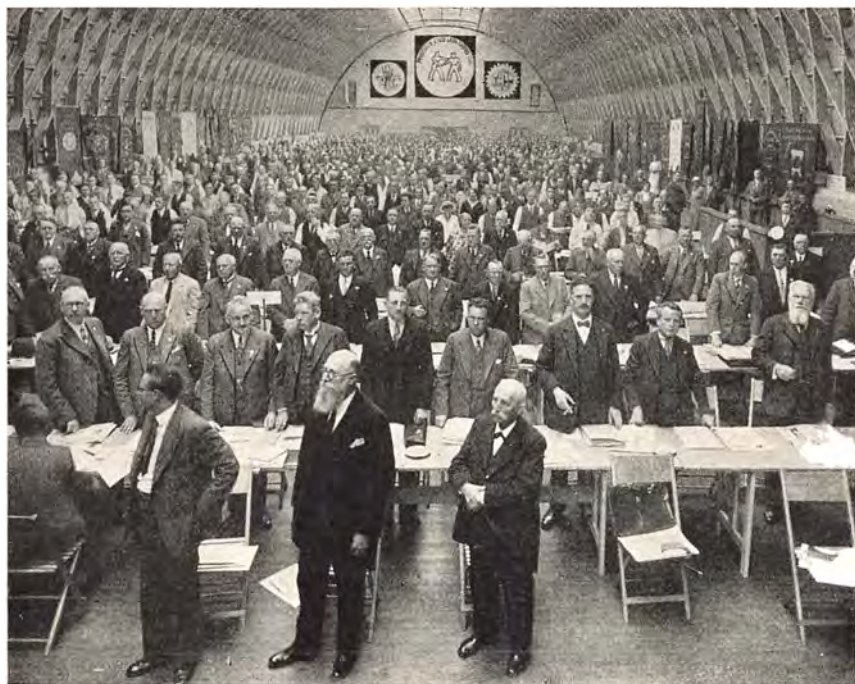
Kontakt med Stauning. De forstod hinanden. Selv om Hans Nielsens let syngende fynske Tungemaal og hans hele lette Tone til Tider kunde fremkalde et lidt syrligt Smil hos hans Modstandere, lyttedes der dog til ham. Man anede, at han ofte ligesom prøvede, om Grunden kunde bære! Stauning og han var Venner, i flere Aar var han faktisk Staunings nærmeste politiske Raadgiver, der i Kraft af en fintfølende Intuition gav Stauning værdifulde Raad og Vink.

Manifestet »Danmark for Folket« gav iøvrigt Anledning til, at Forfatteren *Oskar Hansen* skrev en Sang med Manifestets Titel som Omkvæd. Melodien blev i Konkurrence med andre komponeret af *Oskar Gyldmark*, og den synges nu overalt i Landet ved alle Arbejdersammenkomster. I Sverige og Norge oversatte man Tek-

sten og forandrede Omkvædet til Sverige eller Norge for Folket! Dette mere end meget andet tør vel tages som Udtryk for, i hvor høj Grad denne politiske Linie »laa i Luften«.

Den Linie, som Manifestet havde anlagt, blev uddybet paa Kongressen i Aalborg 1935, samme Aar, som Bondetoget til København fandt Sted. L. S. søgte at udnytte Røret i Landbrugs-kredse, men nu var den økonomiske Bevægelse igen mere gunstig, Beskæftigelsen var øget, de værste Vanskeligheder var overstaaet, og samtidig havde baade Venstre og de Konservative rejst en vedvarende kraftig Opposition mod Valutaordningen. Det var klart for Stauning, at Tidspunktet for et Valg var gunstigt, og da man fra begge Oppositionspartiets Side flere Gange havde slaet paa Nødvendigheden af at faa hørt Vælgerne Dom, greb Stauning hastigt og overrumplende for Modstanderne til. Rigsdagen blev indkaldt til den 1. Oktober. I Aabningstalen ridsede Stauning et helt Valgprogram op, og samtidig fremhævede han, at vigtige Punkter ikke kunde forventes gennemført paa Grund af Venstres og de Konservatives Holdning. Under de Vilkaar kunde Regeringen ikke tage Ansvar for de forestaaende vigtige handelspolitiske Forhandlinger og for »Ledelsen af det Arbejde, som Land og Folk har Krav paa«. Vendt mod L. S. føjede Stauning til: »Samfundet kan ikke føre et normalt Liv under Trusler og Forsøg fra enkelt Side paa at tiltvinge sig Fordele ved at træde uden for Lovens Grænser«. Og sluttelig erklærede han, at Vælgerne i Løbet af kort Tid vilde »blive kaldet til at træffe Afgørelsen angaaende den kommende Tids Politik«. Samme Dags Eftermiddag, efter at Tingene havde konstitueret sig, meddelte Tingenes Formænd, at Kongen havde opløst Folketinget fra den 21. Oktober for at give Vælgerne Lejlighed til at tage Stilling til forskellige vigtige Lovgivningsspørgsmaal.

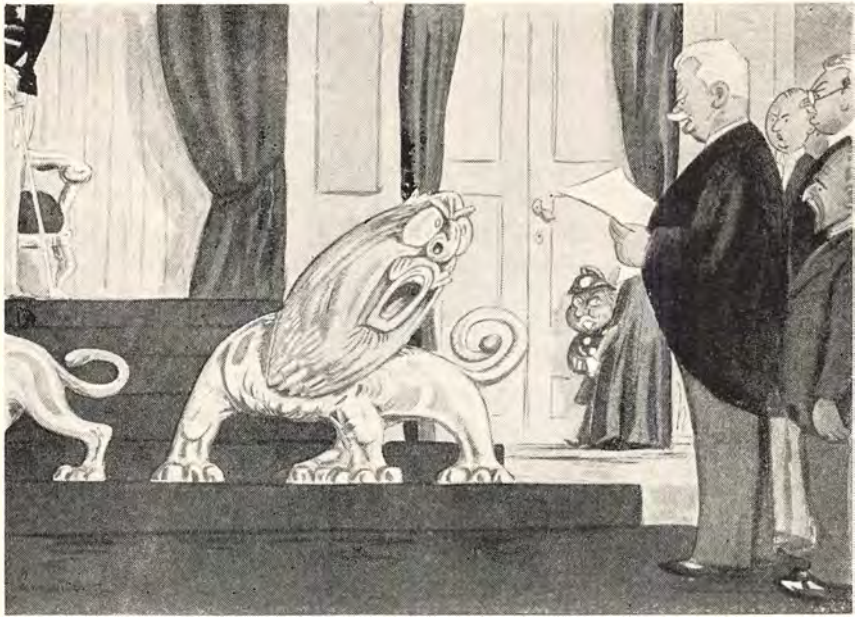
Valget fandt Sted den 22. Oktober. Det blev en ny stor Sejr for Stauning og Socialdemokratiet. Parolen var »Stauning eller Kaos«.

Fra Aabningen af Socialdemokratiets Kongres i Aalborg 1935. I Forgrunden ses Alsing Andersen, Stauning og Fr. Andersen.

Fra alle Plakatsøjler lyste Staunings Billede, endog trykt paa store firdobbelte Plakater! Socialdemokratiet erobrede 6 nye Mandater og gik 100.000 Stemmer frem, hvorved Partiet naaede frem til at repræsentere 46,2 pCt. af de afgivne Stemmer.

Mens politiske Nydannelser, der skulde faa verdenshistorisk Betydning, førte store Omvæltninger med sig ude i Europa, havde Stauning under Parolen Danmark for Folket og gennem den praktiske Politik, der knyttede sig hertil, rejst den danske Arbejderbefolkning til den nationale og folkelige Bevidsthed, den Forstaelse af Nationens Samhørighed og de arbejdende Befolkningsgruppers gensidige Afhængighedsforhold, der i Dag har saa uvurderlig Betydning for Sammenholdet i Nationen.

Sølvløven glammer ved Tronens Fod.

Tegning af Jensenius i »Blæksprutten« 1935. Dette Aar fandt Bondetoget til København Sted. Ved Kongens Modtagelse af Bondetogets Deputation var ogsaa Stauning til Stede.

Det var paa Forhaand kendt, at Justitsminister Zahle, der fyldte 70 Aar i 1936, ikke ønskede at fortsætte som Minister. I et Møde, som de socialdemokratiske Ministre afholdt straks efter Valget, enedes man om, at Stauning skulde staa helt frit, hvis han ønskede at foretage en Rekonstruktion af Ministeriet. Omdannelsen blev ret omfattende. Steincke gik fra Socialministeriet til Justitsministeriet, og *Ludvig Christensen* overtog derefter Socialministeriet. Stauning afgav Forsvarsministeriet, som *Alsing Andersen*, der var Partiets Viceformand, rykkede ind i. Hauge blev i Handelsministeriet erstattet af Formanden for Smedeforbundet, *Johs. Kjærboel*, og *Fisker* rykkede ind i Trafikministeriet, som Friis-Skotte forlod. Kirkeministeren, Dahl, som Stauning havde haft et saa frugtbart Samarbejde med siden Faksetiden, lagde op, og i

Stauning sammen med Ministerkolleger paa Terrassen, Valeursvej.

hans Sted blev Lærer *Johs. Hansen* fra Brande Minister for de kirkelige Anliggender. Endelig overtog den stærkt højskoleinteresserede radikale *Jørgen Jørgensen* Undervisningsministeriet efter Borgbjerg.

Mens Stauning hidtil altid havde haft et Fagministerium under sig ved Siden af Statsministeriet, beholdt han fra 1936 kun de grønlandske Anliggender og Naturfredningssager knyttet dertil.

I Juli 1937 trak H. P. Hansen sig tilbage fra den krævende Post som Finansminister. Det vakte Beklagelse i alle socialdemokratiske Kredse. H. P. Hansen stod og staa overmaade stærkt i den socialdemokratiske Rigsdagsgruppe, men Stauning maatte acceptere hans Ønske, der skyldtes Helbredshensyn. I Stedet ryk-

kede saa *Vilh. Buhl* ind paa Finansministerposten. Stauning saa rigtigt, da han valgte Buhl, en sagligt meget grundigt funderet Finansminister og samtidig en helstøbt politisk Personlighed, der ved Staunings Død var selvskreven som hans Efterfølger.

*

STAUNINGS BESTRÆBELSER for i Stedet for en ensidig Klassepolitik at føre en dansk Samfundspolitik viste sig særlig i hans Forhold til Fagbevægelsen og den faglige Kamp. Han var den første danske Minister, som havde faaet sin Skoling i Fagbevægelsen, og som mangeaarig Tillidsmand paa lave som høje Poster indenfor denne sad han inde med et Kendskab til dens Problemer, dens Muligheder og Grænser som faa. Fra han fagligt og politisk naaede til Skelsaar og Alder og til hans sidste Leveaar er der ikke indenfor Fagbevægelsen truffet Beslutninger af større Rækkevidde, uden at han har haft et Ord med at sige. Fra Modstandernes Lejr er han da ogsaa blevet »stemplet« som »Fagforeningsministeren«, der er talt om »Fagforeningsvælde« og paa-staaet, at det er Fagorganisationernes snævre Interesser, der har dirigeret den politiske Udvikling under hans Ægide, o. s. v. Intet kan være mere fejlagtigt.

Ligesom J. Jensen i Fagbevægelsen saa et Middel til at »udvikle Mennesker«, saaledes tillagde Stauning Organisationernes Frihed til baade at forhandle sig til Rette og om fornødent at tage Livtag stor opdragende Betydning, hvad han bl. a. hævdede ved Behandlingen i Folketinget af de Radikales Forslag om tvungen Voldgift under Konflikten i 1922. Men at han ogsaa med stor Fasthed krævede af Fagbevægelsen, at den skulde tage samfundsmæssige Hensyn, viser hans tidligere nævnte planlagte Indgreb for at standse en for Samfundets Liv faretruende Storkamp 1925. Med stor Beslutsomhed har han grebet ind i Situationer, hvor Arbejds-konflikter truede med at forstyrre Produktionslivet og bringe

Stauning til Arbejderstævne i Lemvig 1925.

Landet i yderligere Vanskeligheder, første Gang med Lockout- og Strejkeforbudet som Led af Kanslergadeforliget 1933. Det følgende Aar gennemtvang Lovgivningsmagten under Hensyn til Sikringen af vor Handelsaftale med England Afslutningen af en Slagterikonflikt ved Voldgift. 1936 og 37 afsluttedes store Konflikter ligeledes ved Voldgift. Og 1939 løstes paa lignende Maade en Typograf-, en Mejeri- og en Slagterikonflikt. Ved en Lov om Forligsinstitutionens Virksomhed 1934 gaves ændrede Regler for Afstemning og Afslutning af Arbejdsstridigheder, hvorved et Problem løstes, som Fagene selv havde tumlet med, nemlig at hindre en enkelt Gruppe i at tiltvinge sig en Fordel, som i Reglen maatte betales dyrt af den store Masse, der mod sin Vilje blev tvunget til at gøre Kampen med, paa Trods af sund Fornuft.

At Staten paa denne Maade satte Grænser for den faglige Aktion, et Forhold, der vel ikke var ganske nyt, men dog af mange blev opfattet som et Brud med Fortiden, maatte ret naturligt fremkalde blandede Følelser indenfor Fagorganisationerne og medføre

en vis Spænding mellem Parti- og Fagbevægelse. Enkelte mere og mindre aabenlyse Angreb paa Stauning i den Anledning var ikke fri for at vække Forhaabninger blandt Arbejderklassens Modstandere om en optrækkende Splittelse. Det blev der naturligvis ikke noget af. Stauning følte sig med Rette forvisset om, at redelig Oplysning og nøgtern Forklaring af Sammenhæng og Motiver maatte bortvejre enhver Misforstaaelse, og det Oplysningsarbejde, som i disse Aar er foregaaet indenfor Arbejderbevægelsen, har for en stor Del drejet sig om saadanne Spørgsmaal, Staten og Arbejderne og Krisen, Fagbevægelse og Politik o. s. v., og tilsigtet at klare Begreberne herom. Selv mødte Stauning Gang paa Gang personligt frem paa Møder og paa De samvirkende Fagforbunds Generalforsamlinger for — ikke agitatorisk og forsvarende, men vejledende og forklarende — at gøre Rede for denne Politik og fik Tilslutning til den eller opnaaede i det mindste, at man tog Fremstillingen »til Efterretning«. Med udførlige Oversigter over Landets Økonomi og Erhvervslivets Vilkaar motiverede han enhver ny Orientering og de foretagne Skridt. Verden er blevet en anden, end den var, da Strejkeretten blev ophøjet til et Dogme. Arbejderne maa drage Lære af denne nye Tilstand og forstaa, at Fagbevægelsens Evne til at forbedre Kaarene afhænger af Beskæftigelsen og denne af Samfundets Vilkaar i det hele. Han hævdede, at Fagene maa lære at tænke politisk; de sociale Fremskridt, som opnaas ad politisk Vej, er lige saa gode som Lønforbedringer opnaaet gennem oprivende og kostbare Arbejdsampe. »Det er taabeligt at bilde sig ind«, sagde han paa De Samvirkendes Generalforsamling 1934, »at Fagforeningerne kan holde sig fri for Politik. Hvis de skal varetage Arbejderklassens Interesser, maa de være i intim Forbindelse med det socialdemokratiske Parti, og de maa holde sig fri for den politiske Agitation, som kun tilsigter at bryde den Mur af Enighed, der er Arbejderklassens Styrke. Men heraf følger ogsaa, at Fagforeningernes Mænd maa tænke politisk

Naar Uskyld sover, staar Engle paa Vagt. — I en Rigsdagsdebat 1938 om formentlige Mangler i Landets Beredskabsforsyninger erklærede Handelsminister Kjærboel, at han havde sovet roligt under den europæiske Krise. Jensenius tegnede da — frit efter Thorvaldsen — dette Relief i Aarets »Blæksprutte«.

og tilpasse Organisationens Arbejde efter de ændrede Vilkaar, som Verdens forandrede økonomiske Politik byder.»

Samme Betragtning var han inde paa i en Tale 1937: »Arbejderne kan ikke være sig selv nok, og de maa blive mindre ensidige, end de havde Lov til at være, da Samfundet intet Hensyn viste Arbejderne. — Vi skal handle samfundsmæssigt, vi skal værne om det Retssamfund, vi har, og vogte de Værdier, som Nutidens Ar-

bejdere har erhvervet: Rettigheder paa Arbejdspladsen, Organisationsret og politisk Frihed, sociale Rettigheder og Demokratiet, saaledes som det er forankret i vor Forfatning og i det danske Folks Bevidsthed.«

Ud fra Hensynet til de samfundsmæssige Konsekvenser som Prisstigning og Arbejdsløshed, mulig Forringelse af vor Konkurrenceevne, ytrede han i Trediverne sine Betænkeligheder ved den da aktuelle Bevægelse for Indførelse af en 40 Timers Arbejdsuge. Det erindres, at han og De samvirkende Fagforbunds Formand, *Chr. Jensen*, begge talte om dette Spørgsmaal ved en Majfest paa Fælleden, og det kan nok siges, at de ikke var helt paa samme Linie. »Een Times Forkortelse af den ugentlige Arbejdstid, hvor en Forkortelse er paakrævet, er af større praktisk Værdi end at tale om en 40 Timersuge, som ikke er praktisk gennemførlig paa een Gang i det enkelte Land,« hævdede han. Men samtidig pegede han paa Værdien af udvidet Adgang til Ferie og bebudede Lovforslag med Henblik herpaa. Senere gennemførtes dog under hans Regering adskillige Love og Foranstaltninger sigtende til Arbejdstidsbegrænsning, Loven om Forbud mod Overarbejde o. fl. og navnlig den epokegørende Ferielov 1938.

Politisk som erhvervsmæssigt hævdede Stauning Princippet Lige Ret for Mand og Kvinde og afviste al Tale om Undtagelsesbestemmelser for Kvinderne. Smaa Spørgsmaal, der kunde pustes op til store, Adgang til »Dobbelterhverv« o. l., skruede han ned til deres rette Proportioner. I Spørgsmaalet Rationalisering og Beskæftigelse saa han dybere end de fleste. Han havde i Tidens Løb faaet det store Overblik og saa Tingene i deres videre Sammenhæng.

Der herskede nok delte Meninger, men bestod ingen Uenighed mellem Stauning og den danske Fagbevægelse. Ret naturligt mødte han paa de omtalte Møder advarende Ord om, »hvor vi gled hen«, fik paapeget, hvilket farligt Eksempel han satte for eventuelle senere mindre arbejdsvenlige Regeringer o. s. v. Men i Reg-

UÆGELSENS UNGDOMSORGA

Stauning sammen med Formanden for De samvirkende Fagforbund, Laurits Hansen, og Formanden for Faglig Ungdom, Th. Petersen, ved et Ungdomsmøde i Idrætshuset.

len sluttede Debatterne med en Understregning af, at Fagbevægelsen principielt maa hævde sin Aktionsfrihed, samtidig med at man udtrykte sin Forstaaelse af, at Fagbevægelse og politisk Bevægelse i begges Interesse bør samarbejde paa at overvinde Tidens Vanskeligheder. Fagenes Ledere og det store Flertal af Medlemmerne har altid erkendt Betydningen af Arbejdsfredens Bevarelse og paaskønnet de store Forbedringer, der er naaet for Arbejderne, og den kolossale Indsats, der f. Eks. er øvet paa Bekæmpelse af Arbejdsløsheden under Staunings Førerskab. I tykt som tyndt har man følt hans varme Samfølelse med den Bevægelse, der var hans Ungdoms Skole, og som han aldrig mistede Kontakten med. Han var paa een Gang Kammeraten og Lederen, »Fader Stauning«, hvis Ord havde Vægt, og hvis Raad det var værd at følge.

Fra Ministerpladserne i Folketinget. Forrest Stauning, Munch og Buhl, i anden Række Bording, Fisker og Ludv. Christensen, bagest ses Jørgen Jørgensen.

EFTER FOLKETINGSVALGET 1935 samlede Stauning sin Arbejdskraft om selve Ledelsen af Ministeriet og den nær forestaaende Kamp for Erobringen af Landstinget. Og i 1936 opnaede Socialdemokrater og Radikale da ogsaa Flertal i Landstinget. Ved Valget af tingvalgte fik Socialdemokratiet et Mandat, som Venstre maatte aflevere. Valgmandsvalget den 15. September 1936 i 2., 3. og 5. Landstingskreds bragte Socialdemokratiet 63.000 Stemmers Fremgang, og ved Landstingsvalget den 22. Sept. vandt Socialdemokratiet 3 Mandater, hvoraf det ene — nemlig Borgmester *Niels Nielsens* — af den bornholmske Amtmand ved en Lodtrækning i Rønne hentedes op af en Tusind Aar gammel Krukke! Endelig havde Valget paa Færøerne til Resultat, at der valgtes et Medlem af Sambandspartiet; dette Medlem traadte i Valggruppe

med Socialdemokraterne i Landstinget. Dermed raadede Regeringen over de 39 af Landstingets 76 Mandater, idet de Radikale bevarede deres hidtidige 7 Mandater.

»Som en Stormflod efter et Dæmningsbrud blev Strømmen af Lovforslag i de to Samlinger, der fulgte efter Landstingets Erobring«, siger *Hartvig Frisch*.

Noget af det første, der skete, var, at der fremsattes Forslag om »Tugthusloven«s Ophævelse. I Februar var dette Lovforslag gennemført. Det var en af Socialdemokratiets Mærkesager gennem mange Aar, der nu kunde føres igennem. Men medens der her var Tale om Afskaffelse af en eksisterende Lov, sattes der nu paa mangfoldige Omraader ind for Gennemførelse af Lovforslag, som det tidligere ikke havde været gør ligt at føre igennem paa Grund af Landstingets Modstand. Valutaloven var naturligvis i Konsekvens af Valget 1935 blevet sikret, og dens videre Gennemførelse laa nu fast i Kraft af Samarbejdet. Nu blev den kommunale Valglov forbedret, nye Forsvarslove førtes igennem, en Prisaftalelov blev vedtaget, Jørgen Jørgensen førte de af Borgbjerg saa værdifuldt tilrettelagte Skolereformer igennem, Mødrehjælpsinstitutionerne blev oprettet, Lærlingeloven blev nu endelig revi-

Stauning sammen med Oscar Levinsen og Aksel Olsen til Kongres i Dansk Arbejdsmands Forbund.

deret, hvad den skulde have været allerede i 1921, de gamle kunde fremtidig faa Aldersrente fra det 60. Aar, et Væld af Landbrugsordninger om Smør, Sukker, Korn, Svin, Kød og Margarine blev fornyede, der skabtes Muligheder for Rejsningen af Aldersrenteboliger og for et omfattende Boligbyggeri for børnerige Familier.

*

SPØRGSMAALET om en Forfatningsændring kom til mere og mere at beskæftige Stauning. Som tidligere nævnt var det Borgbjerg, som under Grundlovskampen 1912—15 var Partiets Ordfører, og ogsaa i de følgende Aar var han den, der talte mest om Grundlovs- og Valglovsemner. Som Partiets Formand var Stauning dog med ved alle Afgørelser og Formuleringer. Vi har set den store Rolle, han spillede, da det i 1920 blev et Kardinalspørgsmaal at faa Forfatningen respekteret. Kort efter Paaskebegivenhederne, ved Grundlovsrevisionen 1920, fremsatte Socialdemokratiet et Forfatningsforslag, som — ikke med Henblik paa disse, men dog med disse Dages Afsporing in mente — demonstrativt indlededes med Sætningen: Danmark er en Republik. Indenfor Partiet fulgte man med Opmærksomhed Forfatningsdrøftelserne efter Krigen i en Række andre Lande, Weimarforfatningens Tilblivelse o. s. v. og Socialdemokratiets Grundlovsforslag af 1920 med Etkammersystem, et Statsraad, valgt af Rigsdagen, Statsminister-Præsidenten valgt af et alsidigt sammensat Statsraad rummede interessante Enkeltheder, der var nye og uvante for dansk Tankegang. Det blev jo heller ikke gennemført. Den republikanske Statsform skulde i de følgende Aar faa nyt Lys over sig og vise Ufuldkommenheder, man ikke havde taget i Betragtning, og Stauning tillagde dette Punkt mindre Betydning. Om sin Stilling til Spørgsmaalet Kongedømme eller Republik udtalte Stauning 1938 overfor en Interviewer:

»Det er *Verdensudviklingen*, der har ændret mit Syn paa dette Spørgsmaal. Jeg har set, hvorledes andre Systemer bringes til at vakle, ved politisk Strid og politisk Indflydelse, medens vor Konge har ladet mig forstaa, at *han* tager ikke politisk Staaelse. Han ønsker den redelige, fredelige Udvikling, under hvilken der tages Hensyn til Tiden og Forholdene, og han bøjer sig loyalt for den Folkevilje, der holder sig paa Lovens og Rettens Grund. Jeg har set Præsidenter *tage Parti* og derved medvirke til en uheldig Vending i et Lands Udvikling, og derfor mener jeg, at saa længe der er saa liden Ro i Menneskeheden, saa længe Stemningen kan veksle fra Morgen til Aften, saa længe foretrækker jeg den Regeringsform, der i disse Tider har vist *større Fasthed* og har givet *mere Sikkerhed* for Samfundet end de nye Former, der fulgte i den ødelæggende Krigs Fodspor.«

I den Diskussion, der blussede op efter 1920, deltog Stauning med et Stridsskrift »Parlamentarisme eller Diktatur« og hævdede heri, at Vejen fremad maatte gaa gennem en yderligere Demokratisering af Forfatningen og Ophævelse af alle kunstige Skranker for et sandt Folkestyre. Et Par Gange, 1928—29 og 1935—36, udformede han andre, noget ændrede Grundlovsforslag, som ogsaa blev forelagt Rigsdagen, men uden at animere de øvrige Partier til reelle Drøftelser af Sagen. Landstingets Modvilje og Modstand overfor Folketingsflertallets Politik gennem Trediverne holdt imidlertid Tanken om indgribende Reformers levende, og efter Landstingsvalget i September 1936 fandt Stauning Tiden inde til at gribe denne Sag an for Alvor.

Forud for Folkeafstemningen 1939 modtog alle danske Husstande en Faksimile-Gengivelse af et personligt Brev fra Stauning. I »Berl. Tid.« tegnede Jensenius Stauning i Færd med dette »omfattende« Brevskriveri.

Regeringspartierne kunde vel forholdsvis let være naaet til Enighed om et Forfatningsforslag, ogsaa med Afskaffelse af Lands-tinget, hvad der for Stauning var det væsentligste, og faaet det vedtaget i begge Ting. Men Stauning oversaa ikke de Vanskeligheder, som den af I. C. Christensen opfundne Folkeafstemning med 45 Procents Vælgertilslutning frembød. For at fremskaffe saa bred en Basis som muligt fik han da 1937 nedsat en Forfatningskommission, som et Aars Tid, dels under hans eget, dels under *K.K. Steinckes* Forsæde arbejdede paa at udforme en ny Grundlov.

Ved Forelæggelsen af Forslaget om Kommissionen pegede Stauning paa Tokammerssystemets uheldige Virkninger, bl. a. at fremkalde en vis, omend temmelig uberettiget, Uvilje overfor det parlamentariske System. Et Etkammersystem kunde udformes paa mere end een Maade, og han var i høj Grad forhandlingsvillig og haabede, at der ved Samvirken kunde fremkomme et Resultat, som vilde blive baaret oppe af saa mange, at Interessen for fortsat Forfatningsstrid blev fjernet. Det Grundlovsforslag, som fremgik især af *Christmas Møllers* Vilje til at naa et Resultat sammen med Socialdemokraterne og af *Hartvig Frisch's* grundige Arbejde, fremsatte Stauning i Folketinget 5. Oktober 1938. Dets Hovedpunkter var een Rigsdag, omfattende Folke- og Rigsting, udgaet af eet Vælgerkorps paa een Valgdag, 23 Aars Valgret, udvidet Adgang til Folkeafstemning og udvidet Beskyttelse af de borgerlige Frihedsgoder. Ved Forelæggelsen pegede han paa, at man havde søgt at tilvejebringe en handlekraftig Lovgivningsmagt, befriet for de Mangler, der hæftede ved det hidtidige System. »Med det foreliggende Forslag fjernes det, der stammer fra en længst svunden Tid, og der tilvejebringes et Grundlag, ens og lige for alle. Paa denne demokratiske Grund bør alle tage Plads, og paa Lighedens og Demokratiets Grund bør de politiske Uoverensstemmelser behandles og afgøres.«

Duejer i Vanskeligheder.

Tegning af Ungermanden i »Svømmøllen« 1938. — Det er Duen »Venstre«, som ikke vil i Kassen. Hentyder til, at Stauning havde faaet tre Rigsdagspartiers Tilslutning til sit Grundlovsforslag, men Venstre tøvede stadig.

Baade indenfor Venstre og Konservative havde Sagen affødt stærke Brydninger. Forslaget til Danmarks Riges Grundlov blev imidlertid vedtaget af begge Rigsdagens Ting og bekræftet paany efter Dobbeltvalget 1939. At Forslaget faldt ved Folkeafstemningen den 23. Maj d. A., var Stauning en meget dyb Skuffelse, hvad han i en Tale over Radioen Natten efter Afstemningen ikke lagde Skjul paa. Det var væsentlig Venstres »Sofavælgere«, som havde bevirket, at der kun afgaves 44,46 pCt. Ja-Stemmer, men ogsaa at en Snes Tusind Tyskere og Færinger regnedes med som Vælgere, skønt de paa Forhaand havde erklæret, at Spørgsmaalet var dem uvedkommende. Det var »Ligegyldighedens Sejrr«, sagde Stauning i Folketingsmødet 31. Maj. »For Landets Omdømme var det ned-

I 1938 afholdt Socialdemokratiet i Odense et Arbejder- og Bondestævne. Fra hele Landet mødte Deltagere hertil. — Paa Billedet ses Talerne siddende fra venstre: Kr. Bording, Väinö Tanner, Per Albin Hansson, Johan Nygaardsvold og Stauning.

slaaende, at det var Passiviteten, der sejrede. Hvis man havde slaaet Forslaget ned med en Million Nej-Stemmer, havde det været meget opmuntrende, thi det havde dog vist, at der var politisk Liv og Interesse i Landet. Passiv Modstand er ikke tiltalende.« Han, der var vokset op under de estrupske Provisorier, havde haabet med denne Sags Løsning at kunne sætte Kronen paa sit Livs parlamentariske Arbejde, men Haabet brast, og hans nærmeste Medarbejdere følte det, som ogsaa noget var bristet i ham selv derved. Regeringens parlamentariske Grundlag var der imidlertid ikke rokket noget ved, og Stauning erklærede, at han herefter ikke saa noget Grundlag for videre Forfatningsforhandlinger. En Række af de Bestemmelser i 1915-Grundloven, som dengang aabenbart tilsigtede at dæmme op mod Folkeflertallet, er jo nu som ved Skæbnens Ironi vendt om til at blive tilsvarende Fordele for Socialdemokratiet.

Stauning og Hedtoft-Hansen ved Partikongressen
i København, Januar 1939.

Valgene i Foraaret 1939 var i flere Henseender bemærkelsesværdige. For første Gang maatte Socialdemokratiet notere Tab ved et Folketingsvalg og mistede ca. 30.000 Stemmer og fire Mandater. Til Gengæld gik Partiet lige saa stærkt frem ved Landstingsvalget og vandt fire Mandater dér. At selvbestaltede Profeter heraf tog Anledning til at spaa om, at Stauning og Socialdemokratiet altsaa nu havde kulmineret, er der ikke Grund til at gaa ind paa. Ved Folkeafstemningen i Maj viste de I. C. Christensenske Grundlovs klausuler al deres Urimelighed, og det vil erindres, at Christmas Møller drog den Konsekvens af Udfaldet, at han gik af som Formand for de Konservative.

De smaa Pærer faar en Chance.

Tegning af Ungermann i »Svømmøllen« 1939. — Denne her er mig lidt for dyr i disse Tider!
Hentyder til Justitsminister Steinckes Afgang Sept. 1939, midt i en Sparetid.

AT ET UVEJR TRAK OP paa den internationale Himmel gav forskellige Begivenheder tydeligt Varsel om. Tyskland afsluttede i Maj en Ikke-Angrebspakt med Danmark, men ellers blev rundt omkring Traktater opsagt, Rustningerne forøgedes, Hære marcherede op, en dirrende Nervekrig var Forløberen for den frygtelige Verdenskrig, som blev en Kendsgerning, da tyske Hære 1. September overskred Polens Grænser.

Samme Aften traadte den danske Rigsdag sammen til Møde, hvor Stauning afgav en Erklæring om Danmarks Neutralitet. »Danmark har ikke nogen anden Politik over for denne Situation«. Han understregede, at det vilde tjene til at bevare Landets Selvstændighed, om Rigsdag og Regering, Presse og Befolkning vilde

Stauings Ministerium efter Rekonstruktionen 15. September 1939, da Steincke afløstes af Unmack Larsen (Nr. 2 fra venstre) som Justitsminister, og Fisker af Axel Sørensen (Nr. 2 fra højre) som Minister for offentlige Arbejder.

indtage en ubetinget upartisk Holdning over for de stridende Magter, og han indskærpede Vigtigheden af, at Ro og Orden blev opretholdt, og at man under de forestaaende Vanskeligheder viste Borgersind og vilde undlade Hamstring og ubillig Fordyrelse af Livsfornødenhederne. Det vilde blive Lovgivningens Sag at mildne Vilkaarene bedst muligt for dem, der vilde faa Byrder at bære.

Der blev straks efter taget Skridt i saa Henseende, og den overordentlige Rigsdagssamling i September vedtog forskellige Foranstaltninger til Sikring af Vareforsyningen, et erhvervsøkonomisk Raad med mange Under-Nævn blev nedsat, Love om Stats-overtagelse af visse Varer, om Priskontrol og Maksimalpriser, om Beskyttelse af Civilbefolkningen, om Ændringer i Værnepligts-lovgivningen og andre Forsvarsforanstaltninger gennemførtes.

I Midten af September skete der en mindre Ændring i Regeringens S sammensætning, idet Trafikminister Fisker og Justitsminister Steincke traadte ud, den første af Helbredshensyn — han

døde et halvt Aars Tid senere — den anden væsentlig paa Grund af opstaaede Divergenser mellem Steincke og Statsministeren vedrørende Opfattelsen af nogle Injurieprocessers Standsning. De to Ministre blev afløst af henholdsvis Borgmesteren i Horsens *Axel Sørensen* og Politimester i Lemvig *Unmack Larsen*.

Ved den ordinære Rigsdags Aabning 3. Oktober forudsagde Stauning, at vel stod det neutrale Danmark i venskabeligt Forhold og i normal Forbindelse med alle Magter, men Krigens Virkninger vilde dog blive særdeles følelige for det danske Folk. Vi kunde ikke vente at blive forskaanet for Følgerne af en unormal Verdenstilstand. Og de følgende Maaneders Lovgivningsarbejde gik da ogsaa væsentlig ud paa at faa det bedst mulige ud af de stadig vanskeligere Forhold. Den politiske Diskussion drejede sig for en stor Del om Følgerne af Sterlingkursens Fald i Forhold til Dollars. Mens Regeringspartierne afviste Krav fra Landboside om yderligere Kronesænkning, gennemførtes efter vanskelige Forhandlinger en Række Foranstaltninger til Udligning af Misforholdet mellem Landbrugets Eksportpriser og Produktionsomkostninger. Ældre »Ordninger« blev forlængede, Pris- og Avanceforhold undersøgt, og en Del andre Spørgsmaal optog Rigsdagen, mens en Del forberedte Sager som Revisionen af Arbejderbeskyttelseslovgivningen foreløbig maatte stilles i Bero.

Under Hensyn til den alvorlige internationale Situation havde Stauning paa et Møde i Statsministeriet den 30. August overfor de fire store Partier fremsat Tanken om et nøjere Regeringssamarbejde og tilbudt Venstre og Konservative en Repræsentation i Ministeriet. Under de følgende Forhandlinger herom maatte han fastholde, at det parlamentariske Ansvar fortsat maatte ligge hos Folketingsflertallet og de eventuelle nye Ministre derfor udnævnes uden Portefølje. Fra Venstres Side krævede man imidlertid Fagministerier og en Repræsentation for Oppositionen »paa lige Fod«. De Konservative var egentlig stemt for at gaa ind for Stau-

Stauning sammen med de to nyudnævnte Ministre Axel Sørensen og Unmack Larsen, Sept. 1939.

nings Tanke, men gjorde dog deres Tilslutning afhængig af Venstres. En Udvidelse af Regeringens Basis naaede man derfor ikke til Enighed om ved denne Lejlighed. Spørgsmaalet om en Samlingsregering var en Tid Genstand for megen Pressediskussion, Stauning berørte igen Ønskeligheden af et nærmere Samarbejde mellem Partierne i sin Nytaarstale, men efterhaanden udartede Diskussionen sig til meningsløse Angreb paa ham og Regeringen fra enkelte Sider. I Venstreblade kunde man f. Eks. læse, at »Hr. Stauning ikke er den Mand, Nationen med Tryghed kan samles om som Statsminister«. I Modsætning hertil var det velgørende at kunne læse en Artikel i Berlingske Tidende, hvori Redaktør *Anders Vigen* fordomsfrit gav Udtryk for en Opfattelse, som ganske sikkert deltes og deles af Flertallet i dette Land:

»Lad os frem for alt være ved, at det ikke blot er ham, der har været vor Statsminister i snart umindelige Tider, men at det ogsaa er os, det danske Folk, som har affundet os dermed, og det aldeles ikke blot som et Onde«. — — — »Den Højnelse, han attraar, er ikke en Klasses Magtfylde paa det øvrige Samfunds Bekostning, men en Klasses solidariske Indsats med det hele Samfund for Øje.« — — — »Men medens vi ikke véd, om vi har Brug for et Samlingsministerium, saa véd vi, at vi har Brug for et Landsstyre med en Statsminister, der kan samle Tilliden omkring sig«. — — — »Der er dem, der har travlt med at kassere vor Statsminister. Jeg vilde i deres Sted betænke mig«.

Stauning ved Louis Pios Grav.

UDSYN OVER GRÆNSERNE

ALLEREDE i 1886 samledes Repræsentanter for de gamle skandinaviske Lande til den første nordiske Arbejderkonference i Göteborg. Der var Repræsentanter for de faglige Organisationer i Norge og Sverige, og fra Danmark mødte Repræsentanter baade fra de faglige Organisationer og fra det danske Socialdemokrati, der fra første Færd viede det internationale og især det nordiske Samarbejde en særlig Opmærksomhed. I Aarenes Løb udbyggedes Samarbejdet, der udveksledes Gæster ved Hovedorganisationernes Aarsmøder og Kongresserne; Island og — efter 1918 — Finland droges ind i Samarbejdet, og efterhaanden udbyggedes dette saa stærkt, at der dannedes et permanent Raad: Den nordiske Arbejderbevægelses Samarbejdskomité med skiftende Sæde i de forskellige Lande.

Straks ved sin Overtagelse af Formandsposten i det danske Socialdemokrati i 1910 førtes Stauning ind i det nordiske Samarbejde. Gennem mange Rejser til Broderpartiernes Kongresser og Deltagelse i nordiske Arbejdermøder, ved Samvær med de ledende nordiske Personligheder i Arbejderbevægelsens internationale Samarbejde, hvor den nordiske Blok næsten altid udgjorde en samstemmende Gruppe, fik han et Kendskab til Forhold og Stemninger i de øvrige nordiske Lande og knyttede varige Venskaber med en Række ledende Personer, som for manges

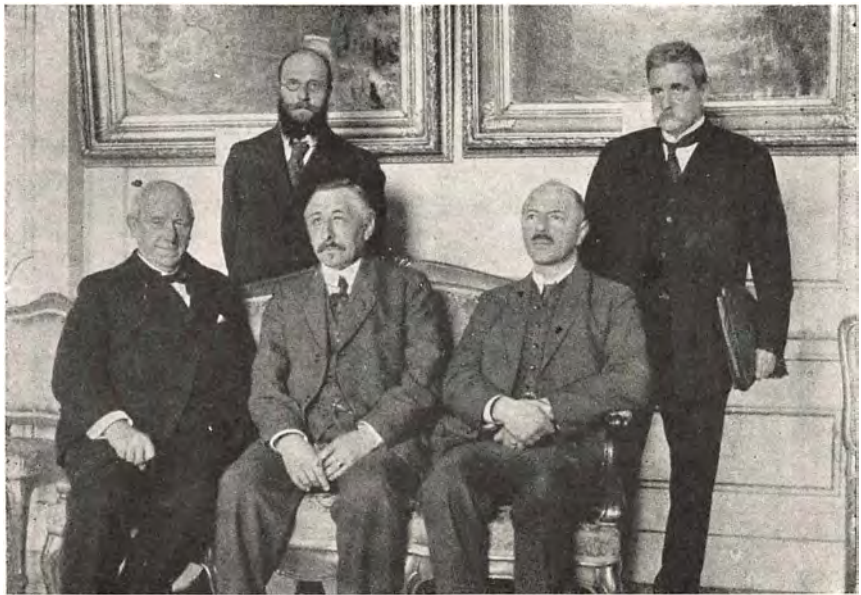
Vedkommende senere kom til at spille en ledende Rolle i islandsk, finsk, norsk og svensk Politik.

I en Oversigt over Hensigt og Maal for dette Arbejde har Stauning engang i en Tale (1936) sagt, at de danske Arbejdere gennem dette Arbejde virkede »for Skabelse af *en realistisk Skandinavisme*, for et Samarbejde mellem Nordens Folk paa Freneds sikre Grund«. At dette Samarbejde imellem de nordiske Landes største Folkebevægelser ogsaa fik Betydning langt udover Arbejderorganisationernes Ramme, forstaar enhver. Ved Mødet i Arbejderbevægelsens nordiske Samarbejdskomité i Oslo 1939, var de socialdemokratiske Partier i samtlige nordiske Lande direkte repræsenteret i deres Landes Regeringer, ja, der mødte endog 3 Statsministre som Repræsentanter for Partierne i Norge, Sverige og Danmark.

Efter *Hjalmar Brantings* Død blev Stauning ved disse nordiske Sammenkomster »the grand old man«, som baade i Kraft af Alder og Erfaring og i Kraft af den personlige Charme, han kunde udstraale, blev det naturlige Midtpunkt og den samlende Skikkelse.

For *Statsmanden* Stauning har dette nordiske Samarbejde indenfor Arbejderbevægelsen, som han selv ofte har betonet det, været en nyttig Skoling og en berigende Oplevelse. Disse uofficielle Konferencers Samvær og mange aabenhjertige Diskussioner, hvor man talte rentud om Tingene, som man kun kan gøre det i gode, gamle Venners Kreds, belærte ham baade om *Mulighederne* og om *Grænserne* for det nordiske Samarbejde.

Stauning selv var en varmhjertet Tilhænger af Udbygningen af det nordiske Samarbejde paa *alle* Omraader (ved sin Død stod Stauning som Formand for den nordiske interparlamentariske Gruppe i den danske Rigsdag), men han var som Statsmand tilige i sit nordiske Syn, som paa alle andre Omraader, en udpræget Realiteternes Mand, der i Politik aldrig alene lod sig lede af Følelser eller Stemninger.

Fra Samlingsbestræbelserne under Krigen. Møde i Stockholm 1917. Siddende de tre Hollændere Van Kol, Troelstra og Albarda. Staaende Stauning og Hjalmar Branting.

Staunings personlige Mod og Aabenhjertighed og hans udprægede politiske Realitetssans kom ofte paa Prøve baade i det nordiske Samarbejde og i Bestræbelserne for at bevare Rigsenheden.

Allerede i sine første Rigsdagsaar var Stauning kommet ind i forskellige Udvalg angaaende Grønland og blev hurtigt Socialdemokratiets Ordfører i grønlandske Spørgsmaal. 1923 blev han Medlem af en under Ministeriet Neergaard nedsat Delegation, som forhandlede med en tilsvarende norsk Delegation om Danmarks og Norges Forhold til Grønland paa Baggrund af fremkomne norske Teorier om et Ingenmandsland paa Østkysten. Forhandlingerne resulterede i Østgrønlandstraktaten af 9. Juli 1924, som dog lod væsentlige Spørgsmaal uløst. Staunings virkelig varme Interesse for Grønlænderne og grønlandske Problemer øgedes gennem

Det dansk-norske Grønlandsudvalg 1924. Billedet er taget under Udvalgets Møde i Kristiania. Man vil genkende baade Stauning og I. C. Christensen.

hans nære personlige Venskab med Polarforskeren *Knud Rasmussen* og nøje Kontakt med Direktøren i Grønlands Styrelse *Daugaard Jensen*. Da Stauning 1929 overtog Søfarts- og Fiskeriministeriet, henlagde han herunder Styrelsen af Grønland saavel i erhvervsmæssig som forfatningsmæssig Henseende. Som Grønlands Minister foretog han August—September 1930 en Rejse derop, hvor han ved Samtaler baade med Embedsmænd og grønlandske Tillidsmænd og ved Selvsyn paa mange Pladser skaffede sig et personligt Erfaringsgrundlag for Behandlingen af grønlandske Spørgsmaal. Om Rejsen har han berettet i Bogen »Min Grønlandsfærd« 1930. Da norske Aktivister 1931 okkuperede en Landstrækning ved Myggebugten, og dette Skridt anerkendtes af den norske Regering, tøvede Stauning ikke med at indklage dette Retsbrud for den permanente Domstol i Haag. Med stor Styrke gik han ind for det logiske Standpunkt, at Danmark ved sit Forhold til Øen gennem Tiderne har erhvervet sig Suveræniteten, og da han ved et Møde i Hamar den 6. September 1931, hvor Nordens tre Stat-

ministre talte, fast og aabent vendte sig mod dem, som ved Indgreb i dette Forhold truede med at undergrave Samarbejdet mellem de to Brodernationer, var det paa hele Danmarks Vegne, han talte. Denne Tale vil til sene Tider staa som et Monument for Staunings moralske Mod og djærve Aabenhjertighed i et Øjeblik og i et Anliggende, hvor der af Hensyn baade til Danmark og det nordiske Samarbejdes Fremtid maatte tales rentud om Tingene.

Stauning fremholdt, at ingen kunde være i Tvivl om hans Sindelag i Forholdet til de nordiske Landes indbyrdes Stilling. Nu ønskede han at sige nogle Ord om det nordiske Samarbejdes Bevarelse. Og han tilføjede, »at det sikkert er bedre at tale ærligt om Tingene end at stikke Hovedet i Busken, indtil Ulykken er sket«. Derefter udtalte han:

»Jeg finder det beskæmmende for de nordiske Folk, at Norge og Danmark ikke enedes om i al Stilhed at søge Voldgiftens Vej med det Tvistemaal, der var kommet til at foreligge. I Danmark var der Villighed til dette Skridt, endskønt den danske principielle Opfattelse maatte være den, at *der ikke var nogen Sag at føre frem til Voldgift*.

Jeg beklager, at den imødekommende Holdning, som udvistes ved Grønlands-Overenskomsten af 1924, ikke fik Lov til at staa sin Tid ud, men derved er intet at gøre, nu er vor Sag ført frem for Domstolen, og hver faar tage Resultatet, som det bliver. Men smukkere vilde det utvivlsomt være for Nordens Anseelse, om der var Ro, indtil Retten afgav Dommen. Nye Handlinger, der hos os maa betragtes som Overgreb, kan kun virke undergravende paa den Følelse af Samhørighed, der i mere reelle Anliggender end det grønlandske har afsat saa gode og betydningsfulde Resultater.«

Efter kraftigt at have vendt sig mod de norske Kredse, der søgte at ophidse mod Danmark, bl. a. ved at tale om Danmark som den »nordiske Jødekræmmernation«, der vilde sælge Grønland for 400 Mill. Kr., sluttede Stauning:

»Jeg personlig, og med mig den danske Regering, har ønsket at fremskaffe en fredelig Afgørelse af det fra Norge rejste Stridsspørgsmaal, og

vi har ønsket at medvirke, netop fordi vi værdsætter det nordiske Samarbejde, hvis Historie vi kender, og hvis Resultater har været betydende for aandelig og økonomisk Udvikling. Men det danske Folk ønsker *ikke at tiltvinge sig Samarbejdet for enhver Pris*. Hvis det norske Folk kan undvære Samarbejdet, kan det danske ogsaa gøre det; men vi føler os overbeviste om, at der vil opstaa Situationer, hvor man vil fortryde, at Slægtleds Arbejde for at skabe Forstaaelse mellem to Folk blev lagt øde — hensigtsløst og ubegrundet.

Jeg har benyttet Lejligheden, har fulgt den venlige Indbydelse og er mødt her for at sige et Ord som Dansk, baade om Samarbejdets Værdi og dets Pris«

Det var det danske Udenrigsministerium, som førte Processen, men Stauning var gennem Grønlands Styrelse stærkt personligt engageret i dens Tilrettelæggelse og var selv tilstede i Haag under dens Afslutning i April 1933; for hans Indsats til Sagens Løsning, som jo gav de danske Synspunkter Medhold, tildelte Kongen ham Fortjenstmedaljen i Guld. Ved Regeringsomdannelsen i 1935, da han selv kun beholdt Statsministeriet, bevarede han Styrelsen af grønlandske Anliggender derunder.

Ogsaa overfor Færøerne har Staunings Politik været dikteret af Ønsket om at bevare Rigsenheden og desuden overfor Selvstyrekraevne af hans demokratiske Grundsynspunkt, at et Mindretal ikke kan være bestemmende. Han besøgte flere Gange Færøerne, og under Hjemturen fra Grønland September 1930 tilbød han i en Tale i Thorshavn Færingerne selv at bestemme over deres Skæbne ved en fri Afstemning. Han har støttet Bestræbelserne for at faa deres Fiskeforhold under Grønland forbedret og med de grønlandske Landsraads Godkendelse faaet tilvejebragt fire Færingehavne paa Øen mod tidligere een.

*

Da Stauning i 1924 dannede sit første Ministerium, blev han samtidig den Minister, der varetog Danmarks Interesser overfor Island, og det kan uden Overdrivelse siges, at han fra dette Øje-

Fra en Grønlandsudsendelse i Radioen. - Stauning, Peter Freuchen og unge Grønlænderinder.

blik næst Kongen blev den danske Personlighed, der spillede den største Rolle i Samarbejdet mellem de to Brødrefolk. Gennem et aarelangt personligt og meget intimt Venskab med den nuværende islandske Statspræsident *Sveinn Björnsson* — og dennes danskfødte Frue —, der med en Afbrydelse fra 1919 til Danmarks Besættelse i 1940 var Islands afholdte Gesandt her i København, og gennem flere Besøg i Island knyttede Stauning varige Venskabsforbindelser med næsten alle Islands ledende Politikere og andre, der spillede en Rolle i Forbindelsen mellem de to Lande.

I de mange særdeles vanskelige Forhandlinger, der fandt Sted efter den dansk-islandske Forbundslovs Vedtagelse i 1918, Forhandlinger, der først og fremmest førtes gennem det dansk-islandske Nævn, medens Afgørelserne blev truffet af Regeringerne,

spillede det ofte en stor Rolle, at det netop var Stauning, som repræsenterede Danmark. Stauning maatte naturligvis tit staa for Skud i polemiske Artikler i islandsk Presse og i mange islandske Taler, der vendte sig mod Danmark, men det tør siges, at Islændingene uanset politisk Opfattelse værdsatte Stauning, baade som Dansker og som Menneske.

Som Dansker og Statsrepræsentant var han korrekt, tolerant, ligefrem og fri for enhver Arrogance, som Menneske var han straalende vital baade i Arbejdets og Festens Stunder. Man følte og saa jo baade i Holdning og Skikkelse Vikingen selv i Danmarks Sendemand.

Paa sin uofficielle Ferierejse Sommeren 1939 til Island søgte Stauning Forbindelse med islandske Kredse for personligt at orientere sig om Stemningen angaaende den dansk-islandske Forbundslov.

Stauning var personlig meget optaget af den fremtidige Udvikling de to Brødrefolk imellem og ønskede med al mulig Hensyntagen til Islands Selvstændighedsfølelse, der for ham var en Selvfølge, at de fremtidige Forhold Island og Danmark imellem blev ordnet paa værdig Maade. Desværre har Krigen jo nu ogsaa paa dette Omraade skabt uforudsete Forviklinger og medført, at Kongefællesskabet for Tiden er ophævet, men det vilde utvivlsomt være i Staunings Aand, om alle gode danske Kræfter fortsat samles om at søge Islands nære Tilknytning til Danmark og Norden bevaret ud i Fremtiden.

Stauning gav ofte i Taler Udtryk for sin Forstaaelse og Sympati overfor dette gamle fribaarne Kulturfolk og sin dybeste Respekt og Agtelse for Islands ubetingede Ret til at blive anerkendt som en fri og suveræn Stat. Et Citat af en Tale, Stauning holdt den 3. November 1930 i Anledning af Islands Tusindaarsfest, giver som i en Sum Udtryk for det Standpunkt, Stauning indtog — og som dækker hele Danmarks Stilling:

Fra Staunings Rejse til Færøerne og Island med »Argus« i 1936.
Fra venstre: Alsing Andersen, Stauning og Fyrdirektør Sinding.

»..... Det danske Folk er udviklet igennem Aarhundreders Omskiftelser og Modgang til *et Folk, der er fri for Stormagtsdrømme.*

Et lille Folk, der er en national Enhed, og som derfor har en *udpræget*, men ikke *udvendig* national Følelse.

Denne nationale Følelse gør det danske Folk yderst forstaaende overfor *international* Samvirken. Denne Samvirken anerkendes af alle som Leve-regel for det danske Samfund, i Forventning om — ja, i Tro paa, at *international* Forstaaelse maa afløse nationale Stridigheder og sikre de nationale Staters Bestaaen.

Folkenes Selvbestemmelsesret er derfor ogsaa et anerkendt Princip, og just derfor løstes Forholdet til Island uden Bitterhed i 1918, og der er i Danmark *kun* Ønske om fortsat, broderlig Samvirken, med Anerkendelse af Nationernes Selvstændighed«

*

En anden Ting, der er Grund til at minde om, er Indholdet i og Baggrunden for den Tale, Stauning efter Indbydelse holdt ved Studentermødet i Lund den 8. Marts 1937. Baade fordi det vil

være en Retfærdighedshandling overfor Stauning, hvem det pinte at se denne Tale kommenteret som noget i Retning af Udtryk for unordisk Tankegang, og fordi den blev misforstaaet og forvansket.

I Foraaret 1937 førtes der baade i dansk og svensk Presse en omfattende Diskussion om Danmarks økonomiske og militærpolitiske Stilling. I Almindelighed er der jo kun Grund til at glæde sig over gensidig Interesse de nordiske Lande imellem, men da Interessen for Danmarks Økonomi og militærpolitiske Foranstaltninger i enkelte svenske Blade tog den Form, at man skrev, at »Udlandet havde faaet Magt over Danmarks økonomiske Liv«, og at »den danske Valutacentral er en Hindring for nordisk Samarbejde« — endvidere at der — paa et Tidspunkt, hvor der i Rigsdagen i København forhandlede om en Udbygning af den danske Forsvarsordning — i ledende svenske Blade blev skrevet og fremført paa Møder i København af ledende svenske konservative Politikere den Betragtning, at Norge, Sverige og Finland følte sig utrygge, saafremt Danmark ikke indrettede et Værn ved den danske Sydgrænse, som Sverige kunde godkende, var det klart, at der fra dansk Side maatte fremkomme et Svar. Det var nødvendigt, ogsaa fordi disse utvivlsomt velmente Raad til Danmark paa urimelig Maade blev benyttet i den indre partipolitiske Strid i Danmark.

I sin omstridte Tale i Lund fremhævede Stauning nu, i hvor høj Grad Danmark var afhængig af Landbrugseksporten vestpaa og sydpaa, og at de store Lande betingede sig Køb som Forudsætning for Salg, og at han ikke saa nogen Mulighed for en Omlægning af Danmarks Eksport al den Stund, intet af de nordiske Lande var i Stand til at aftage den danske Landbrugseksport, som var en Forudsætning for Landets fortsatte Eksistens.

»Der har været en stor Kampagne i svensk Presse angaaende Samhandelen med Sverrig. Af de Grunde, jeg før har nævnt, kan vi ikke købe

Fra Staunings sidste Rejse til Island, August 1939. Billedet er taget i Reykjavik. Fra venstre ses det islandske Socialdemokratis Formand Stefan Joh. Stefansson, Stauning, den danske Gesandt Fontenay og Nationalbankdirektor Bramsnæs.

mere end eet Sted for de samme Penge«, sagde Stauning i Lundtalen, »og der har virkelig maattet foretages Indskrækning baade overfor de nærmeste som overfor de fjerneste Nationer, men voldsomt er det ikke i Forholdet til Sverrig.

I 1929 købte Sverrig i Danmark for 110 Mill. Kr., medens Danmark købte for 125 Mill. Kr. Vi har virkelig til 1936 formindsket vort Køb i Sverrig med 25 Mill. Kr., og Sverrig har samtidig formindsket sit Køb i Danmark med 26 Mill. Kr. Vi har ikke meget at lade hinanden høre, og navnlig føler vi os ikke som daarlige Brødre, thi vi købte dog fra Sverrig for 100 Mill. Kr., medens Sverrig kun købte for 83 Mill. Kr. hos os i Aaret 1936.

Jeg har ønsket at sige nogle Ord i Anledning af den pinlige Maade, hvorpaa Sagen er ført frem i svensk Presse og ved Hjælp af svenske Medborgere i dansk Presse. Jeg tror, ingen her i Norden har Glæde af saadan Strid, og vi kan undgaa den, da vi dog netop her har Organer, der kan oplære Misforstaaelser og ordne saadanne Affærer som dem, der er ført frem.«

Og Staunings afgørende Ripost angaaende Danmarks militærpolitiske Situation lød saaledes:

»..... Jeg er unægtelig blevet forbavset over den frimodige Maade, hvorpaa visse Organer i Sverrig har kastet sig ind i denne Sags Behandling, endskønt man næppe kan være uvidende om, at Militærspørgsmaalet under Fortids forkvaklede politiske Forhold har faaet sin ganske særlige, vanskelige Stilling i det danske Folk.

Jeg tænker imidlertid, at man vil erkende, at Antallet af Regimenter, Kanoner, Krigsskibe o. s. v. i første Haand er et *indre dansk Anliggende*. Det har aldrig i firti Aars politisk Liv faldet mig ind, at jeg kunde blande mig i, hvorledes Sverrig eller Norge vilde indrette sit Forsvar. Men her synes danske og svenske Opfattelser — i visse Kredse — at være noget forskellig. Er der da en særlig Beføjelse til for Sverrig at være medbestemmende om, hvordan Danmark skal indrette sig?

Nej, vistnok ikke! Jeg har set den Begrundelse anført, at Norge, Sverrig og Finland vil føle sig utrygge, hvis Danmark ikke indretter et Værn ved den danske Sydgrænse, *som Sverrig kan godkende*.

Er det ikke en farlig Betragtning? Jeg tænker heller ikke, at nogen ansvarlig Mand gaar ind for den.

Har Danmark faaet overdraget Opgaven som Lænehund eller anden Vagtopgave paa Nordens Vegne?

Mig bekendt har der aldrig været forhandlet om noget saadant. Af Historien ved vi, at det var en udbredt Formodning i 1864, at svenske Tropper vilde komme Danmark til Hjælp i den da paatvungne Krig. Der kom selvfølgelig ingen, og nu er der næppe mange i Danmark, som fantaserer som i 1864. —

Danmarks Regering og Rigsdag maa uden fremmed Indblanding kræve Ret til at forhandle og træffe Afgørelse under Hensyn til det Skøn over samtlige Forhold, som foreligger hos os. *Der er andet end Hensyn til Norden, som ogsaa vejer ved Bedømmelsen af Danmarks militærpolitiske Holdning, og derom maa der først og fremmest tales i Danmark.*«

Efter nogle Udfald mod den svenske Professor *Bagge*, som havde talt, ikke om svensk, men om dansk Politik paa et Møde i København, fortsatte Stauning:

»..... Men foruden hvad der er uvenligt, er der da ogsaa sagt noget interessant. *Man har sagt: Nordisk Forsvarsforbund.*

Naturligvis kan det Problem drøftes. Et Forbund til Sikring af Selvstændighed og Demokrati, til Beskyttelse af Folkenes Selvbestemmelsesret o. s. v.

Det kan næppe være Tanken, at Sverrig—Danmark skal indgaa saadant Forbund imod alle andre. Der maa, saa vidt jeg har forstaaet, være tænkt paa Norden, altsaa Norge, Sverrig, Island, Finland og Danmark. Trods alt er det ikke nok. Kan det f. Eks. tænkes, at Finland og Sverrig vil lade de andre Østersøstater i Stikken, maatte Estland, Letland og andre ikke føle sig svigtet, og maa Problemet da ikke udvides paa saaledes passende Maade? Og sker denne Udvidelse, bliver Interesseomraadet endnu mere broget og uensartet — og for Sagen umuligt. — — —

Et nordisk Forsvarsforbund er efter min Mening Utopi. At sysle alvorligt dermed vil skabe en ny Farezone, fremkaldt af en Mistænksomhed, som nu næppe findes, og som i hvert Fald er ubegrundet.

Men det tilføjer jeg, vil man have dette Problem prøvet, saa maa det føres frem til Behandling hos de ansvarlige i Nordens Lande. Det er skadeligt og letsindigt at lege med saadanne alvorlige Spørgsmaal i uansvarlige Kredse og dog med Bud til Offentligheden.

Selvstændighed for hver Nation og Samarbejde mellem de selvstændige er Realiteten, som kan virkeliggøres, og som ikke udelukker Problemet for hver Nation om en saadan Sikring, som maa anses formaalstjenlig«

Stil og Tone i dette Indlæg kan diskuteres, Stauning vejede ikke altid sine Ord paa Guldvægt, og han ejede ogsaa den menneskeligt sympatiske Evne at kunne harmes.

Men den politiske Realitet, Stauning gav Udtryk for, at Landbrugslandet Danmark i sin økonomiske Politik ikke kunde lade sig lede af, hvad nogle velmenende, teoretisk indstillede nordiske Samarbejds-Enthusiaster mente om og ønskede med Hensyn til Danmarks økonomiske Politik, og at et nordisk Forsvarsforbund med de i 1937 eksisterende Stormagtsforhold var en Utopi, kan vel i Dag siges at være bekræftet af de faktiske Forhold. Stauning kendte i 1937 mere til de virkelige Forhold i de nordiske Lande og

først og fremmest til Menerne i de politisk betydende og ansvarlige Kredse end de Folk, der ledet af Øjeblikkets forstaaelige Stemninger overfor det optrækkende europæiske Uvejr mente at kunne gaa ind for en Forsvarsforbundstanke, som visselig var forstaaelig, men som aldrig havde holdt i Farens Stund og maaske medført større Ulykke og Tragedie med Henblik paa Nordens Fremtid, end man i Dag kan overskue.

»Tiden har forlængst givet mig Ret« — skrev Stauning i en Artikel i Arbejdernes Almanak 1942 — »med Hensyn til Nordens Stilling under Krig. Hver Nation har sine Problemer, og hver søger at klare disse og at varetage egne, nationale Interesser, saa godt som det lader sig gøre.

Da Finland kom i Krig med Rusland, og da Norge blev inddraget i Krigen, blev der naturligvis ingen nordisk Opmarch, hvorimod en vis Hjelpevirksomhed udøvedes; der var ikke Grund til at tale om »unordisk« Optræden, thi den ansvarlige Statsledelse i det enkelte, nordiske Land maatte i Farens Stund naturligvis lade sig lede af de Synspunkter, man mente tjente eget Land og Folk«

Ovennævnte Artikel, som er skrevet i Oktober 1941, blev Stau­nings sidste angaaende nordiske Forhold og indeholder derfor — kan man vel sige — hans nordiske politiske Testamente. Nøgternt siger han heri, at de nordiske Landes Interesser hidtil har ligget paa forskellige Fronter, og derfor var en anden Holdning end den, vi har oplevet, ikke at vente. Men den kulturelle og politiske Ensartethed i Norden holder stadig en Fællesfølelse levende, og Fremtiden vil sikkert igen vise Fremskridt for Samarbejde og Fælles­skab i Norden. Tidens tunge Prøvelser har ikke formaaet at for­mindske de nordiske Følelser, tværtimod. Naar Europa genvinder Freden, vil vundne Erfaringer være en Styrke ved Bedømmelsen af Fremtiden. Hvad der binder Nordens Lande sammen, er fælles Historie, fælles Kultur, ensartet Politik og naturligvis i høj Grad

I September 1936 var der Valg i Sverige. Stauning tog et Smut over Sundet for at kigge lidt paa Valgkampen. Her ses han sammen med Frk. Augusta Erichsen og svenske Partifæller.

Ensartethed i Sprogene. Krig bør være umulig mellem Nordens Broderfolk. Den paa fremmed Foranledning udkastede Tanke om, hvem der skal *lede* det fremtidige, samvirkende Norden, tager Stauning Stilling til ved at fremhæve, at det har været smukt at bemærke, med hvilken Styrke baade den finske og svenske Presse har afvist Tanken om Finland som ledende Nation og citerer Finlands ledende socialdemokratiske Blads Ord:

»Alt dette er fremmed Musik for nordiske Øren — — vi hylder en asketisk farvet Modvilje imod magtpolitiske Aspirationer Vi ønsker ikke at realisere vore Opgaver med andre Folk som Hjælpemiddel. Vi vil selv være Midlet, der fører til Maalet. Kulturpolitikken er vor eneste Udvidelsesform.«

Dette er ogsaa Retningslinien for Fremtiden. Det er sikkert ogsaa den fælles Vilje, at vi skal skabe en nordisk Kultur-Enhed

og dernæst Samarbejde i økonomisk og retslig Henseende, men vi skal ikke lede hinanden. *Vi vil lede os selv.*

En Forening af militærpolitisk Karakter er, mente Stauning, en fjerntliggende Mulighed, men hvorfor skulde man udelukke en Drøftelse af disse Muligheder, spørger han og minder om, at han ogsaa gav Tilslutning til den af fhv. Udenrigsminister *Rich. Sand-ler* rejste Tanke om en militær Koordination.

Stauning sluttede den paagældende Artikel om »Norden i Nutid og Fremtid« med nogle Ord, der passende kan danne Afslutningen paa disse Bemærkninger om Stauning som det nordiske Samarbejdes varmhjertede, men realitetsbetonede Tjener:

«.Imidlertid er der for mig ikke Tvivl om Fremtidens Maal. Der vil blive tilstræbt et Samarbejde imellem Nordens Nationer, og det vil fortrinsvis følge Kulturens Linier. Vore Sprog — særlig i de gamle skandinaviske Lande — henviser os dertil. Der vil ske en Samvirken mellem Skoler og Lærestalter, Udveksling af Kunstnere og Videnskabsmænd imellem Landene, og Arbejderne vil ikke opgive den igennem mere end 50 Aar udviklede faglige og sociale Samvirken, som har faaet saa stor Betydning. Dernæst vil Staterne selvfølgelig søge at udbygge den økonomiske Forbindelse, for i videst mulige Udstrækning at blive uafhængige af andre, uden derfor at afbryde disse andre Forbindelser, som er naturlige baade for Danmark og for andre af Nordens Nationer.

.. Den nordiske Interesse er paa Kulturomraadet uden Brod mod nogen anden Nation og uden Tanke paa Vinding i økonomisk og produktionsmæssig Henseende. Det vil være en Lykke for Nordens Nationer, om vi igen i fuld Frihed kan komme til at pleje og udvikle vore nordiske Forbindelser, styrke den nordiske Fællesfølelse og udvikle den nordiske Kultur, som har dybtgaaende Rødder i de nordiske Folk og deres Samfund.

Lad den nordiske Følelse leve og vokse i disse oprørte Tider, thi der kommer igen en Dag, hvor der kaldes paa de nordiske Folk, paa Fællesfølelse og Vilje til Samarbejde paa nordisk Grund.«

*

VED AABNINGEN af den internationale socialistiske Kongres den 28. August 1910 stod Stauning som nyvalgt socialdemokratisk Partiformand paa Tribunen i det københavnske Koncertpalæ og hilste en broget Skare paa 900 Delegerede fra alle Verdenshjørner velkomne til »Arbejdet for Verdensfred og Broderskab«.

Det skete i en Tale, der — karakteristisk for Stauning — var fri for alle Ordbomber og Luftkanonader. Han fortalte i beskedne Ord de fremmede lidt om den danske socialdemokratiske Arbejderbevægelse og dens Resultater, der jo i Virkeligheden, naar Landets Størrelse toges i Betragtning, udmærket lod sig sammenligne med Forholdene selv i de store Industrilande. Han fortalte de Delegerede om den socialdemokratiske Arbejderbevægelse, der vel var dannet som en Afdeling af Internationale, men dog allerede havde sit *danske* Præg og i sig allerede forenede tysk Teori med fransk Idealisme og engelsk Praksis. — »Vi Danske har vist ærlig Vilje til at udfylde vor Plads i Arbejdernes verdensomspændende Kæde«, sagde Stauning, »det er mit Haab, at denne Kongres skal fremme vor fælles Sag. Lad Enighedens og Solidaritetens Aand lede vore Beslutninger, lad os føre Kampen mod samfundsmæssig Uret med forenede Kræfter. Kapitalismen er Slaveri og Krig — Socialisme er Frihed og Fred! Velkommen blandt danske Kammerater.«

Det var første Gang, han deltog i en international Kongres, men fra dette Tidspunkt og i de kommende 20 Aar blev han Deltager i næsten alle Kongresser af Betydning indenfor den faglige og politiske Internationale, hvor han kom til at spille en fremtrædende Rolle. Dette Arbejde bragte vel ham — som alle andre — Skuffelser og bitre Erkendelser, men det gav ham ogsaa Inspiration, Udsyn, Erfaringer og Venskaber for Livet.

Paa disse internationale Kongresser diskuterede man alle de Problemer, der optog den kæmpende socialdemokratiske Arbejder-

bevægelse Verden rundt. Man udvekslede Erfaringer og førte ogsaa hede principielle Debatter, hvor Opfattelserne brødes.

Taler og Beslutninger i 1910 var naturligvis præget af de socialdemokratiske Partiers Stilling før Krigen 1914—18. Ingen af disse Partier var endnu repræsenteret i deres Landes Regeringer, flere var af de nationale Magthavere tvunget over i halv Illegalitet, og deres Politik og Tankeverden var præget deraf. Der var baade høj Idealitet, brandrød Lyrik, men ogsaa bevidst socialistisk Maalsætning.

I Forbindelse med Staunings Stilling til Militærspørgsmaalet har det sin Interesse at bemærke, hvad den internationale Kongres dengang opstillede som Maalet for de socialdemokratiske Partier. Det paalægges alle socialistiske Parlamentsrepræsentanter at virke for, at mellemstatslige Stridsspørgsmaal obligatorisk skal afgøres af internationale Voldgiftsdomstole, at der fremsættes Forslag, der har den almindelige Afrustning til Maal, Afskaffelse af det hemmelige Diplomati, og at man skal træde i Skranken for alle Folkeslags Selvbestemmelsesret.

Paa det danske Socialdemokratis Program stod endnu paa dette Tidspunkt Fordringen om »Folkets Opøvelse i Vaabenbrug«, og den danske Partikongres havde i 1908, bl. a. paa Staunings Henstilling, nedstemt et Forslag om Ændring, men paa Kongressen i 1913 sejrede, navnlig under Ledelse af Skolemanden *Vilh. Rasmussen*, den rent *pacifistiske* Linje, der førte til Programændringen: »Afrustning, international Voldgift«.

Den 24. November 1912 sidder Stauning paany sammen med 500 socialistiske Delegerede til international Socialist-Kongres, denne Gang i den ærværdige Katedral i Basel. Balkankrisen truede med at udvikle sig til Krig, nu løftede den organiserede Arbejderverden sin Røst til Protest. Gamle *Keir Hardie* — selv en overbevist Kristen — gentog fra Prædikestolen Københavner-Resolutionens Ord og krævede *alle* Midler anvendt for at hindre Krigen

Udbrud, og i en ny Resolution opfordrede Baseler-Kongressen Verdens ansvarlige Regeringer til at anspænde alle Kræfter for at undgaa en ny forbryderisk Krig, — men det blev altsammen forgæves. Den Verdenskrise, det med Møje lykkedes at hindre i at udvikle sig til almindelig Krig 1912—13, brød med uimodstaaelig Heftighed løs i Løbet af Sommeren 1914.

I Juli 1914 deltog Stauning i Internationalens Møde i Bryssel, og umiddelbart efter hans Hjemkomst brød Krigen ud.

*

I DEN HJEMLIGE POLITIK stillede Socialdemokratiet sig fra første Færd ubetinget bag den danske Regerings Neutralitetspolitik, men dette hindrede ikke, at Stauning — da den totale Lamelse af alle internationale Forbindelser, som fulgte umiddelbart efter Krigsudbruddet, ophævedes — af alle Kræfter virkede for en snarlig Fredsslutning. I August 1916 var de internationale Forbindelser genoptagne i et saadant Omfang, at Internationalens Ledelse, der efter Belgiens Inddragelse i Krigen var flyttet til Haag, indkaldte de socialistiske Repræsentanter fra de neutrale Lande til en Konference i Haag. Heri deltog kun Repræsentanter for Partierne i Holland, Sverige, Argentina, Amerika og Danmark, medens Repræsentanter fra Schweiz, Norge og Rumænien blev nægtet Pas. Denne Konference, hvor *Troelstra*, det hollandske Socialdemokratis Leder, *Hjalmar Branting*, Sverige, og *Stauning* indledede et Samarbejde for at samle de socialdemokratiske Partier indenfor Internationalen, blev Forløberen for den saakaldte Fredskonference i Stockholm 1917. Stauning var 1916 indtraadt som Kontrolminister i den danske Regering og kunde derfor ikke bestandig deltage i den langvarige Stockholmer-Konference, men han var til Stadighed repræsenteret af Fru *Nina Bang*. Meningen med Stockholmer-Konferencen var at søge indkaldt samtlige Ar-

bejder-Internationalen tilsluttede socialistiske Partier for at høre deres Mening om Verdenskrigen og Mulighederne for dens Afslutning og sluttelig at søge udarbejdet et fælles Fredsprogram, der udsendt af Alverdens socialistiske Partier skulde have Mulighed for at bidrage til en Fredsafslutning i Overensstemmelse med den internationale Arbejderbevægelses Ønsker. Det hele strandede dog sluttelig paa, at der blev nægtet Ententens Arbejderrepræsentanter Pas, og et meget stort og mæglende Forberedelsesarbejde var spildt.

En nøjere Kommentar til Staunings Stilling under disse interessante Forhandlinger er det ikke muligt at give indenfor denne Bogs Rammer, men det kan siges, at de herom efterladte Aktstykker viser en overmaade energisk personlig Indsats fra Staunings Side med det Formaal at søge forenet alle indenfor Internationalen staaende socialistiske Partier om en fælles Formel, der skulde kunne danne Grundlaget for en Fred uden Annektioner og paa Selvbestemmelsesrettens Grund.

Det var i denne Periode, at Stauning knyttede en Række nære personlige Forbindelser med det tyske Socialdemokratis ledende Mænd, Forbindelser, der ogsaa nationalt blev af Betydning, da de samme Mænd efter Krigsafslutningen kom til at spille en ledende Rolle i den tyske Weimar-Republik.

Det er kendt, at Stauning, da det dansk-tyske Grænsespørgsmaal aktualiseredes ved Krigsafslutningen, klart og bestemt vendte sig imod alle, der ikke ene lod sig lede af Princippet om Folkenes Selvbestemmelsesret. Stauning blev i denne Periode angrebet fra mange Sider, men han havde Ret, og han handlede i hele Danmarks Interesse. I en Tale, han holdt i Slesvig den 8. Januar 1924 — 10 Aar efter at han af de tyske Myndigheder var udvist fra Flensborg — gjorde han Rede for Motiverne til Samarbejdet mellem det tyske og det danske Socialdemokrati og begrundede sin Stilling til Grænsespørgsmaalet.

De danske Repræsentanter ved den internationale Samlings-Kongres, Hamborg 1923, som Gæster hos Generalkonsul M. Yde. — I Døraabningen Stauning, Fru Yde, Hj. Branting og M. Yde.

»De to Landes socialdemokratiske Partier har fornylig, den 25. November, fremsat en Fælles-Udtalelse, som rettelig bør være Afslutningen paa Diskussionen om den Grænse-Afgørelse, der er truffet«, sagde han bl. a. »Den nye Grænse er en Kendsgerning, og som saadan kan begge anerkende den. Det rette Standpunkt er det, der har fundet Udtryk: Fælles Forsvar for denne Grænse fra de to socialdemokratiske Partiers Side. Gives der fra nogen af Siderne mere eller mindre Tilslutning til de chauvinistiske Raab om Flytning, beforder man blot den chauvinistiske Larm paa den anden Side og bidrager til Vedligeholdelsen af en Uro, der kun kan forvolde Ulykke eller Skade i det fremtidige Forhold. Hvad vi derimod bør omfatte med naturlig Interesse, er Mindretallenes Stilling. Det danske Socialdemokrati vil ikke taale noget Overgreb overfor det tyske Mindretal. Vi har medvirket til Sikring af dette Mindretals kulturelle Ret, og vi vil fortsat hellige denne Sag vor Opmærksomhed.«

Denne Tale holdt *Partipolitiker*en Stauning faa Maaneder før, han for første Gang blev sat i Spidsen for den danske Regering.

Det blev derefter *Statsmanden* Stauning, der talte, men der var Harmoni mellem Fortid og Nutid. Der er den skønneste Overensstemmelse mellem Partipolitikerens Bekendelse og saa de Ord, Statsministeren Stauning en halv Snes Aar senere fremsatte paa den sønderjydske Dag:

».. Nu er der Fred ved vor Grænse, og vi har bidraget dertil, hvad vi evnede ved human og loyal Adfærd overfor det fremmede Mindretal, der kom til os. Vi anerkender andres Ret til deres eget Sprog og deres egen Kultur. Vi vilde kun faa Sorg og volde andre Smerte, om vi ikke handlede højsindet overfor Broderfolk, der kom under dansk Flag.

Vi anerkender det tyske Mindretals Ret til at værne om og til at pleje deres Kultur, vi hjælper dem dertil ved den aandelige Frihed, som er skabt paa alle Kulturomraader paa vor Side af Grænsen. Det danske Mindretal, der blev efterladt Syd for Grænsen, maa naturligvis ogsaa have Ret til at værne om sin Kultur og om sit Sprog, thi just igennem saadan ensartet Frihed og Ret paa begge Sider af Grænsen udtrykkes Viljen til Fred og godt Naboforhold, til Forstaaelse og Samarbejde imellem to saa beslægtede Folk som det tyske og det danske ..«

*

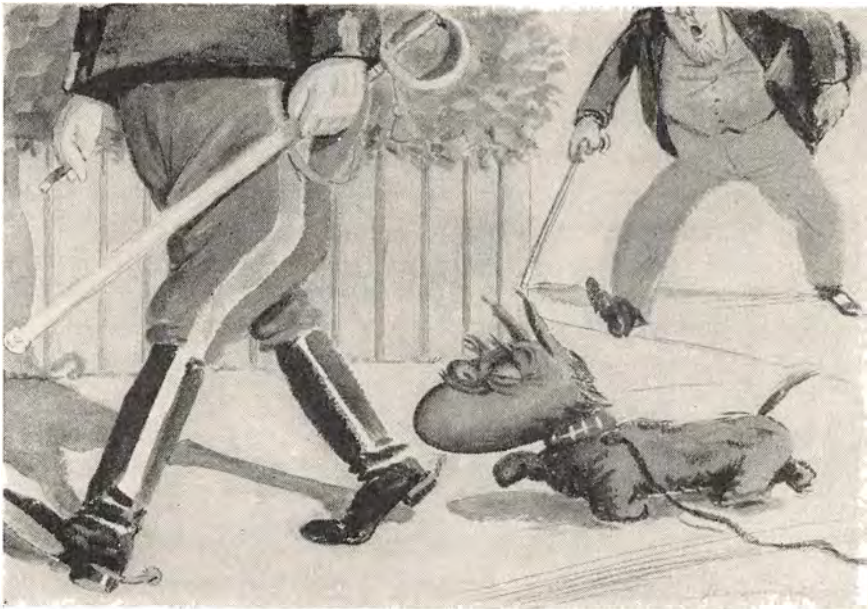
Staunings Stilling til Militærspørgsmaalet er kun forstaaelig, naar man foruden de særlige danske Forhold, der er kendt af alle, ogsaa tager den internationale Udvikling i Betragtning.

Stauning ønskede — som vel alle fornuftige Mennesker — at gøre alt for at bane Vejen for en almindelig international Nedrustning. Men han var ikke Forsvarsnihilist. Naturligvis stod han bag Fremsættelsen af Partiets Afrustningsforslag 1924 og følgende Aar, fordi han dengang mente det baade muligt og forsvarligt med Henblik paa den dengang foreliggende internationale Situation.

Da han den 4. September 1929 i Folkeforbundet motiverede det danske Nedrustningsforslag, skete det med følgende Ord:

»... Danmark føler sig ikke truet af nogen af sine Naboer. Den Fare, som kan frembyde sig for os, er en almindelig Krig, hvori de store Magter deltager. Som Følge af vor særlige Stilling er vi overbevist om, at vore Styrker ikke vil være tilstrækkelige som væbnede Styrker overfor de Styrker, som vil blive sat i Bevægelse i det Tilfælde, at en saadan Krig udbryder. Det er denne Kendsgerning, som vi ønsker at bibringe det danske Folk og andre Nationer Forstaaelsen af. Men iøvrigt er vi naturligvis besluttet paa at organisere vore land- og sømilitære Styrker paa en saadan Maade, at de er fuldstændig tilstrækkelige til at opfylde de Forpligtelser, som maatte kunne komme til at paahvile os i Henhold til Neutralitetsoverenskomsterne af 1907, eller som maatte være en naturlig Følge af vor Stilling som Medlem af Folkenes Forbund.«

— Da Stauning sagde disse Ord, var Folkeforbundet endnu et levende Haab, og Statsmænd i større Riger end Danmark saa i Fortrøstning hen til Resultaterne af det internationale Freds- og Forsoningsarbejde. Men under Omslaget ude i Verden i Begyndelsen af 1930'erne, den begyndende Kaprustning, erkendte Stau-ning, at denne Linje ikke var holdbar, og dette kom klart til Orde i den af ham selv forfattede Programudtalelse af Maj 1934. Forinden var der dog allerede i 1932 afsluttet et Militærforlig mellem Regeringspartierne og Venstre. Det blev sluttet efter langvarige Drøftelser, som egentlig var tænkt fortsatte, men dette førte dog ikke til noget endeligt Resultat. I Udtalelsen af 1934 hedder det bl. a., at det meget maa beklages, at Bevægelsen frem til Indskrænkning af Rustningerne og dermed til den eneste virkelige Sikring af Freden møder saa store Vanskeligheder. »Den Udvikling, vi har oplevet i de sidste Aar, gaar i modsat Retning og spærrer for den Politik, som vi bestandig anser for den rigtige. Det maa derfor erkendes, at der ikke er tilstrækkelig Basis for isoleret Afrustning for Tiden«. Det følgende Aar erklærede han overfor Partiets Aalborg-Kongres, at der i det nu omformede Forslag om Vagtværn i Stedet for Hær etc. laa en Erkendelse af »Retten og Pligten til Vagt og Forsvar ved Grænsen«, med andre

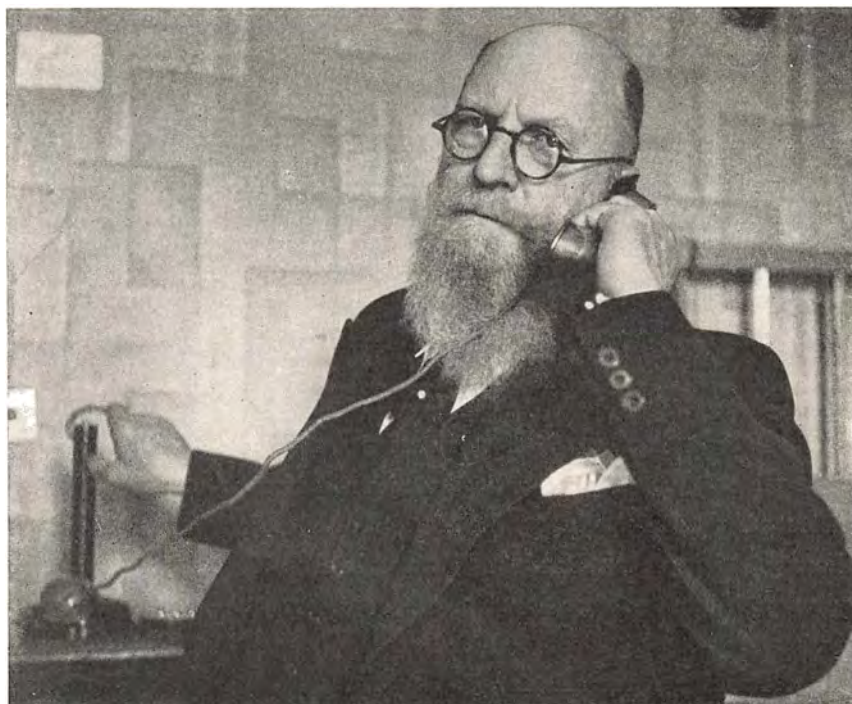

»Fy, Hansemand — hjem og læg sig!«

Da Hans Nielsen fik en Svæghed for det militære. Tegning af Jensenius i »Blæksprutten« 1935.

Ord, at et Neutralitetsforsvar var nødvendigt. »Tiden kan maaske ogsaa ændre Opfattelser angaaende Stillingen til Rustninger og Forberedelse til Modstand. Men vi vil stadig ende i Betragtninger over vor Lidenhed og vor Beliggenhed og derefter med Pligten til at holde os neutrale og med Haabet om, at andre vil anerkende den Svages Ret til at være neutral uden derfor at tabe Retten til Livet«. Og han sluttede dette Afsnit af sin Tale med de Ord: »Den Følelse for Nationen, som man forgæves paakaldte hos Fortidens Trællefolk, paakaldes nu ikke forgæves, thi nu føler vi, og véd vi, at denne Nation baade har Plads til det arbejdende Folk og Rettigheder for dette«.

I Konsekvens af denne Nyorientering gennemførtes 1937 en ny Forsvarsordning med Forøgelse af de militære Budgetter, Modernisering og Nyanskaffelser af Materiel til Værnene i et

Stauning telefonerer under et Besøg i Paris, Paasken 1939.

Omfang, som ikke var kendt siden sidste Verdenskrig. Medens Stauning maatte overvinde mange Betæneligheder fra de Radikales Side for at faa dem til at støtte denne Politik, gav Socialdemokratiet i 1939, med Forbehold fra et lille Mindretal, ham Tilslutning til den videregaaende Betragtning, at Landets Interesser kræver, at »tilstrækkelig store, tidssvarende udrustede Militærstyrker er til Raadighed til enhver Tid« og til en positiv Politik, som bygger herpaa. »Vi skal ikke have en til Krig afpasset Styrke. Det vil aldrig blive en Opgave for vor Hær og Flaade at gaa til Angreb paa noget andet Land«, men »naar vi skal opfylde den neutrale Stats Pligt, som er at afværge Territoriets Benyttelse af nogen krigsførende Part, maa det ogsaa være Landets

Pligt at sørge for Mandskabets materielle Fornødenheder og for det Udstyr, Tjenesten kræver«.

Stauning har altid lagt Vægt paa at fastholde denne Neutralitet og en statslig upartisk Holdning overfor andre Nationer. Det Arbejde, der efter Danmarks Besættelse kom i Gang under Navnet »Folk og Værn«, og som tilsigtede med Hensigt paa Danmarks frie Fremtid at opbygge et varigt Tillidsforhold mellem de danske Værn og alle Befolkningsgrupper, havde i Stauning en af sine varmeste Tilhængere.

*

Det blev Staunings Lod at staa i Spidsen for dansk Arbejderbevægelse i den Periode, da Arbejderklassen vandt Medbestemmelsesret og Ligestilling med Borger og Bonde. Han gjorde danske Arbejdere opmærksom paa Patriotismens ideelle Værdier, men gav samtidig dansk Nationalfølelse et dybere, et socialt Perspektiv. Gennem to Tiaars social Velfærdspolitik skabtes i hans Navn under Parolen Danmark *for Folket* et Land, der nu af alle føltes som et godt Folkets Hjem, og Parolen blev derfor logisk forlænget med et Folket *for Danmark!*

Han var Patriot, men blev aldrig Chauvinist. For Fædrelandet glemte han ikke Menneskeheden. Han var samtidig *Internationalist*. Fra sin Entré i Arbejderbevægelsen og i dansk politisk Liv og til sin sidste Stund var han det internationale og frie mellemfolkelige Samarbejdes Tjener. Ligesaa selvfølgelig Varetagelsen af den statspolitiske Neutralitet forekom ham, ligesaa selvfølgelig var for ham Partiets og Arbejderbevægelsens Deltagelse i det internationale Samarbejde.

EFTER 9. APRIL

DET ER EN SELVFØLGE, at det maa være forbeholdt en noget senere Tid at give en paa Enkeltheder hvilende Skildring af Staunings to sidste Leveaar, da han var Chef for Samlingsregeringen under Danmarks Besættelse. Men til Afrunding af det Billede, som denne Bog skulde give, vil nogle Hovedtræk kunne anføres.

Da Stauning ankom til Amalienborg Tirsdag den 9. April 1940 henad Kl. 5 om Morgenen, var han præget af dyb Skuffelse og Belymring over den Vending, som Krigens Begivenheder pludselig havde taget. Men Staunings Ro fornægtede sig heller ikke i dette Øjeblik. Da Udenrigsministeren havde redegjort for Situationen, tog Stauning sit Standpunkt, hverken raadvild eller overilet — med tungt Hjerte, men rolig, eftertænsom og ansvarsbevidst.

Naturligvis har Stauning lige saa lidt som nogen anden den Morgen kunnet se, hvorledes Danmarks Stilling vilde blive under Krigsbegivenhedernes fortsatte Udvikling, men Stauning nærede Tillid til, at ligesom ingen havde haft Grund til at tro, at Danmark havde ønsket at spille nogen Rolle i Stormagternes Opgør, saaledes skulde det ogsaa lykkes ved korrekt Holdning og redelig Vilje at lempe vort Land gennem de nye, usædvanlige Vanskeligheder.

Et hidtil ikke offentliggjort Fotografi af Stauning, da han om Morgenen den 9. April 1940 aflægger Kongen et Besøg paa Amalienborg.

Stauning er aldrig vejet tilbage for sit Ansvar. Han gjorde det heller ikke denne Morgen, og han har ikke noget Øjeblik senere gjort Antydning af Forsøg paa at smøge noget af sig. Tværtimod sagde han i sin Erklæring til Rigsdagen samme Aften uden Omsvøb, at »den nuværende Regering har Ansvaret for den Afgørelse, der blev truffet i denne Dags Morgen«.

Hvad Stauning, der var fyldt de 66, ydede paa denne

skæbnesvangre Dag, var beundringsværdigt. Han arbejdede støt og sikkert, uden Nervøsitet eller Træthed. Konferencer med Kongen, Ministermøder, Konferencer med de enkelte Ministre, gentagne Møder med Rigsdagspartiernes Formænd m. m. Dagen gik i eet Stræk med alle de nye Problemer, som Besættelsen førte med sig, og som krævede hurtig Løsning. Man maa undre sig over, hvornaar Stauning midt i alt dette fik Tid og Ro til at udforme den Erklæring, som han om Aftenen skulde forelægge den i Hast sammenkaldte Rigsdag. Men Stauning havde lagt sin Linje, og

Stauning taler i Rigsdagens Fællessal for Rigsdagens Medlemmer om Aftenen d. 9. April 1940.

da Folketingets og Landstingets Medlemmer om Aftenen Kl. 21 samledes i Rigsdagens Fællessal, oplæste han paa Regeringens Vegne den Erklæring, der kort og klart omtalte Dagens Begivenheder og trak den Retningslinje op, som Landet nu burde følge.

Denne Erklæring er skrevet i Staunings klare, naturlige og nøgterne Sprog, og selv om denne Bogs Læsere i sin Tid har læst denne historiske Erklæring i Dagspressen, vil det være af Interesse at læse den igen i denne Forbindelse.

Dens Ordlyd var saaledes:

»Det var med smertelig Sorg, at Befolkningen i Morges erfarede om de Begivenheder, der var i Udvikling.

Vi regnede med, at den Politik, Danmark har ført, kunde have holdt os uden for alvorlige Forviklinger, men Tryghedsfølelsen blev afbrudt, da der i Nat blev forebragt Udenrigsministeren en Meddelelse om, at den tysk-danske Grænse var overskredet af tyske Tropper, og at Land-

gang foregik forskellige Steder i Landet. Under Indtrykket af disse alvorlige, uvarslede Begivenheder og af en Viden om, at Bombardementsmaskiner overfløj Landets Hovedstad, maatte Kongen og Medlemmer af Ministeriet i Morges Kl. 5—5½ tage Standpunkt til den foreliggende Tilstand og til Meldingen om, at den tyske Regering besatte Landet med tysk Militær.

Vi valgte at søge Landets Forhold ordnet under denne Besættelse i Tillid til Forsikringen om, at Tyskland ikke har den Hensigt igennem de iværksatte Foranstaltninger at antaste Danmarks territoriale Integritet og politiske Uafhængighed.

Vi valgte denne Vej for at skaane Landet og Folket for en Krigstilstands Følger — men vi maa dybt beklage Tabet af gode danske Sønner i denne Morgens første Timer, og mange er blevet Invalider.

Der er straks nedlagt Protest over for Tysklands Gesandt i Anledning af den skete Besættelse, og jeg er sikker paa, at den danske Rigsdag staar sammen med Regeringen om de Følelser, denne Begivenhed maa fremkalde.

Den nuværende Regering har Ansvaret for den Afgørelse, der blev truffet i denne Dags Morgen, og vi føler, at vi har handlet ud fra en ærlig Overbevisning om, at vi ved Afgørelsen fritog Land og Folk for en tungere Skæbne.

Det er Regeringens Ønske, at den Besættelse, som er foregaaet, maa blive ledet med Forstaaelse og human Følelse over for en gammel, nordisk Nation, der ærligt har gennemført en upartisk Neutralitetspolitik i Forventning om derved at kunne bevare sit nationale Liv i fredelig Udvikling.

Forholdene er blevet anderledes, end vi haabede; men vi vil fremdeles søge at sikre Land og Folk imod Krigens Ulykker, og vi stoler paa Folkets Medvirken. Jeg henviser til den af Kongen og Ministeriet i Dag udstedte Proklamation til det danske Folk og gentager:

Lad Ro og Orden præge Landet og lad os vente en forstandig og loyal Holdning af alle Landets Borgere.

Vort fælles Ønske er Fred mellem Folkene, og med dette Ønske slutter jeg ogsaa denne Redegørelse.

Til denne Meddelelse skal jeg endnu føje den Oplysning, at der paany er blevet forhandlet om Regeringens S sammensætning, og der er givet Tilslutning til en Udvidelse, saaledes at de fire store Partier nu bliver repræsenteret i Ministeriet. De nærmere Meddelelser om Enkeltheder haaber jeg at kunne give i Morgen.«

Første Gang, Stauning efter denne Dag talte for en større Forsamling, var ved De samvirkende Fagforbunds Generalforsamling den 28. Maj 1940. Han udtalte her om sin personlige Stilling den 9. April, hvad der var Udtryk for hans Opfattelse lige til hans Død:

»Vi modtog i det tyske Memorandum Løftet om, at Danmarks Uafhængighed og Integritet ikke vil blive antastet, og vi besluttede at ordne Forholdene i Landet under Besættelsen saa godt, som det er muligt. — Jeg vil aldrig fortryde det Standpunkt, jeg tog, thi jeg føler mig sikker paa, at Land og Folk blev skaanet for det, der var værre.«

*

Den Udvidelse af Ministeriet, som Stauning bebudede i Slutningen af Rigsdags-Erklæringen, fandt Sted næste Dag den 10. April, saaledes at Ministeriet blev tiltraadt af tre Repræsentanter for Venstre (*Krag, Hauch og Brorsen*) og tre Repræsentanter for Det konservative Folkeparti (*Christmas Møller, Fibiger og Hasle*).

Dermed havde Landet faaet den Samlingsregering, som var det eneste naturlige under de nye Forhold. Det var Stauning selv, der straks om Morgenen den 9. April i det første Ministermøde efter Besættelsen foreslog denne Fremgangsmaade og fik sine Ministerkollegers Tilslutning. Dermed gennemførtes en Ordning, som Stauning havde taget til Orde for allerede da Krigen truede med at bryde ud, nemlig den 30. August 1939.

Staunings Tanke den Gang var, at Venstre og Det konservative Folkeparti skulde lade sig repræsentere i Regeringen ved Ministre uden Portefølje, men dog saaledes at disse Ministre foruden at deltage i Ministermøderne ogsaa skulde have Indflydelse paa det daglige Arbejde i de enkelte Ministerier ved hver for sig at følge Administrationen i de Ministerier, som maatte have deres særlige Interesse.

Stauning var overbevist om, at en saadan Ordning vilde være nyttig under de ekstraordinære Forhold, som Krigen maatte medføre for vort Land, og det var ham en Skuffelse, at Forhandlingerne ikke førte til et Resultat. Det skal dog siges, at der i alle Partier var delte Meninger om denne Plan. Den 10. April 1940 var det imidlertid netop Staunings Forslag fra Efteraaret 1939, som blev gennemført med Tilslutning fra de fire Partier. Det var denne Samlingsregering paa 18 Medlemmer, som i de kommende tre Maaneder lagde Danmarks Forhold til Rette under de nye, meget vanskelige Vilkaar. Det var en Kæmpeopgave, Samlingsregeringen blev stillet overfor. En lang Række Forhold maatte drøftes med Tysklands Repræsentanter baade paa det civile og det militære Omraade for at naa frem til Ordninger, der kunde fungere paa rimelig Maade. Og indadtil stod Regeringen over for hidtil ukendte Vanskeligheder m. H. t. Produktion, Handel, Beskæftigelse, Vareforsyning og Økonomi.

Samlingsregeringen viste sig i de tre Maaneder fuldt ud i Stand til at komme igennem de uvante Problemer, saaledes at der baade sagligt og politisk skabtes et holdbart Grundlag for Samarbejdet. Naturligvis kunde ikke alle Foranstaltninger vække lige stor Tilfredshed i Befolkningen, og naturligvis var de i Regeringen repræsenterede Partiers Synspunkter ofte meget forskellige, men man har Lov til at sige, at der hurtigt skabtes en udbredt gensidig Forstaaelse om de fleste vigtige Spørgsmaal. *Hovedlinjerne for det politiske Samarbejde blev lagt i disse Maaneder* gennem Ministrenes Udveksling af Synspunkter og paa Grundlag af den Forstaaelse af hverandres Synspunkter, som derved blev tilvejebragt. Og ligesom Stauning var den, der paa et tidligt Tidspunkt havde fremsat Tanken om en Samlingsregering, bør det ogsaa siges, at han som denne Regerings Chef netop i disse tre Maaneder ved sin Realitetssans og sin Forhandlingsevne bidrog væsentligt til at skabe selve Samarbejdets Grundlag.

Samlingsregeringen, udnævnt 8. Juli 1940. - Ved Rekonstruktionen indtraadte Harald Petersen, Søren Brorsen, Gunnar Larsen, Christmas Møller, E. Scavenius, V. Fibiger og Knud Kristensen.

I dette Grundlag skete der heller ingen Realitetsændring, da Samlingsregeringen blev rekonstrueret den 8. Juli 1940. Herved blev Ministeriets Størrelse reduceret til det oprindelige Tal af 12 Ministre, fordelt saaledes at alle de fire Partier fik Fagministre. Stauning var tidligt klar over, at denne Form for Samlingsregeringen var den mest naturlige, naar det som her gjaldt om for en længere Periode at skabe et fast Samarbejde, hvilende paa den fornødne Gensidighed mellem Partierne. I de samarbejdende Partier — hvortil Retsforbundet sluttede sig gennem det den 2. Juli oprettede Samarbejdsudvalg — var man hele Tiden gennem de forskellige Situationer enige om, at Stauning i Kraft af sin Personlighed, sin Redelighed i Samarbejdet og sin Autoritet i alle Kredse af Befolkningen var Samlingsregeringens selvskrevne Chef.

*

For Stauning var det politiske Samarbejde i Regering og Rigsdag ikke noget taktisk bestemt. Han saa klart, at det var den

bedste Regeringsform under de herskende Forhold. Partierne havde vel forskellige Opfattelser af mange Forhold, men han var klar over, at Tiden stillede sit ubetingede Krav til alle Partier om at lade de specielle Partisynspunkter træde i Baggrunden for det, som var fælles for dem, og som var hævet over Partidiskussionen: Kravet fra det fælles Fædreland. Stauning vidste, at dette Krav havde Lydhørhed hos hver eneste Kvinde og Mand, ogsaa i den Arbejderklasse, som Stauning tilhørte. Fædrelandsfølelsen var ikke noget, som først skulde læres. Den levede hos den enkelte — stille, som det i Almindelighed er karakteristisk for *alle* Følelser hos Danske, men inderligt og stærkt. Mange har set Staunings stille Glæde over at konstatere, at hans Overbevisning om det danske Folk fik en saa smuk Bekræftelse. Der behøvedes ingen Parole fra Statsminister eller Regering, ingen Partibeslutninger. Det nationale Samarbejde blev hilst med spontan Tilslutning over alt i Landet. Stauning selv forsøgte ikke i de Taler, han holdt, at fremhæve Betydningen heraf. Roligt og bramfrit gav han Udtryk derfor, som f. Eks. paa et Møde af de samarbejdende Partier i Odense den 19. Januar 1941, hvor han udtalte:

»Dette Sammenhold i Folket, imellem de forskellige Partier, er en betydningsfuld, national Værdi, som vil hjælpe os igennem den haarde Tid, frem til den Selvstændighed og Uafhængighed, der er Maalet — det Maal, vi sikkert vil naa i Henhold til de Aftaler, der foreligger. Der kan som sagt blive Nødvendighed for visse Ændringer i Folkets Stilling, men ikke for saadanne, der griber ind i det Statsliv, som Danmark har grundlagt. Enighed og Sammenhold vil være Værnet imod urimelige Indgreb i dansk Egenart og Sædvane, men efter alt, hvad der er sagt, maa man ogsaa tro, at dette er udelukket. *Bevarelsen af vor Danskhed, af vort Sprog, vort Flag, vor Konge og vor Forfatning, det maa være det urokkelige, og det har Interesse for alle Befolkningsdele, for alle der elsker vort Fædreland.*«

Naar Stauning paa denne Maade gav Udtryk for det nationale Samarbejdes Maal: Sikringen af Landets Frihed udadtil og Fol-

kets Frihed indadtil, var han ikke blot Talsmand for sine politiske Meningsfæller, men for praktisk talt hele det danske Folk.

*

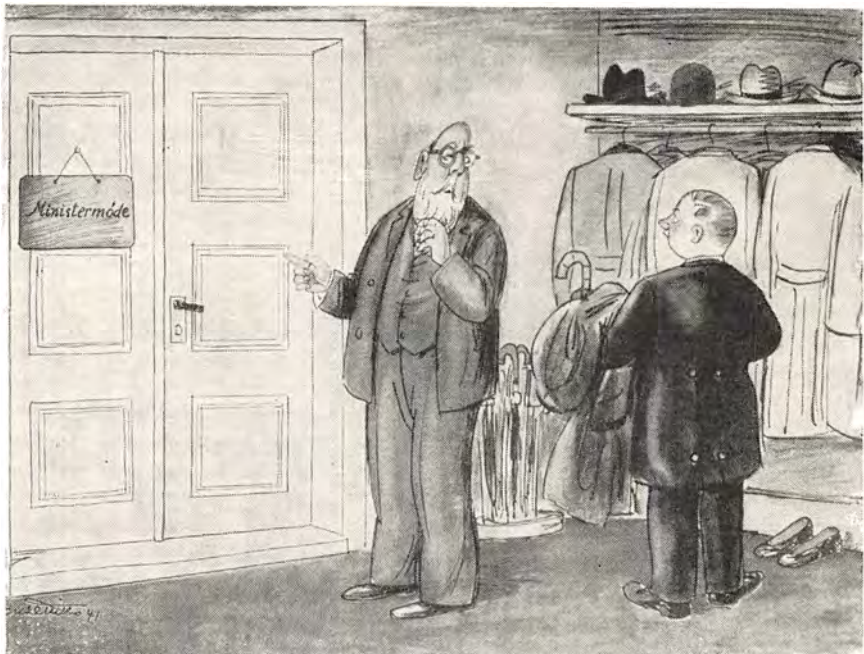
Under Besættelsestidens Vanskeligheder har der været nogle smaa anti-demokratiske Retninger, som ikke har undset sig for at byde sig til med Antydninger af, hvilken Velgerning det vilde være for det danske Folk at opgive det parlamentariske Folkestyre og erstatte det med »et stærkt Mindretalsstyre«!

Den 15. November 1940 havde Stauning i Folketinget Lejlighed til, ikke alene paa de samarbejdende Partiers og Samlingsregeringens Vegne, men ogsaa paa Kongens Vegne, at give et klart og fyndigt Svar paa disse Spekulationer. Stauning udtalte:

»Jeg benytter derfor Anledningen til at udtale, at hele Regeringen staar paa parlamentarisk Grund. Rigsdagen kan ikke lukkes ude fra Deltagelse i Dannelsen af Ministerium, og der er ingen i den samlede Regering — heller ikke Landets Konge — som nærer noget Ønske om at handle uden om Rigsdagen.

Der findes i Øjeblikket en lovlig Regering, og skal den ændres, maa det ske paa lovmæssig Maade, følgende dansk, parlamentarisk Statsskik. — — Danmark er et lovordnet Samfund, hvor vi plejer at holde os paa Lovens og Rettens Grund, og der er ikke Tvivl om, at dette fremdeles er, hvad det danske Folk ønsker.«

Men det var ikke alene i politiske Debatter, at Stauning i disse Aar beskæftigede sig med Spørgsmaalet om Fastholdelse og Udbygning af det demokratiske Folkestyre. Ogsaa i de Foredrag, som han midt i sin Travlhed som Statsminister fik Tid til at holde i Fagforeninger, Partiforeninger og ved Højskolekursus, kom han ofte ind paa dette Emne. Hør f. Eks. hans djærve Ord til de københavnske Smede den 23. Februar 1941 i en historisk Oversigt over Folkestyrets Udvikling her i Landet:

Er der kommen nogen ny i Dag, Olsen?

Tegning af Jensenius i »Blæksprutten« 1941.

»Dansk Folkestyre er indrettet, saaledes som det passer det danske Folk, og andet passer os ikke. Vi vil bevare Folkets Medbestemmelsesret, og kun med dette Gode i Behold synes vi om Samfundet. Naturligvis kan afvigende politiske Meninger tørne sammen under Folkestyret, men dette er i Virkeligheden underordnet, naar blot Forfatningsforholdene sikrer den frie Meningsudveksling og giver hele Folket de samme Vilkaar at virke under: Lige og almindelig Valgret, lige for Kvinde og Mand, for rig og fattig.«

Eller lyt til Staunings manende Ord til den socialdemokratiske Ungdom i Hovedstaden den 1. Maj 1941:

»Der er selvfølgelig nu som forhen meget, der skiller os fra de øvrige demokratiske Partier, men der er en af Tiden og Forholdene bestemt Opgave, som er hævet over andre, nemlig: — at sikre Danmarks Selvstændighed, Frihed og Selvbestemmelsesret. For Sikring af denne Opgaves

Løsning har det socialdemokratiske Parti forenet sig med andre demokratiske, danske Medborgere, thi Frihed og national Selvstændighed er Betingelsen for den personlige, den aandelige og den organisatoriske Frihed, som vi hidtil har betragtet som en Selvfølge i Danmark, og uden hvilken vi ikke kan tænke os at leve.«

Saaledes talte Stauning Gang paa Gang i sine sidste Aar til Arbejdets Kvinder og Mænd, til de ældre og til de unge. Det var den oprigtige Demokrat, der talte, og det var betegnende for Stauning, at han aldrig talte om Folkestyret som et dødt Dogme, men altid lagde sine Tilhørere paa Sinde, hvilken uerstattelig Værdi Folkestyret har for selve Folkets Liv og personlige Udvikling og dermed for Nationens aandelige Styrke.

*

Det gensidige Tillidsforhold, der havde udviklet sig mellem Kong Christian X og hans Statsminister gennem de 13 Aar, hvori Stauning uden Afbrydelse beklædte Statsministerposten, har givet sig Udtryk ved mange Lejligheder, ikke mindst i de sidste Aar. Smukkest fandt dette Tillidsforhold Udtryk, da Kongen ledsaget af Kronprins Frederik og Prins Knud personlig overværede Staunings Bisættelse.

Stauning har flere Gange i officiel Anledning haft Lejlighed til at hilse Landets Konge. I disse Tilfælde fandt Stauning lige som ved mange andre Lejligheder paa en naturlig, værdig og smuk Maade Ord for de Tanker og Følelser, han tolkede paa Regeringens eller Nationens Vegne. Sidste Gang Stauning over for Offentligheden og paa dennes Vegne hilste Landets Konge, var paa Kongens 70 Aars Fødselsdag gennem en Tale i Radioen den 26. September 1940. Slutningsordene af denne Tale fortjener at blive aftrykt ogsaa i denne Bog, baade fordi de er et Vidnesbyrd om Staunings Evne til at sige det rigtige, paa samme Tid jævnt og smukt, og fordi de ved deres Indhold udgør et af denne Tids historiske Dokumenter:

Et festligt Billede fra 1935. Kongen staar sammen med en Række Honoratiore paa Toldboden og venter paa Kronprins Frederik og Kronprinsesse Ingrid, der er paa Vej til København fra deres Bryllup i Sverige. I Forgrunden ses Steincke, Biskop Fuglsang-Damgaard, Borgbjerg, Borgerrepræsentationens Formand Emanuel Svendsen, Kongen, Overpræsident Bülow og Stauning.

»Granvoksen ses vor Konge daglig iblandt os, fri og sikker styrer han Hesten gennem Hovedstadens Gader, og frejdigt smiler Unge som Gamle til Landets Konge, vidende, at han modtager deres Hilsen med hjertelige, menneskelige Følelser.

Her i dette Land er man lykkelig over det smukke, frie Forhold, der bestaar mellem Konge og Folk, her føler man de stærke Baand, der binder Kongen sammen med Landets Kvinder og Mænd, med de ældste og yngste til en national Enhed, et Folk, der elsker sit Land og sin Konge.

Kongen er Danmarks Samlingsmærke. Han er i Spidsen for Folket, og han vil dele Kaar med sit Folk. Han lever og virker med sit Folk paa

den Maade, som det stemmer med Landets Historie og Folkets Traditioner. Han staar fast, rodfæstet i det danske Folk, og han kender og værdsætter den inderlige Forbindelse, der bestaar med alle Danmarks Børn. Kongen sammen med Folket og Folket i dyb Tillid til Kongen, saaledes er Forholdet her i Landet. Vor Konge kan og vil ikke svigte det danske Land, det danske Flag og det danske Folk. Tro og Tillid er Følelsen imellem Konge og Folk, og i Tro og Tillid hilser og hylder vi vor Konge med Tro til den Fremtid, der forestaar.«

*

Enhver, der beskæftiger sig med andet end sine rent personlige Forhold, maa nødvendigvis lade Tankerne kredse om vort Lands Forhold til andre Stater i Øjeblikket og i den kommende Tid. Det gælder først og fremmest Medlemmerne af Landets Regering, selv om det er meget vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at sige noget afgørende om, hvorledes Fremtiden vil forme sig, saa længe Krigen raser.

Det var en af Staunings ansvarsfulde Opgaver at beskæftige sig hermed og i givne Situationer ogsaa at udtale sig derom. Lige saa national Stauning var i sin Tanke og i sin Stræben, lige saa overbevist var han imidlertid om, at ingen Nation og allermindst de smaa Nationer kan eller bør være »sig selv nok«. Fred og Forsoning mellem Nationerne og Samarbejde mellem de forskellige Folk var det Maal, som man — ogsaa i Opgørstider — maatte have for Øje og stræbe efter for Menneskehedens og Kulturens Skyld.

Disse Tanker har han ofte givet Udtryk for — sidst da han den 1. Maj 1941, et Aar før sin Død, talte i den danske Radio om Arbejderbevægelsens Festdag:

»Paa denne Majdag vil jeg som saa ofte før bekende, at jeg ønsker Fred i Verden, fordi jeg tror, at det er dertil, Menneskene har mest Trang. Og dertil vil jeg føje et Ønske om Forsoning og Samvirken mellem Nationerne.

— — —

Naar Danmark atter staar frit og selvstændigt, vil Nationen være rede til Samvirken med det tyske Folk, som er vor Nabo, ligesom vi overhovedet regner med Samvirken med vore nordiske Brødrefolk som med andre Befolkninger.«

Samarbejde med sine Naboer og iøvrigt i størst mulig Udstrækning ogsaa med andre Folk — det opfattede Stauning som den naturlige Tilstand for Danmark, og der er næppe ret mange af hans Landsmænd, der er uenige heri.

Staunings Forhold til det nordiske Samarbejde er belyst andetsteds i denne Bog. Her skal derfor blot dvæles ved de Problemer, som Besættelsen og Diskussionen om den kommende Tids Europa har rejst.

Med Hensyn til Besættelsens Formaal og Varighed har Stauning baade i sin Erklæring til Rigsdagen den 9. April 1940 (se ovenfor) og gentagne Gange senere tilstrækkelig klart over for det danske Folk betonet sin Tillid til den Forsikring, som den tyske Regering afgav den paagældende Morgen til den danske Regering.

Hvad Staunings Syn paa Forholdet mellem Tyskland og Danmark angaar, udtalte han allerede den 21. September 1940 paa det socialdemokratiske Partis Hovedbestyrelsesmøde følgende:

»Det danske Folk har, bortset fra en Tid efter 1864, udviklet et venskabeligt Naboforhold og føler sig i høj Grad beslægtet med det tyske Folk.

Ved Afslutningen af den forrige store Krig, var der baade ude og hjemme Kræfter i Bevægelse, som søgte at faa Danmark til at kræve rigeligt ind fra det besejrede Tyskland. Det lykkedes at afværge en saadan utiltalende Politik. Det tysk-danske Grænsemellemværende blev ordnet i Overensstemmelse med den Folkevilje, der kom til Udtryk ved en Afstemning. Grænsen blev derfor meget nøje i Overensstemmelse med Sproggrænsen, og derfor er der ikke Grundlag for Strid derom. Fra dansk Side har man, da Grænsen var draget, bestræbt sig for at udvikle et fredeligt og venskabeligt Forhold til det Mindretal, der kom til at leve inden-

for Danmarks Grænser. Der er ikke lagt Baand paa tysk Bevægelse, men givet fuld Frihed til Bevarelse af tysk Kultur hos Mindretallet. Sprogets Bevarelse er tilladt. Skole og Kirke er indrettet for den tysktalende Befolkningsdel, og helt igennem har Frisind og Humanitet været raadende.

Den tyske Førers Udtalelser om det tysk-danske Grænseforhold har vakt stor Tilfredshed i Landet, og vi glæder os over, at her er et Omraade, der kan være fri for Stridigheder.

Det gode Forhold mellem Tyskland og Danmark maa imidlertid kunne føres videre. Igennem mange Aar har en betydelig Handelsforbindelse imellem de to Lande været til Stede, og paa kulturelle Omraader er Forbindelse tilvejebragt, hvilket kan udbygges videre. Besøg fra Danmark er fortrinsvis gaaet til Tyskland, og gamle Haandværkere har de smukkeste Erindringer om Arbejdsaar i Tyskland. Nu da Ændringer i det europæiske Forhold synes at indtræde, vil det være nærliggende for Danmark at fortsætte sin Orientering overfor vor sydlige Nabo og bygge videre paa handelsmæssigt og kulturelt Samliv.

Der er selvfølgelig Forskelligheder i tysk og dansk Folkeliv og Samfund, men de udelukker ikke Forstaaelse og Samarbejde. Vi har bygget saaledes, som det stemmer med dansk Aand og Følelse, og vi har ingen Grund til andre Forandringer end dem, som Udviklingen maatte kræve. Herom er det danske Folk enigt, og de, der udkaster Planer om Nedbrydning af Aars Arbejde, taler ikke paa det danske Folks Vegne.«

— Et godt Forhold til Naboen og Samarbejde mellem Nabo-folkene er for Stauning, som allerede fremhævet, den naturlige Tilstand, og heri bør forskellige politiske Systemer i de to Lande ikke gribe forstyrrende ind. Hvert Folk maa selv ordne sine indre Forhold.

Ved enkelte Lejligheder, særlig i en Tale i Studenterforeningen den 8. Marts 1941, har Stauning ogsaa fremsat nogle Betragtninger over Danmarks Stilling og Opgaver i Fremtiden. Han udtalte ved denne Lejlighed bl. a.:

»Naar man betragter, hvad der er sket uden for vore Grænser i Forhold til forskellige Lande, forbliver det ikke skjult, at noget nyt er i Færd med at udvikle sig, noget der ogsaa melder sig som politiske Opgaver.

Forskellige Staters Ophævelse gennem svundne Aar og Udviklingen nu under Krigen viser, at Tyskland indtager Pladsen som den centrale Magt, og den vil ogsaa angive visse Hovedlinjer — baade af kulturel og økonomisk Art i Fremtiden. Dette er sagt ud fra det, der nu foreligger, og deri kan naturligvis ske Ændringer, men det er ikke til at regne med i Øjeblikket. Man gør vel i at regne med de faktiske Forhold, og disse viser os Tyskland som den Magt, der nu hersker over væsentlige Dele af Europa. Vi kan ikke vide, hvor langt denne Udvikling vil gaa, men jeg har ikke megen Tro til en Tilbagegangslinje, derimod haaber jeg naturligvis paa Genoprettelse af selvstændige Stater dér, hvor der midlertidig er en Art Protektorater, men ogsaa om dette er vi afskaaret fra nu at tale med fuld Sikkerhed.

Men hvordan end den nærmeste Fremtid vil forme sig, tror jeg, man bør regne med, at vi rykker ind i nye europæiske Forhold med udstrakt Vareudveksling mellem de Lande, der hører til den nævnte Central, og jeg tænker med temmelig ringe Forbindelse med den øvrige Del af Verden, i hvert Fald i den første Tid.

Det er mit Indtryk, at Tyskland har visse Planer, der ikke blot sigter efter øjeblikkelig Nyordning, men efter en blivende europæisk Nyordning, der skal være raadende ud i Fremtiden. Denne Nyordning vil kræve et Samarbejde inden for Europa, og Linjen vil være den fra Tyskland kendte Planøkonomi, der sikkert rummer betydelige Fordele fremfor den Planløshed, som har været raadende hidtil som Bestanddel af det liberalistiske Samfund, der i udpræget Grad bygger paa Egoismen — altsaa Erhvervs- og Samfundsegoismen.«

Stauning omtalte derefter, at en saadan Nyordning antagelig maatte forudsætte langtrækkende Overenskomster og en Arbejdsdeling mellem de deltagende Lande, ligesom Ensartethed m. H. t. Prisniveau, Valutaforhold, Kreditgivning og udenrigspolitiske Spørgsmaal maatte forventes. En saadan Udvikling vilde naturligvis medføre Ændringer i de paagældende Landes tilvante Forhold paa mange erhvervsmæssige og økonomiske Omraader, men hvis Udviklingen gik i denne Retning ude i Europa, maatte ogsaa Danmark til sin Tid gaa ind i de nødvendige Forhandlinger og søge at tilpasse sig den nye Tilstand.

Stauning sammen med sin Efterfølger V. Buhl ved Ministerpladserne i Folketinget.

Endelig understregede Stauning stærkt, at de enkelte Landes Selvstændighed, deres Sprog, Forfatning og nationale Indretninger fortsat maatte bestaa. En aandelig eller politisk Omstilling af de enkelte Folk var ikke alene ufoernøden, men ogsaa skadelig for Samarbejdet.

*

Som Læseren allerede har faaet Indtryk af ved at høre Stauning tale til sig paa de foregaaende Blade, var Stauning de sidste to Leveaar lige saa flittig til at modtage Opfordringer som

Foredragsholder og Taler; som han havde været hele sit Liv, fra hvilken Del af Landet eller af Befolkningen Henvendelsen end kom.

Det største Møde, Stauning havde Lejlighed til at tale ved i disse Aar, var det socialdemokratiske Kæmpemøde den 27. Oktober 1940 i »Forum« i København.

Det var i en politisk bevæget Tid. Økonomiske og erhvervs-mæssige Vanskeligheder havde meldt sig med stor Styrke paa Grund af Danmarks Afspærring. Baade Kommuniste og Frits Clausen-Partiet spekulerede skamløst i Tidens uundgaaelige Vanskeligheder. Den sidstnævnte lille Gruppe, støttet af forskellige »Genrejser«-Kliker, tordnede og truede med, at Timen for deres Magtovertagelse nu var inde. De bildte sig aabenbart ind, at Demokratiet og Socialdemokratiets Mure vilde være saa medgørlige at vælte for deres falske Basunstød.

I denne Situation indkaldte Socialdemokratiet i København sine Medlemmer til et Demonstrationsmøde i Byens største Lokale, »Forum«, der rummer 16.000 Mennesker. Hovedtaleren var naturligvis Stauning.

Det blev det største Partiopbud, Danmark havde set. Skønt der kun var Adgang for Partimedlemmer, skulde Lokalet have været dobbelt saa stort for at rumme dem, der vilde deltage. Et i Hast arrangeret Ekstramøde i Tivolis Koncertsal forsløg intet. Tusinder maatte gaa med uforrettet Sag. Men ogsaa de var med til at give Socialdemokratiets Svar paa de desperates Tiltale.

Det blev sidste Gang i sit Liv, Stauning stod over for et saadant Kæmpeopbud af Arbejdere og Socialdemokrater. Og det blev den magtfuldeste Tilkendegivelse af Tillid og Hengivenhed, han nogen Sinde havde oplevet. Dybt bevæget mærkede han i Bruset, der slog ham i Møde, de socialdemokratiske Arbejderes Beslut-somhed om at holde ud gennem alle Prøvelser og afslaa alle Anslag mod deres Frihed.

Stauning fotograferet ved Mikrofonen i Statsradiofonien den 10. Oktober 1940.

Saa talte Stauning. Hans Begyndelsesord ramte lige i Tilhørernes Stemning:

»Der er gaaet lang Tid, siden vi mødtes i store Forsamlinger, vi er inde i en mørk Tid og har længe været hæmmet i vore Bevægelser. Men det er nyttigt, at vi viser, der er Liv. Man maa ikke faa den Tro, at Socialdemokratiet er faldet om af Skræk. Vi lever, vi virker og vi ønsker at fortsætte Livet og udrette noget til Gavn for det danske Folk og vort Land.«

Og derpaa holdt Stauning en af de karakteristiske Taler, som havde skabt Respekt om ham hos Tilhørere af alle Befolkningslag. Positiv og nøgtern Oplysning om Danmarks Stilling, om Befolkningens Byrder og Forhold og om det politiske Arbejdes Vilkaar og Muligheder i denne særlige Situation. Anspændt lyttede Til-

hørerne. De fik noget at vide, og de vidste, at der stod en Mand bag Ordene.

Stauning talte aldrig sentimentalt. Han talte altid om Realiteter, om Folkets Rettigheder, men ogsaa om dets Ansvar og Pligter. Over for ondsindet Spekulation fik hans Stemme en særlig Klang af Harmen, og hans Ord faldt som Hammerslag, naar han manede til Forstaaelse og til Samling om positiv, opbyggende Gerning.

Alle, der har hørt Stauning tale, vil kende ham igen, naar de nu læser de Slutningsord, som hans dybe, rungende Stemme den Dag bar ud over »Forum«s tusindtallige Forsamling:

»Vort Parti har taget paa det sidste Aars Begivenheder med Realitetssans. Det havde været let at fralægge sig Ansvar, men det havde ogsaa medført Afskrivning af enhver politisk Indflydelse. For Landets og Folkets Skyld og ikke mindst i Arbejderklassens Interesse har vi bevaret vor Medbestemmelsesret og taget vort Ansvar for de betydningsfulde Afgørelser, som Tiden har krævet.

Der er desværre en Del Mennesker, som aabenbart ikke forstaar, hvad Tiden og Forholdene fører med sig, og hvad der nu kræves. Det vil være vore Partiorganisationers Gerning at udbedre de Mangler i Opfattelsen, som viser sig.

Men der er andre, som ved, hvordan Forholdene arter sig, og som heller ikke kan være blinde for, hvad der kan hænde i Fremtiden. Jeg tænker først paa Kommunisterne, som paa sædvanlig Maade falder Klassefæller og Landsmænd i Ryggen. Det er nærmest utroligt, at der endnu er Arbejdere, som slutter sig til dette Partis Rester. Efter Polens Deling, Randstaternes Ophævelse, Overfaldet paa Finland, skulde det synes umuligt, men der er altsaa endnu nogle, som deltager i den Demagogi, som præsteres overfor Regering og Lovgivning, uanset den Fare hvori Landet befinder sig.

Og saa er der som bekendt en anden Gruppe, som virker for at importere et andet Lands System her til Landet — Frits Clausen og hans Hjælperer. Fra den Kant forsøger man at bilde Folket ind, at Flokken er vokset saa uhyre, og for at faa Folk til at tro det udsprede der stadig

Rygter. Der fastsættes hver 8. eller 14. Dag en Dato for Magtens Overtagelse, for Rigsdagens Besættelse, for Politigaardens Erobring. Der publiceres fuldkommen opdigtede Historier om Kongens Afgang, om min Afgang, om Ministeriets Fald og om Frits Clausens Overtagelse af Styret.

Hvis disse Historier er Udtryk for noget, maa de være Udtryk for Tanken om Anvendelse af Vold.

Paa lovlig og retmæssig Maade kan Historierne nemlig ikke blive virkeliggjort, og det er ellers Vejen her i vort lovordnede, parlamentarisk styrede Land. Frits Clausen kan arbejde for sine udenlandske Metoder paa Lovens Grund, og kan han faa Flertal, saa faar han ogsaa Bud om at gøre Flertallets Gerning — men der er en god March tilbage, før han kommer saa vidt.

Det socialdemokratiske Parti har ydet en Indsats paa dansk Grund i Landets og Folkets Tjeneste. For Oplysning, for Højnelse af det arbejdende Folk er Arbejdet gjort, men alle Dage paa lovlig Maade, paa Forfatningens Grund og med Tilslutning fra store Dele af det danske Folk.

Vi fortsætter vor Gerning, og vi staar i Samarbejde med andre Partier, der virker for Opretholdelse af Forfatningen, Sproget, Flaget og Landets Selvstændighed. Skal vor Gerning afbrydes, maa det ske ved Voldshandlinger, og det vil ikke kunne tænkes muligt i Danmark.

Men Tiden stiller sine Krav til Arbejderklassen, til Socialdemokratiets Vælgere, og det første ufravigelige Krav er *Sammenhold!*

Hold ud! Hold sammen! Vær trofaste! Det er de første Betingelser for at komme igennem den haarde Tid.

Danske Arbejdere har før haft Modgangstider, men de holdt sammen, og de fik atter Medgang.

Saaledes gælder det ogsaa i Dag.

Staa sammen med Nationen til Sikring af Landets Selvstændighed og af Folkets Medbestemmelsesret. Hold fast ved Organisation og Parti og hold fast ved det Demokrati og Folkestyre, i hvilket Arbejderklassen bestandig var en trofast Medkæmper. Leve et frit, folkestyret Danmark!

— Disse Ord, som Stauning udtalte 1½ Aar før sin Død, har uindskrænket Gyldighed i Dag. De er i Virkeligheden Staunings politiske Testamente til danske Arbejdere og Socialdemokrater.

OSKAR HANSEN:

DET LILLE FLAG

*Jeg saa de mange Flag paa halv,
de store, fine Flag,
og sansede en Sørgesang
paa Sorgens sorte Dag,
saa mange Flag, saa store Flag —
men af den hele Hær
der var et lillebitte Flag,
der stod ham mere nær.*

*Jeg saa det i en Have, hvor
to Gamle pusled om,
og rundt i alle Haverne
var ingen Flagstang tom,
de Gamle havde intet Flag
blandt Vaarens grønne Trær,
i Beddet var der Blomster smaa,
men ingen Flagstang der.*

*Men Børnebørn i Haven kom
og legede og lo,
og Bedstefar og Bedstemor
de leged med, de to —
i Dag laa Haven stille hen,
de Gamle trissed om —
og rundt i alle Haverne
var ingen Flagstang tom.*

*Og Børnebørn har altid glemt
lidt Legetøj og saa'n
hos Bedstefar og Bedstemor,
en Dukke og lidt Baand,
en Trillebør — saa mange Ting
der fylder op i Lag,
de gamle fandt blandt Skramlet gemt
et lille Legeflag.*

*Saa snittede de en Gren til Stang,
og Flaget kom derpaa,
et lillebitte Flag paa halv,
men Foraarsblæsten saa
det lille Flag, det bitte Flag
og greb det i sit Brus,
og fyldte det med al sin Kraft
og Vaarens stærke Sus.*

*Og saa jeg Tusner Flag paa halv
paa Sorgens sorte Dag,
et staar som mejslet i mit Sind:
De Gamles lille Flag.
Saa store Flag, saa fine Flag
af Silke og det der,
de Gamles lillebitte Flag
stød ham dog mere nær.*

Och ytterst från Thorshaun och Ang-
magsalik
och innerst från Kjöge och Skagen
drar höger och vänster, drar fattig och rik
att fira den festliga dagen.
Och Thingvellirs allting och Klampen-
borgs hov
och Grundtwigs och Kirkegaards lära
de enas i dag till hans ära
och samsas igen till hans lov.

Ty denne är Danmark och Danmark är
han,
från Bornholm till Harsyssels klitter,
en folklig och pratsam och storsköggig
man,

vid statskeppets roder han sitter.
Han lotsar dess resa med sprutande stäv
bland gungande riken och stater
på Nørrebro glada teater
och sunnan i staden Genève.

Och tacksamt mot honom ser bonden i
Løjt,
som sneglar mot gränsen i söder,
och honom från Halmtorvet hylla förnöjt
hans kämpande arbetarbröder.
Av hela sitt hjärta, av hela sin själ
vid sextiåringens fyllning
imperiet frambär sin hyllning
från Amager till Kap Farvål.

HENRIK.

Stauning set från hinsidan. Tegning og Fødselsdagsdigt i »Dagens Nyheter», Stockholm,
for 25. Oktober 1933.

STAUNING, SOM HAN VAR

I EN ARTIKEL om I. C. Christensen skrev Kaj Munk for nogen Tid siden ogsaa nogle Ord om Stauning. Kaj Munk fortalte, at Stauning var et mindre *Menneske* end f. Eks. I. C. Christensen, og det begrundedes blandt andet med, at ingen nogensinde havde set Stauning græde. Dermed skulde vel i Virkeligheden være sagt, at Stauning var en Mand uden Hjerte og Følelse.

Vi, der har kendt ham, ved, hvor helt meningsløs og urimelig denne Paastand er. Naar Stauning hyldedes paa Kongresser og Møder, eller naar han ved de store Møder i Søndermarken eller Fælledparken, paa Grundlovsdagen og 1. Maj, blev omringet efter Talen af Børn og Gamle, af Partifæller, der bare vilde trykke hans Haand eller tage Hatten af for ham, da bevægedes han dybt. Han var følsom som faa.

Den, der skriver disse Linier, erindrer tydeligt en lille selvoplevet Episode fra Staunings 60 Aars Fødselsdag. Det var en straalende Festdag med et Utal af Deputationer, der kom til ham i hans Hjem i Kanslergade. Mens en højtidelig Deputation var inde hos ham, ringede en 5 Aars Pige paa Døren, i Haanden havde hun en lille bitte Buket Blomster, som hun vilde aflevere *personligt* til Fødselsdagsbarnet. Da Stauning hørte det, lod han Deputation være Deputation og gik ud til den lille Pige. Taarerne glim-

Under et Ophold i Sønderborg besøger Stauning Aldersrenteboligerne og hilser paa de gamle.

tede bag Brillerglassene, da han løftede hende op til sig og klapede hende paa Kinden. Med en 25 Øre i Haanden og et tilfreds Smil forlod den Lille derefter Stauning, utvivlsomt en stor Oplevelse rigere.

*

Personlige Angreb tog Stauning med en knusende Ro. For nogen Tid siden muntrede nogle yderst tvivlsomme politiske Kredse sig med at sætte et Billede i Omløb, hvor man saa Stauning, glad og smilende, med Armen lagt om en Dame i Badedragt. Han havde været paa Besøg hos nære Venner i disses Sommerhus, en Del af Gæsterne gik i Vandet efter Frokosten, saaledes bl. a. Husets Frue. En af Gæsterne fotograferede da Fruen og Stauning sammen. Hvordan Billedet kom ud over Vennekredsen,

vides ikke, men en Dag dukkede det altsaa op. Det lykkedes at faa aftalt med Stauning, at Politiet skulde søge at finde de Slyngler, der arbejdede paa denne Maade, men det faldt haardt. Stauning havde kun et medlidende Skuldertræk til overs for saadanne Metoder, som laa ham selv saa fjernt.

*

I sine yngre Aar yndede han meget at gaa med en storskygget Digterhat a la Drachmann. Denne var nok hans Yndlingsdigter i Ungdommens Dage, da Stauning ogsaa morede sig som Dilletantskuespiller og selv skrev Skuespil.

Men frem for Hatte og andre gode Kendetegn var det *Skægget*, der gav Staunings Ansigt dets særlige Karakter. Karrikaturtegnerne har haft al Grund til at være taknemlige for dette Skæg, der har givet dem Anledning til mange muntre Tegninger! I en Samtale engang med en af Politikens Journalister spurgte denne ham, om han troede, at hans Skæg havde bidraget til at øge hans Popularitet. Hertil svarede Stauning:

»Jeg formoder, jeg havde klaret mig uden Skæg! Men det er vel sikkert, at Skægget har gjort mig mere kendt end en skægløs Mand. Men det er en tvivlsom Fordel. Hvis jeg viser mig paa en Restauration for at drikke et Glas Øl, saa har alle

Karakteristisk Billede af Stauning med Kasket og Shagpipe.

Gæster set mig, og de 50 Mennesker fortæller det hver paa sit Sted, og saa har jeg altsaa den Dag faaet 50 Glas Øl! Den Skægløse kan gaa og komme, uden at mange bemærker ham. Men jeg lader Skægget sidde og »bærer min Hat som jeg vil« — for at bruge en Drachmannsk Vending!

Om Skægget bidrager til Popularitet ved jeg ikke, spørg hellere andre derom!«

*

Stauning var Ordensmenneske. Alting blev omhyggeligt ordnet og lagt i Mapper, lige med Undtagelse af Karrikaturerne af ham selv. Det er ganske typisk for ham, at han i Modsætning til selvoptagne og egoistiske Personligheder ikke har fundet det Umagen værd at samle disse Ting systematisk. Redaktionen af denne Bog havde haabet, at alle disse Ting ogsaa laa samlede i hans Efterladenskaber, men der tog man fejl!

Om hans Ordenssans fortæller Journalist *Rechendorff*, der tidligere var ansat paa Social-Demokraten, en karakteristisk Historie. *Rechendorff* havde lovet sin lille Niece at skaffe Staunings Autograf paa et Billede af Statsministeren. Men han havde naturligvis saa ganske kolossalt travlt, at han kun lige kunde afse Tid nok til at lægge Billedet i en Konvolut og sende det til Stauning.

Stauning var optaget af Arbejde fra Morgen til Aften, men han havde alligevel Tid. Dagen efter modtog *Rechendorff* en Konvolut. I den laa Billedet mellem to Stykker Pap, der omhyggeligt var klippet til efter Billedets Størrelse, og paa det ene Stykke Pap stod der:

»Ved Forsendelse af Billeder bør man lægge disse mellem to Stykker Pap. Saafremt De havde gjort det, vilde jeg ikke have modtaget Billedet i beskadiget Stand.

Venlig Hilsen

Th. Stauning.

Amerikas Gesandt i Danmark Mrs. Bryan Owen, Stauning og Maleren Edv. Saltoft.

Stauning var Journalisternes gode Ven. Sjældent har de været stillet overfor en Politiker, der i højere Grad forstod deres Arbejdsvilkaar og paa et hvilket som helst Tidspunkt af Døgnet stod til Raadighed for dem. Det laa maaske i, at Stauning selv havde været Medarbejder ved et Dagblad, Social-Demokraten, i en Aarrække, og før den Tid yderligere havde skrevet et Utal af Artikler til Fagorganisationernes Medlemsblade. Da *Borgbjerg* i et Festskrift om Stauning i 1933 skrev om denne, kom han ogsaa ind paa Staunings Lyst til at skrive: »Jeg tager næppe fejl,« skrev *Borgbjerg*, »naar jeg mener, at hans kæreste Titel, inden han blev Minister, var den som Medarbejder ved Social-Demokraten, og det var ham øjensynligt en Glæde at overtage Redaktionen, naar jeg en Gang om Aaret var paa Rejse.«

I sin Ministertid skrev Stauning under Pseudonymet »*Politicus*«

fra 1936—1940 en Række Artikler i den socialdem. Presse. Selv om Forfatterens Identitet ikke var helt fastslaaet, var disse Artikler dog hver Gang Genstand for livlige Kommentarer i hele Pressen.

Han var let at komme i Forbindelse med for Journalisterne. De kendte alle hans Telefonnummer, *Hellerup to Gange 57*, og de vidste, at han som Regel selv tog Telefonen, hvis han var hjemme. Han har aldrig haft hemmeligt Nummer. Da han engang blev interviewet til Politiken spurgte Journalisten ham, om han ikke somme Tider følte Journalisterne som en Plage. Stauning svarede:

»Nej, det gør jeg ikke. Men selvfølgelig hænder det, at jeg *bander*, naar Telefonen ringer 4—5 Gange, medens jeg er i Færd med Suppen eller Klipfisken til Middag, og ikke mindre, hvis jeg en Aften er gaaet tidlig i Seng, saa jeg allerede sover omkring Kl. 12. Den Aften eller Nat hænder det i Reglen, at Telefonen kimer nogle Gange. Det sker, at jeg en saadan Nat tænder Lyset efter den første Opringning og afventer den Række, som jeg ved skal komme! Disse Ting tager jeg imidlertid som noget, der hører mit Liv til, jeg bliver kun ærgerlig, naar en Journalist *misbruger* et eller andet Ord, *som er sagt i Halvsøvne* en saadan Aften, men selv da bærer jeg ikke Nag!«

I Social-Demokraten fortæller Hr. *Allevegne* følgende:

— Jeg husker engang den berømte engelske Journalist *Hannen Swaffer* var paa Besøg og vilde blive her nogle Dage, for han vilde prøve paa at faa et Interview med Stauning.

Swaffer sagde: — Jeg henvender mig nu til den engelske Gesandt og saa beder jeg ham gennem Udenrigsministeren spørge Stauning om Muligheden for et Interview.

— Det var dog besværligt, svarede den danske Journalist. Det var da meget lettere at ringe op og spørge ham selv. Og saa ringede Journalisten, mens den maabende engelske Pressemand saa til, til Staunings Nummer. Det var Stauning selv, der tog Telefonen, og Interviewet blev straks aftalt.

Saa demokratisk troede han ikke, at et Lands Regeringschef kunde være, at enhver kunde ringe ham op.«

Fra Staunings Rejse til London i 1937. Billedet viser Stauning sammen med den daværende danske Gesandt, Ahlefeldt-Laurvig, 7. April 1937.

Redaktør *Tage Taaning* fortæller i en Mindeartikel i »Berlingske Aftenavis« om en anden Side af Staunings usædvanlig store Imødekommenhed overfor Journalister:

»Det er naturligt, at en Journalist navnlig mindes Staunings Forhold til Pressens Mænd, hans gamle Kolleger. Dette Forhold, der i Virkeligheden var en hjertelig Forbindelse, illustrerede paa mange Maader hans Forhold ogsaa til andre Kredse, hvor han kunde føle sig hjemme. Hans Tjenstvillighed over for den arbejdende Journalist var eksempelløs.

Det hændte engang den, der skriver disse Linier, at han til en Grundlovsdag havde forberedt et Familie-Arrangement og meget nødtigt vilde skuffe sine Børn ved at lade Planerne ryge i Lyset. Dette var lige ved

at ske, da han Aftenen før fik til Opgave at referere Staunings Grundlovstale i Søndermarken. Der var kun et at gøre for at redde Dagen: Spørge Stauning, om Talen kunde faas paa Forhaand. Stauning svarede i Telefonen, at han ikke havde lavet sin Tale endnu, men, tilføjede han, send Bud over til mig i Ministeriet om en Time, saa skal jeg se, hvad jeg kan faa lavet til Dem, De skulde jo nødig skuffe Kone og Børn!

Budet kom tilbage fra Stauning med et sirligt Manuskript, lige afpasset til den Størrølse, Bladet skulde bruge, prentet med Staunings omhyggelige Haandskrift. Grundlovsdagen var reddet.

Tilfældet var ikke enestaaende, de fleste, som i deres Arbejde kom i Forbindelse med Stauning, kan berette om lignende Eksempler.«

*

I denne Sammenhæng kan det ogsaa være af Interesse at høre, hvad en af de Journalister, der har været med paa en af hans store Rejser, har at fortælle herom. Redaktør *Gunnar Nielsen* deltog i Staunings Rejse til London i 1937. Han skriver herom:

»Da Stauning i April 1937 foretog sin Rejse til London, faldt det i min Lod at ledsage ham som Korrespondent til Politiken. Som det elskelige Menneske, han var, blev Samværet paa Rejsen og under Opholdet i London en af de store Oplevelser, der kan falde i en Journalists Lod. Men anstrengende! Det gik fra den ene Reception til den anden, fra Konference med Medlemmer af Kabinettet til Fest efter Fest. Statsministeren nød det og begreb overhovedet ikke, at nogen kunde finde det anstrengende. Og hvor han imponerede Englænderne! Ikke just ved sin Færdighed i det engelske Sprog, men med sit Udseende, sin hele Optræden. Denne Ætling af Vikingerne kunde de ikke staa for, og London-Bladene bragte daglig Bulletiner om, hvad den storskæggede danske *Prime Minister* havde udrettet i Dagens Løb. Gang paa Gang maatte man falde i Beundring over hans fabelagtige Evne til at klare alle Vanskeligheder og til at optræde jævnt, naturligt og ligetil, men netop derfor med Værdighed. Englænderne var himmelfaldne.«

*

Stauning var ikke blot reel og imødekommende overfor Journalister, han var det overfor alle, men mest naturligvis naar det drejede sig om Mennesker, han daglig omgikkes. Siden 1929

kørte Chauffør *P. E. Kragerup* altid Staunings Ministervogn. Da Stauning skulde til Island for nogle Aar tilbage, inviterede han Kragerup med for at glæde denne.

Kragerup, der var kendt af og selv kendte alle Staunings Venner, sagde nogle smukke Ord til »Ekstrabladet« om sin afdøde Chef:

»Det er et forførdeligt haardt Tab for mig og mine. Statsministeren var næsten som vor Ven, ja maaske tør jeg sige, at han var vor Ven, saadan som han altid deltog i vore daglige Glæder eller Bekymringer, og saadan som han interesserede sig for vore Børn. Jeg har tjent ham i tretten Aar, og i al den Tid har der aldrig været saa meget som et ondt Ord imellem os, jeg mener, Statsministeren har aldrig haft bare den mindste Bebrejdelse i sin Stemme, naar han talte til mig, — og netop fordi han var saa god imod mig og altid søgte at opmuntre, aldrig var utaalmodig eller haard i Tonefaldet, var jeg paa min Side altid optaget af det ene: at tjene ham paa bedste Maade. Jeg haaber, at jeg, i den Tid, der er gaaet, har formaaet at gengælde gennem min Tjeneste, hvad Statsministeren var for mig og for os alle her.«

*

Valget i 1935 førtes som bekendt under den kraftige Parole »*Stauning eller Kaos*«. Socialdemokratiet lod trykke et Millionoplæg af et lille Sanghefte, og heri forekom en Valgsang »*Stauning igen*«, skrevet af Oskar Hansen paa Melodien til Sømandsvalsen »*Anne-Mari*«. Ordene var enkle og fordringsløse, hør første Vers:

Valgets Tone er den,
til hvert Hjem naar den hen:

Stauning igen,
baade Kvinder og Mænd
synger med nu paa den:

Stauning igen.

Lad de andre kun rumle saa meget, de kan,
for det toner og traller fra By og fra Land:
Folkets Vilje, min Ven, baade er og blir den'

Stauning igen!

Snart trallede Visen Landet over, Drengene fløjtede Melodien, og det hævdes, at først herefter blev den egentlige Sang »Anne Mari« en stor Salgssucces!

Derimod er det vel mindre kendt, at man allerede i 1909 sang Stauning-Vise ved Valgmøderne i Faksekredsen. Den var skrevet af Mærket »M«, og i Overskriften stod: »*Valgvise for Faksekredsen. Synges ved alle Vælgermøder i Kredsen. (Bør læres udenad!) Melodi: O, Susanne! — Ned med Estrup, Scavenius og Ravn!*«

Det var et lidt hårdt Forlangende, at den skulde læres udenad, for den var paa syv Vers a syv Linier! Her er en Smagsprøve fra Digterværket:

Vores Rigsdagsmand er stor og god,
han kan bruge Talens Staal.
Han er klog og mangler aldrig Mod,
men gaar fremad mod vort Maal.
Stem paa Stauning! Vor egen Socialist.
Vi vil ingen Venstre-Højre ha'e,
nej, de faar Tak for sidst.

Rundt i By og Sogn vor Mand er kendt,
naar blot Hatten dukker frem.
hvor man før paa ham var edderspændt,
vil man gerne ha'e ham hjem.
Stem paa Stauning! Paa Arbejdsmandens Søn.
Vi vil ingen Stormænd kaare her,
men frem og ha'e vor Løn.

Men der er jo heller ingen, der forlanger, at Valgsange ligefrem skal være literære Mesterværker!

*

Det er morsomt at blade Staunings Mapper fra Valgkampene i Faksekredsen igennem. Bladudklip, Valgaviser, Notater og Manuskripter findes her. Stauning er ikke kommet let til sine Sejre, et omhyggeligt og meget grundigt Arbejde laa bag.

Ind imellem er strøet smaa Citater til Anvendelse i Talerne, saa de kunde blive krydrede paa den rette Maade. Øjensynlig med Baggrund i en yderst onskabsfuld og hadefuld Kampagne, som førtes mod ham en Overgang, skriver han med en vis Selvfølelse paa et Manuskriptark følgende: »*Alle Slags lavere Naturer føler en hidsende Glæde i at slaa sig sammen til Forfølgelse af den stærke!* (Bjørnstjerne Bjørnson).«

Stauning køber Lodsedler paa en Børnehjælpsdag.

Lærer Date, der nu er Landstingsmand og Skoleinspektør i Nakskov, har øjensynlig hjulpet ham med Gennemgang af de lokale Blades politiske Kommentarer etc., og Date maa have ment, at Stauning satte Pris paa smaa Sentenser. Bag paa en lille politisk Meddelelse citerer Date uden Kommentarer følgende Apokryfer fra Det gamle Testamente: »Søg ikke efter de Ting, som er dig for vanskelige, og ransag ikke dem, som er dig for svære!« Endvidere: »Skil dig fra dine Uvenner, og var dig for dine Venner!«

Der foreligger intet om, hvorvidt eller hvor disse Citater blev anvendt.

*

Som tidligere nævnt blev Stauning gift i 1898 med sin Kollega *Anna Jensen*. Da han sammen med sin Forlovede kom op paa Raadhuset den 4. November 1898, løb han pludselig paa sin Partifælle,

Lagerarbejder, senere Finansminister *H. P. Hansen*, der ligeledes var i Selskab med sin Forlovede. »Hør, hvad skal I her«, spurgte Stauning. »Ja, vi skal jo giftes!« svarede *H. P. Hansen*, »men hvad med jer?« »Jo, vi skal ogsaa giftes!« svarede Stauning. I samme Øjeblik fik de Øje paa Socialdemokratens Redaktør, Wiinblad. Han skulde dog ikke giftes! Det viste sig, at en Journalist *Lundbeck* ved Social-Demokraten ogsaa med sin Forlovede befandt sig mellem de ventende Par, og i Anledning af hans Bryllup var Wiinblad til Stede. Det maa altsaa siges at have været en udpræget *Partidag*.

Et Par Aars Tid før *H. P. Hansens* Sølvbryllup mødtes Stauning og *H. P. Hansen* og deres Koner igen. Talen faldt paa Sølvbrylluppet, og *H. P. Hansens* Kone bemærkede spøgefuldt, at hun fik ingen Sølvbryllupsfest, for det vilde *H. P.* ikke være med til. »Ja, men saa kom du hjem til os,« sagde Stauning, »for vi holder Sølvbryllupsfest.«

Faa Uger efter forulykkede *Anna Stauning*, da hun sammen med Stauning paa Cykle kørte gennem København.

*

Staunings andet Ægteskab med *Olga Kofod Hansen* blev opløst. De sidste 10—12 Aar styredes hans Hus af Koncertsangerinde Frk. *Augusta Erichsen*. Hans ældste Søn, *Holger*, er Landmand paa Orø i Holbæk Fjord. Sønnen *Søren*, der er betydelig yngre, studerer.

Gennem sin Søn, Gaardejer *Holger Stauning*, var Stauning som nævnt paa en vis Maade knyttet til Orø. Han var især før Krigen en ret hyppig Gæst paa Sønnens Gaard i Gamløse, hvortil han tog manganen Afstikker for at nyde en eller to Dages Ro og fredelig Idyl. Som Regel kom han med Ledsagelse, først i Bil fra København til Holbæk og dernæst med »Margrethe« til Orø. Han og

Skipper Nielsen blev helt fine Venner og fik sig ofte en Skipperpassiar ved Billetteringen. Stauning nød at komme ned til det friske Vand og den hyggelige, stille Ø, og han kom hurtigt paa en venlig Fod med Øens Befolkning. Den respekterede hans Ønske om at maatte tilbringe sine Ophold paa Orø i Ubemærkethed.

Stauning gratulerer Sønnen Søren ved dennes Konfirmation.

Besøgene paa Sønnens Gaard var lutter Familieidyl. Undertiden trak Statsministeren i Overall og gav Stakitter og Flagstang en Gang Maling. En Fisketur i Holger Staunings Baad hørte ligeledes med til Adspredelserne. Men lykkeligst var Stauning, naar den lille Sønnedatter, Kirsten, kom og vilde lege med Bedstefar. Hun var hans erklærede Yndling.

*

Der stod megen Blæst om Staunings Køb af Sommerhuset »Enghuset« ved Vallø i 1917. »Østsjællands Avis« og derefter en lang Række andre Blade skrev, at »Stauning havde købt et Slot ved Vallø«. Paa den mest smaalige Maade faldt man over Arbejdsføreren, der havde Raad til den Slags Luksus.

Sandheden var, at Huset kostede 7.000 Kr. Stauning omtalte Sagen nøjagtig 10 Aar senere under den voldsomme politiske

Kamp omkring Madsen-Mygdals Gaard »Edelgave«. I en Tale i Lyngby 1927 vendte han sig imod, at man vilde bagatellisere Nullet paa Madsen-Mygdals Skatteblanket og den paastaaede store Gæld paa hans Ejendom og sagde derefter: »Naar man husker den Omhu, som er udvist offentlig overfor andres økonomiske Forhold, f. Eks. da jeg for 10 Aar siden købte et Sommerhus til 7.000 Kr. med 1000 Kr. Udbetaling, kan man dog ikke mene, at Edelgave-Affæren er et betydningsløst Anliggende«.

Kort før sin Død forærede Stauning »Enghuset« til den socialdemokratiske Forening i 2. Kreds, Staunings Valgkreds.

*

I alle de Aar, Stauning var Minister, spiste han en Gang eller to om Ugen sin Lommemad i Restauranten »Slotskælderen«, populært kaldet »Karen Kik«, ved Højbro Plads. Her mødtes han de sidste 12—13 Aar med sin gode Ven, Vognmand *Osvald Jensen*, der iøvrigt ogsaa var Staunings Kammerat paa mange Rejser rundt i Landet. Ved de smaa Frokostsammenkomster i Slotskælderen inviterede Stauning ofte en Tobakskollega fra de unge Aar med. Osvald var en Ven, der altid snakkede alt andet end netop Politik, og det har ganske givet været en eftertragtet Hvilestund for Stauning, naar han og Vennerne delte Lommemaden og en af de berømte kogte Sild fra »Karen Kik«.

Tobakskollegaen har nu i nogle Aar været Aldersrentenyder. Han faar Taarer i Øjnene, naar han mindes Staunings Trofasthed gennem de mange Aar, der er gaaet, siden de traf hinanden paa Tobaksfabrikken i Fredericia. »Jeg elskede ham; jeg kunde ikke have elsket min egen Far højere!« siger han. Han var altid *Gæst*, og hver Gang Stauning havde inviteret ham med, var der ogsaa en lille Pakke til ham. Snart var det en Bayonneskinke, snart et Pund Kaffe, snart noget andet. Og før Krigen var han hver Sommer nogle Uger *Gæst* i Staunings Sommerhus, »Eng-

Stauning hilser paa Fru Jensen-Kik, da hun havde 25 Aars Forretningsjubilæum, 15. Juli 1937. Datteren, Fru Hansen, der nu leder Restaurationen, ses til venstre.

huset« ved Vallø. Der havde Stauning indrettet et Snedkerværksted, hvor han flittigt snedkererede og reparerede. I Fællesskab byggede de to en Garage til Sommerhuset; Osvald sørgede for, at Materialerne kom ned til Huset, og saa rejste Stauning og den gamle Tobaksarbejder i fælles vidunderlig Arbejdsglæde Garagen.

Staunings Trofasthed overfor gamle Venner og Kammerater gav sig iøvrigt ogsaa Udslag i, at han hver Juleaften og Nytaarsaften indbød nogle af dem til Fest i sit Hjem, saavel da han boede i Kanslergade, som da han senere flyttede til Statsministerboligen paa Valeursvej.

I det sidste halve Aars Tid var ogsaa nuværende Hypotekbankdirektør *Axel Sørensen* Deltager i de smaa stiltfærdige Frokostsammenkomster hos »Karen Kik«. Han fortæller, at da han om Onsdagen, før Stauning døde om Søndagen, sad sammen med ham paa Terrassen ved Huset paa Valeursvej, sagde Stauning pludselig: »Nu holder I vel Bordet vedlige!« Lidt desorienteret kiggede

Stauning hilser paa en gammel Tobakskollega ved Indvielsen af Aldersrenteboligerne »Guldbergs Have« i København 1937.

Axel Sørensen paa ham, hvorefter Stauning tilføjede: »Ja, Bordet hos »Karen Kik« naturligvis! Det har dog altid været saa dejlige Timer, saa dem kan vi ikke undvære. Og nu kommer jeg jo snart tilbage.«

I den lille Restaurants Gæstebog skrev Stauning:

»I Erindring om fredfyldte Spisepauser, hvor god Mad og høflig Betjening frydede Gæsten, knytter jeg Navnet til den gamle, fredfyldte Slotskælder.

Th. Stauning.«

Venlige Sjæle fik naturligvis snart lavet en Historie ud af Staunings Frokostmad hos »Karen Kik«. Det blev i Gengivelserne til vilde og utøjlede Sammenkomster! En Medarbejder ved »Vestkysten« fortæller, at en af hans Bekendte havde hørt det samme, og han havde sat sig for, at han en Dag vilde opleve »Vildskaben«. Han var endnu ikke kommet sig af Forbløffelsen, da han efter at have aflagt Besøg hos »Karen Kik«, hvor Stauning og Oswald sad alene sammen, kom tilbage og afleverede følgende Referat:

»Og saa sad de der, nærmest stumme, og gik sagligt ind i Sammenstillingen af de Sager, der var sat paa Bordet, Fedt til Spegepølse, Fransk-

God Morgen, Rolf! Stauning og hans store Sankt Bernhardshund.

brød til røget Lammelaar, og ud over smaa Bemærkninger blev der ikke sagt noget. Da Kaffen var skænket og Cigaren tændt, sad de lidt og nød Tilværelsen uden at sige noget. Saa rejste Stauning sig og gav Haandslag:

— Det var morsomt igen at faa en hyggelig Snak med dig!

— Ja, sagde den anden, det er rart saadan en Gang imellem at faa talt lidt med hinanden!«

*

Nogle Maaneder før Stauning flyttede ind i Huset paa Valeursvej, der blev skænket ham af en Række Venner og Beundrere paa hans 60-Aars Fødselsdag, flyttede Hunden Rolf ind. Det var en dejlig stor Sankt Bernhardshund, et smukt og fredeligt Dyr. Stauning holdt af den. Paa Hundeudstillinger tog den fine Præmier, og han kælede for den hjemme. For et Par Aar siden døde den. Det var Stauning en stor Sorg, at han maatte undvære sin trofaste firbenede Ven.

Staunings personlige Post var hver Dag meget omfattende. Efter den 9. April 1940 svulmede den stærkt op. I Hundredvis af Breve indløb fra alle mulige Mennesker. Nogle enkelte var sjofle, anonyme Breve, der vrimlede med Insinuationer, Udtryk som Landsforrædder og andre lignende Sprogblomster. Men det var de færreste. De fleste var Breve med Tak og Tillidserklæringer. Og mange var fra gamle Mennesker. En gammel Aldersrentenyder fra Odense skrev:

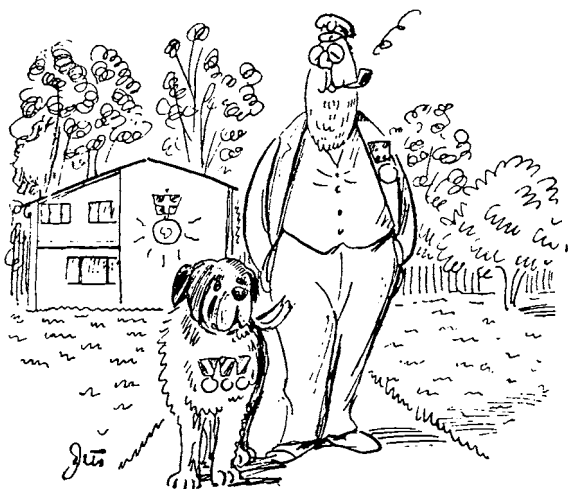
»Jeg vil hermed ønske Statsministeren glædelig Pinse, sender et Par Blomster fra Haven, jeg takker paa mine og andre Gamles Vegne baade Statsministeren og vore gode Socialminister for alt det gode, der har været gjort for vi Gamle. Tiderne er jo ikke gode for nogen i denne Tid, men der er jo altid Lys bag mørke, det er der jo ogsaa for vor gode Konge og det kjære Danmark. Jeg beder for Freden, Landet, Regeringen. Og bevare Danmark og os alle. Endnu en Gang en rigtig god Pinse.«

Ogsaa under Staunings sidste Sygeleje myldrede det ind med Breve og Telegrammer. De sidste var mest fra Organisationerne rundt i Landet, der paa denne Maade vilde sende en Opmuntring. Brevene var fra Venner og Beundrere. De fleste var fra jævne Folk, og der var mange fra Børn og gamle Mennesker. Fra en Missionsforening kom et Brev, hvori det bl. a. hedder:

»..... og nu, da vi forstaar, det snart er helt godt, beder vi Statsministeren modtage en lykkelig Hilsen — baade fra os, der er med i Arbejdet, og fra adskillige Mænd. En af dem sagde under Statsministerens Sygdom: Han *maa komme sig* — ham kan vi ikke undvære endnu. Tilgiv min Dristighed, at jeg skriver det, men jeg synes, Statsministeren skal vide, at saadan er vi *mange, mange*, der tænker. Gud velsigne Dem.«

*

Kongens Forhold til Stauning er omtalt andetsteds i denne Bog. Her skal blot nævnes en lille Ting, som illustrerer dette. Da Kongen efter Staunings Død meddelte den nye Statsminister,

Rolf har faaet Præmier paa Hundeudstillingen. Tegning af Jensenius i Berl. Tid.

Buhl, at han og hans Sønder vilde deltage i Bisættelsen, der nu skulde finde Sted ved Statens Foranstaltning, tilføjede Kongen: »Men jeg var iøvrigt kommet, selv om det var blevet en Partibegravelse«.

*

En af de Konservatives mest udprægede Modstandere af Grundlovsforslaget i 1939 var den gamle, meget konservative Gartner *Carlsen-Skiødt*. Men han respekterede Stauning, og hans Ord om Stauning i Folketinget ved Grundlovssagens 2. Behandling den 27. Januar 1939 illustrerer dette. Han udtalte i en Tale, hvori han motiverede, at han vilde stemme imod Forslaget:

»Socialdemokratiske Talere har jo kaldt den nye Grundlov en udmærket Lov. Det er det sikkert ogsaa, set fra Socialdemokratiets Side; det skal jeg være den første til at indrømme.

Det er mig ogsaa en Stadfæstelse paa, hvad jeg mange Gange har udtalt, at som Partifører er vor nuværende Statsminister vistnok en af de betydeligste Mænd, Danmark har haft den sidste Menneskealder. Han har kunnet føre sit Parti stadig fremad med store Tal, og jeg, som nu staar paa Falderebet i den danske Rigsdag, jeg, der har 50 Aars Arbejde bag

mig som Politiker — mere eller mindre fremtrædende, maaske særlig mindre fremtrædende —, har Raad til i Dag at sige, at partimæssigt set har Statsministeren evnet at føre sit Parti frem, saadan at det godt kan staa som en Maalestok ogsaa for andre Partier i den Retning.«

*

Der var mange, der syntes, at Stauning i for høj Grad deltog i Festligheder og paatog sig repræsentative Forpligtelser ud over det rimelige. Da han engang blev spurgt, om det egentlig ikke var lettere at slaa en Streg over nogle af disse Forpligtelser, svarede han:

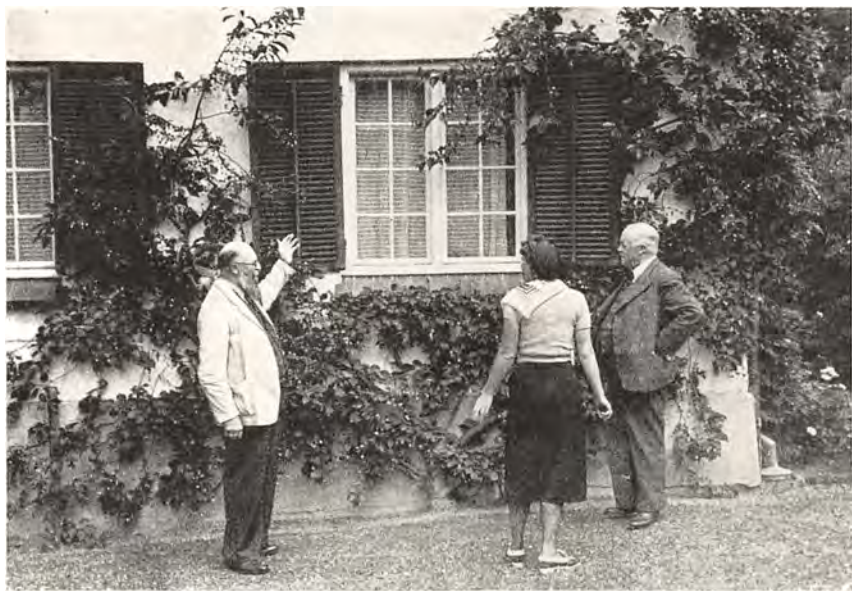
»Jo, det vilde lette meget — men hvor skulde jeg begynde med Stregen? Naar den -ske Gesandt beder mig til Middag? Det vil være *uhøfligt*. Naar Cigarsorterernes Fagforening holder Jubilæum? Absolut ikke! Naar alle de udenlandske Konsuler fra hele Landet samles til den Fest, der fører os sammen med Folk, som vi sjældent møder, og som vi har Interesse af at tale med? *Nej, det gaar ikke!* Naar gamle, solide Haandværkere holder Jubilæum og udfolder Glæde og elskværdig Stolthed over deres Fag og Arbejde? Det vil være *upassende overlegent!* Maaske naar Journalistforbundet holder sin Aarsfest? — ja, De kan selv give Svaret!

Det er ikke let at finde Grænsen, men dog siger jeg sikkert nej til lige saa mange Indbydelser, som dem, der faar ja!»

*

Da Stauning fyldte 65 Aar, skrev en Arbejdskammerat, der ikke navngav sig, men kaldte sig »*Den Ukendte*«, en Kronik om ham i Social-Demokraten. Han tegnede et Billede af den jernflittige unge Th. Stauning, der trods sin unge Alder umiddelbart indgød Respekt. Han har ikke forandret sig med Aarene, siger Arbejdskammeraten, hans Værdighed er naturlig nu som tidligere:

»Hans Optræden den Gang var saa lige til og saa lige ud naturlig, at det er utænkeligt, at der kan have været nogle Kroge eller skjulte Hensigter i hans Natur. Som ganske ung Mand var han saa stilfærdig og jævn

Fra Staunings Sommerhus »Enghuset« ved Vallø. Damen er Fru Cleo Brisson, der staar ved Siden af Hans Nielsen.

og saa velafbalanceret, at det virkede afsvalende paa os andre Brushoveder. De, der vil fortælle, at han som Minister har lagt sig en særlig Værdighed til, taler ikke sandt. Jeg kender ham fra den Gang, da han endnu var en ung Fagforeningsmand, der sikkert ikke drømte om, at han en Dag skulde blive Danmarks populære Statsminister. Senere har jeg fulgt ham gennem Blade og Omtale, og kun en enkelt Gang set ham paa nært Hold ved en Kollegas Begravelse. Han gik efter Højtideligheden rundt og hilste paa gamle Kammerater og Bekendte, og jeg fandt, at det var akkurat den samme Stauning som for mere end en Menneskealder siden. Jeg tror ikke, at der findes andre Mennesker, der har bevaret deres ydre Præg gennem Aarene bedre end han.«

*

Naturligvis hændte det ogsaa, at Staunings Telefon blev misbrugt. En Fagforeningsmand fortæller, at han en meget sen Aften sad i et temmeligt »løftet« Selskab paa en Restaurant. I Mangel af andet øjeblikkeligt Diskussionsstof slog man sig paa Drach-

manns »Engelske Socialister«. Her taler Digteren om, at der »i Læ for Vinden, i Ly for Taagen«

sidder et Selskab, Sod paa Skjorten,
knudrede Arme, en tretten, fjorten
Stykker af dem, der lossede Skuden . .

Diskussionen drejede sig nu om, hvor mange Kulskibsmænd, der egentlig var Tale om, for man havde jo ikke Digtet med i Lommen! En opfindsom Sjæl fandt paa, at man kunde jo spørge Stauning. Det var ganske vist hen paa Natten, men hvad, de kendte Telefonnummeret.

Og en af de mest løftede gaar til Telefonen, vækker Stauning, der søvnlug tager Røret, og spørger ham om, hvor mange der altsaa egentlig var. For en Gangs Skyld var Stauning ikke imødekomme. Den fugtige Spørger blev næsten tør om Næsen, da Stauning svarede: »Der har nok været lige saa mange, som I er Idioter i jeres Selskab. God Nat!«

*

Et nu afdød Medlem af Landstinget var meget utilfreds med Toggangen paa sin Egn. Skønt han ikke havde andre Opgaver end at passe Landstinget, syntes han, det tog ham for lang Tid at komme fra den idylliske By, hvor han boede, til København, og da alt andet glippede, gik han til Stauning og satte højeste Trumf ind:

— Hvis det ikke bliver anderledes, kan jeg ikke beklæde mit Mandat, sagde han.

— Ja, det er kedeligt nok, sagde Stauning, men det er jo saa et Held, du har en Suppleant!

*

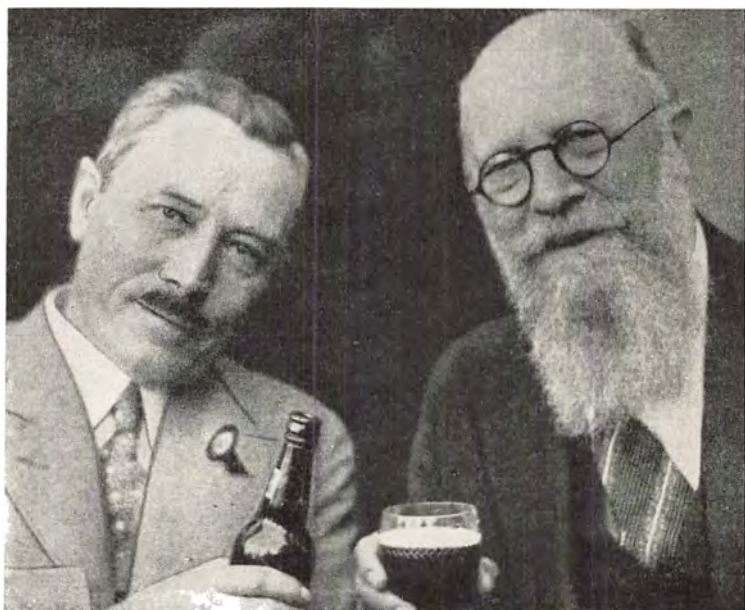
Blandt de mange Mennesker, der meget ofte søgte at faa Stauning i Tale i Ministeriet, var ogsaa Fru *Mønniche*, der er eller var Formand for »Den personlige Hæderligheds Værn« eller hvad

Et muntert Billede fra Fanø. - Stauning sammen med Carl Brisson og Frk. Augusta Erichsen, der har klædt sig efter Fanø-Skik!

nu Foreningen hed! Hun deltog ogsaa ivrigt i nogle af Staunings Møder. En Aften talte Stauning i Forsamlingsbygningen i Markmandsgade i København. Der var mere end overfyldt i Salen, Stemningen og Begejstringen var stor, ikke mindst hos Fru Mønniche, der bestandig afbrød ham med »Hørt!« eller »Bravo« eller »Det er rigtig, Stauning«! Efterhaanden blev al den Tilslutning Stauning for meget. Pludselig, efter en særlig ivrig Tilslutning fra Fruen, stoppede han op, vendte sig til hende og sagde: »Hør nu engang, Fru Mønniche, De kommer jo saa tidt rendende op til mig i Ministeriet, og der lader jeg altid Dem tale. Kunde De nu ikke tænke Dem til at lade *mig* tale her i Aften!«

Saa tav Fru Mønniche!

Et godt Glas Øl. Stauning og Borgmester Jørgensen, Aalborg.

For nogle Aar siden, det var før 1935, tog Stauning og Folketingsmand *Vanggaard*, der er Venstres ledende Mand i Vendsyssel, en Tørn paa et politisk Møde i Hjørring. Det var en ret kraftig Dyst, og der stod Gny af denne Holmgang rundt i hele Vendsyssel. Faa Uger efter, da Stauning havde sluttet Partikongressen i Aalborg 1935, tog han sig et Par Dages Ferie, og hans første Besøg gjaldt — *Vanggaard*, hvor han blev hjerteligt modtaget, og de to Modstandere havde en hyggelig Eftermiddag sammen i *Vanggaards* Hjem.

Men *Vanggaards* Meningsfæller blandt de Vendsyssel-Bønder vilde knap tro deres egne Øjne og Øren! Meddelelsen om Besøget gik som en Løbeild over Egnen, for at Politikere, der havde sloget saa drabeligt faa Uger forinden nu kunde sidde og sludre fredeligt sammen i den enes Gaard, — det var for mange deroppe næsten utroligt!

Stauning fik et Utaal af Tiggerbreve. Snart gjaldt det Afdrag paa en Symaskine, snart Sko til Børnene, snart noget helt andet. Han lod næsten altid den paagældendes Forhold undersøge, og var der Rimelighed derfor, hjalp han, saa vidt han kunde. Men for nogle Aar siden var det øjensynlig rygtedes, at han var meget hjælpsom, for op mod Jul fik han saa mange Anmodninger om Hjælp, at han paa Socialdemokratisk Forbunds Kontor maatte lade duplikere 300 Eksemplarer af en Skrivelse, hvori han meddelte, at det var ham helt umuligt at imødekomme de mange Anmodninger om økonomisk Hjælp, han havde faaet, og at han ydede sit Bidrag til Børnenes Kontor og andre Hjælpeorganisationer, og derudover var han økonomisk ikke i Stand til mere.

Den Tanke, simpelthen at undlade en Besvarelse af Henvendelserne, faldt ham ikke ind. Selv om det blev Afslag, skulde Brevskriverne have Svar.

*

»For Sønderjylland har Stauning været en god Mand, der er elsket af de tusinde Hjem«, fortæller Folketingsmand *J. P. Nielsen* — »Bageren« — i Sønderborg Social-Demokrat. »Grundlovsdagen 1921 talte han første Gang hernede paa Dybbøl. Han tilsagde den Gang sit Partis og sin Støtte til at bringe Sønderjylland paa Fode efter Verdenskrigen. Og han har holdt sit Ord. Fra alle Samfundsklasser hernede har man søgt Stauning, naar de havde noget paa Hjertet. Og ingen er gaaet forgæves. Paa et Møde forud for sidste Valg bebrejdede man den tidligere Formand for L. S., Gaardejer *Peter Nielsen*, Refsø, at han stadig rendte Dørene ind hos Stauning. Peter Nielsen svarede paa sin lune Maade følgende: — Naar jeg vil tale med Manden i Gaarden, saa gaar jeg begribeligvis ikke til Forkarlen eller til Hønsedrengen, jeg gaar til Manden selv og, ser I, Manden i den danske Gaard, det er Statsminister Stauning.«

AXEL JUEL:

VED STAUNINGS DØD

*Det sukked gennem Skoven,
da den gamle Kæmpe faldt,
det mørkned over Mos og Muld
og Stene —
Nu laa den brede Krone,
som var til Løvspring kaldt,
og maalte Jorden op med sine Grene.*

*Den gamle Eg var vokset
til Skovens største Træ
af Trangen til at skygge
og at skjule:
at give Himlens farende
Fattig-Fugle Læ
og værne dem mod Høg og Falk og Ugle.*

*Men tvende Vintre havde hærget
Skov og Eng og Mark,
Med Kulde ond og ædende
som Flamme,
de havde sprængt sig Vej igennem
Træets gode Bark,
og Saaret aad sig ind i Egens Stamme.*

*Nu har den brede Krone,
som var til Løvspring kaldt,
for evigt sine Knoppers
Munde lukket.
Det sukked gennem Skoven,
da den gamle Kæmpe faldt,
og aldrig glemmer danske Hjerter Sukket.*

•Berlingske Tidende•, Mandag den 4. Maj 1942

Stauning ved Indgangen til sit Hus paa Valeursvej.

STAUNING SOM KULTURPERSONLIGHED

AF HARTVIG FRISCH

I DE DAGE, da der var gaaet 700 Aar, siden Valdemar Sejr stad fæstede Jyske Lov, afholdtes paa Universitetet en Mindefest, hvortil Kongen, Regeringen, Rigsdagen og alle Landets høje Embedsmænd var indbudt. I den lyse og festlige Sal med de store farverige Billeder fra vort Lands Historie lød der ved den Lejlighed Hyldestord til vor Middelalders berømteste Lovværk fra Videnskabens og Domsmagtens største Navne, og ved Siden deraf traadte *Stauning* frem og tolkede myndigt og klart de menneskelige Værdier, som Jyske Lov rummer for os Danske af i Dag. Han var paa det Tidspunkt endnu i sin fulde Kraft; hans skulderbrede høje Skikkelse, det graanende Skæg, der endnu spillede gyldent i Sollyset, og Ansigtets store Træk, hvori et langt Liv havde mejslet Klarhed og Aand, prydede det Kateder, hvorfra ellers Videnskaben taler, og alle vi fra Rigsdagen, der var til Stede, erkendte, at vi med *Stauning* og de Ord, han talte, ikke var ringest repræsenteret ved denne Højtid.

Hvor saas Essensen af et Land
saa samlet i en enkelt Mand?

Disse Linier af Johannes V. Jensen fra *Staunings 60 Aars Dag* har ofte maattet falde i Tankerne ved Lejligheder som denne, hvor Landets Statsminister ved Raadslagning eller Møde, ved Fest

eller Højtid sad øverst ved Langbordet som det selvfølgelig Midtpunkt. Meget forklares naturligvis af den ledende politiske Stilling, han i en saa lang Aarrække havde indtaget. Men det er ikke hele Forklaringen; Statsminister er et stort Ord, men Navnet Stauning var større. Det er disse Egenskaber ved Staunings Personlighed, der rækker ud over det rent politiske, som her skal søges belyst.

Ved at betragte Stauning som Kulturpersonlighed kunde man maaske af selve Omraadet for hans Gerning lade sig friste til at skildre ham som en vidtfavnende Aand eller en original Begavelse, men begge Dele vilde være en Overdrivelse. Naturligvis var han det, man kalder et ualmindelig godt Hoved, endda med en udpræget klar Logik, men *Gunnar Fog-Petersen* har Ret, naar han i sin fine Levnedsskildring som det væsentlige i Staunings Begavelse fremhæver hans *Dømmekraft*. Det er denne Evne til uden lang Forberedelse lige paa Stedet at sige og gøre det rigtige, som frem for alt var et Særkende for Statsmanden Stauning. Derfra fører da ogsaa Vejen til hans æventyrlige Karrière som Organisationsmand, Partileder og Statsminister, men det forklarer ikke den enestaaende Stilling, han kom til at indtage langt ud over Rammerne for det Parti og den Bevægelse, han tilhørte.

Her er vi nemlig ved en Side af Personligheden, som langt mere vedrører Karakteren end Begavelsen, og det Ord, der først falder en ind for at skildre denne væsentlige Egenskab, er *Ægthed*. Stauning var Søn af en Arbejder og selv en Arbejder, og skønt han gennem sit Liv steg til Samfundets højeste Poster, har han aldrig et Øjeblik slaet af paa de store Fordringer, der laa i hans Oprindelse: han vilde ikke op frem for sin Stand, men med hele sin Stand, og hvorsomhelst han færdedes i alle Lag af Befolkningen, følte og viste han sig som Repræsentant og Banebryder for Arbejderklassen. Den sidste Gang, han i Radioen talte ved borgerlig Konfirmation, fortalte han jævnt og gribende om sin

Stauning aabner den 7. Marts 1925 den første Radioudstilling i København.

Barndom som Bybud hos en Urtekræmmer, hvor han paa en Skovtur havde maattet bære den tunge Kurv hele Vejen, men da der skulde spises i det grønne maatte sidde for sig selv. Et lille Træk uden Klynken, men som en social Kendsgerning fra 80'erne.

Lige siden Oldtiden har det staaet klart, at Ægtheden er det væsentlige for en helstøbt Personlighed: at være i Modsætning til at synes, det sande i Modsætning til Reklamen. Skønt Livet førte med sig for Stauning, at han overalt blev iagttaget og belejret af Referenter og Fotografer, har han aldrig følt Trang til at stille sig i Positur, men har tværtimod ved sit Væsens Ro gjort enhver Begivenhed til den selvfølgeligste Ting. Jeg har saaledes set en karakteristisk Udtalelse fra en af Radioens Pionerer herhjemme, *Svend Carstensen*, hvor han om Staunings Medvirken i Radioen siger: »De af Medarbejderne, Referenter eller Teknikere, der ude over Landet Gang paa Gang havde været sammen med Stauning ved store Begivenheder eller andre Transmissions-

Arrangementer, huskede ham som den hjælpsomme og venlige, ja, man kunde fristes til Glosen tjenstvillige, overfor dem, der blot var Statister ved Formidlingen. Teknik er kun Teknik, og naar noget skal regnes ud paa Sekunder, kan det glippe — Stauning forstod dette, han ejede Evnen til at indrette sig efter andre uden selv at blive mindre derved, og han har netop overfor Radioens Folk vist, hvordan man ved Hjælpsomhed og Indretten sig efter Forholdene kan komme over en Vanskelighed.«

Dette Træk gjaldt imidlertid ikke alene Radioen, men alle Livets Forhold under Rejser, Møder og Valgkampe. Jeg har set Stauning efter et Friluftsmøde i Maribo omsværmet af smaa Auto-grafjægere sidde omhyggeligt og prente sit smukke regelmæssige Navnetræk paa Snese af smaa Lapper og Lommebøger, der blev stukket op til ham.

Det var den samme Ægthed og Beskedenhed, der viste sig i, at han aldrig glemte gamle Venner. Han, der i sin Ungdom havde været Bekendt af Mesterbryderen *Bech Olsen*, lod ikke Venskabet være glemt, naar Cirkusdirektøren *Bech Olsen* ønskede at hilse paa sin gamle Ven, Statsministeren, selvom det ikke skal være nogen Hemmelighed, at vi andre gyste lidt ved Tanken om disse Udslag af den gammelnordiske Heltekræft, der var alt andet end tørlagte. Det samme Træk viste sig, da Stauning af Frederiksborg-Museet var opfordret til at lade sig male til Samlingen og selv at vælge Maleren. Hertil valgte Stauning Maleren *Dohm*, der var hans Skolekammerat fra Suhmsgades Kommuneskole, og hvem Stauning derfor undte det ærefulde Hverv.

Men det interessante ved denne Ægthed, Uskabagtighed og Trofasthed mod Fortiden, var, at den ikke paa nogen Maade udelukkede Forædling og Tilpasning. Her maa det nemlig ikke glemmes, at ogsaa stædig Fastholden ved en oprindelig eller primitiv Form kan være Koketteri eller Skaberi, og det gælder baade ydre Optræden og et saa væsentligt aandeligt Udtryksmiddel som

Sproget. Man kender jo demokratiske Politikere, hvis Dragt eller Dialekt er blevet stikkende i det »folkelige«.

Den Art af Affektation laa Stauning fjernt. I sin Ungdom talte han et Sprog, der naturligvis var stærkt præget af den københavnske Oprindelse; endnu som Statsminister i 1924 sagde han f. Eks. »Politek« paa samme Maade, som gamle *Cavling* sit Liv igennem vedblev at sige »Artekkel«, men ogsaa *den lille Biklang* svandt i Aarenes Løb, og han

naaede at tale det danske Sprog rent, klangfuldt og koncist som det mest fuldkomne Udtryk for sin klare, realitetsmættede Tanke; al hul Patos laa ham fjernt, men han kunde godt finde stærke Ord baade for Højhed og for sund Følelse.

Men een Ting var tilbage, omend forædlet, saa dog utæmmet: hans Stemmes Klang og Intonation. Her lød Dønnet fra Broerne og de tobaksfyldte Forsamlingslokaler endnu igennem den sonore Bas. Aldrig har jeg hørt nogen Stemme saa repræsentativ, paa een Gang Udtryk for Krav, Kraft, Myndighed og Ro. Den kunde tordne, og paa Kongresserne eller i de politiske Diskussioner var det en Torden, som havde Vægt; det var Hug ind til Benet, og mens Stauning ellers ikke var nogen vittig Mand, havde han en

En Hvilepavse i »Enghuset« ved Vallø.

egen sarkastisk Maade at gøre det af med en Modsigelse paa, som en Høvl, der gaar over Knaster og efterlader Stedet blankt. Et Eksempel paa denne frygtelige Sanddruhed var »Lænkehunden« fra Lund-Talen, et Billede saa nærgaaende rammende, at hele Norden blev undseelig.

Lige som hans Sprog blev forædlet og tilpasset til de Opgaver, som blev lagt paa hans Skuldre, saaledes naaede han ogsaa i en saa ydre Ting som Klædedragten den mest fuldkomne Beherskelse af enhver Situation, uden at noget Menneske dog vilde finde paa at sige, at han var lapset. Naturen havde givet ham en Statur, som enhver Drappering maatte klæde fra Hermelinskaabe til Overall. Dertil kom en gammel Tradition blandt danske Haandværkere, som træder tydeligt frem paa ældgamle Billeder fra Majdemonstrationer, hvor man ser de revolutionære Socialister i Diplomatfrakker med skinnende Cylindre; jeg husker endnu de ældre Partifæller som C. C. Andersen, Wiinblad og Fr. Andersen som Rigsdagens mest ulastelig klædte Medlemmer. Af denne Natur og Tradition fremgik hos Stauning med hans Sans for Renvaskethed, Orden og Korrekthed den æventyrlige Selvfølgelighed, hvormed han var klædt ved enhver Lejlighed, fra Amalienborg til Fælled, fra grønlandske Fjorde til Sommerfest i Ræbildparken, unægteligt et Spring fra Ungdomstidens store Digterhat à la Drachmann.

Men naar man i et lystigt Lag var sammen med Stauning, viste det sig, at selvom Digterhatten var forsvundet, var der alligevel Træk tilbage fra det Drachmann'ske Elysium, og endnu længere bag i Tiden anede man de gamle Nordboers Ølhorn ved Gildesbordene. Stauning holdt af glade Mennesker, han kunde sige med vore Forfædre: »Mænd er Mænds Glæde«, og han har aldrig været den, der slukkede Lyset for andre. Her spillede hans utæmmelig stærke Fysik ind, der fra hans Ungdom af havde tilladt ham det utrolige i Retning af lange Arbejdsdage efterfulgt af glad Sam-

Fra Fakkeltøget til Johan Skjoldborg paa dennes 70 Aars Fødselsdag d. 27. April 1931.

vær langt ud paa Natten. Det kan ogsaa tilføjes, at selve hans udprægede, nutidsbestemte Realitetssans var medvirkende til, at han holdt af at se mange Mennesker hos sig og selv gik saa meget ud. Han var nemlig uhyre fjern fra Meditation, og paa sine ældre Dage læste han sikkert ikke meget (udover de enorme Kvanta af Aktstykker og Aviser, som var hans daglige Arbejde), men hans virkelige Erfaringsfelt var Mennesker, som han »læste« og gennemskuede paa samme Maade, som andre tilegner sig Bøger. Jeg har set Stauning, der om Formiddagen havde været i Ministeriet, midt paa Dagen til Aabningshøjtidelighed, hele Eftermiddagen Midtpunktet i forrygende politisk Debat, om Aftenen møde smokingklædt til en Middag, som om han var ganske frisk og udhvilet; og jeg tror i Virkeligheden, at Omklædningen har været en betydningsfuld Form for Rekreation og Middagen selv en Hvile.

Og naar saa Samtalen larmede, og Stemningen steg, og han selv, skønt temmelig tavs, som altid blev det faktiske Midtpunkt, saa har paa Nordboers Vis Drengen i ham, Karlfolket, gjort sig gældende, saa at han var glad mellem glade og lod sin rungende Bas synge for til »Helan« og »Halvan« og »Munken gaar i Engene« eller til Overbyes gamle Vise »Enhver, der har traadt sine Børnesko«. Ogsaa denne Form for Livsglæde og Glæde over andres Lystighed var et primitivt og helt ægte Træk hos Stauning, i Slægt med det forsorne fra Ungdommens Haandværkerdage i Cigarfaget. Det var Samværet selv, ikke »Genstandene« eller Maden, der interesserede ham, som man kunde se af hans spartanske daglige Frokostpakke. Derimod skal det siges, at han virkelig var en hengiven Elsker af god Tobak, som han vist røg sortere og stærkere end de fleste andre.

Til hele den kærnefulde Ægthed og Vennesælhed, der her er søgt skildret, føjede sig hos Stauning en stor Drøm fra Ungdommen om at erobre Kunstens, Bøgernes og Naturens store Rige for Arbejderklassen, saa at det i Stedet for at være et Privilegium for de besiddende skulde blive et Fælleseje for hele Nationen.

Ved Siden af den socialistiske Litteratur, han i sin Ungdom havde tilegnet sig, havde han ogsaa som ung læst mange af den nye Tids Forfattere: Pontoppidan, Schandorff, Wied, Bjørnson, Kielland og Drachmann, og det er betegnende for hans Interesse for Teatret, at han i sin Ungdom havde tegnet sig for Abonnement til Dagmar-teatret i Storhedsperioden under Martinius Niensens Direktorat. Han siger selv herom: »Det var smaa Penge, vi havde at ofre, men selvom vi havde vore Pladser nærmest Himlen, saa fik vi dog Del i Skønheden, som udfoldede sig for os alle — ligesom Naturen.«

Det er en kendt Sag, at Stauning selv har skrevet et Skuespil, »Livets Løgne«, for at bruge Teatret som en Faktor i den politiske Kamps Tjeneste. Det var efter Aarhundredskiftet, og Stykket er

stærkt præget af Lidenskaberne fra Aarene omkring den store Lockout. Der er en Skurk af en Arbejdsgiver, der forfører den unge Fagforeningsformands Søster og derefter render sig en Staver i Livet ved en Lockout, som han taber med Glans overfor Arbejdernes Sammenhold. Stauning har selv ved sin Livsgerning været med til at gøre Stykket forældet, og havde det været uskrevet, havde det ikke litterært set været noget Tab for dansk Litteratur. Naar vi nu læser det, er det, som interesserer, den Belysning, det kaster over Staunings Idéverden som ung. Der er et stort agitatorisk Afsnit, hvor en Læge, der kommer for at se til en gammel syg Arbejder, taler sig varm om Fabrikslovgivning og Arbejderbeskyttelse — altsammen Ting, som den senere Socialminister Stauning var med til at føre ud i Virkeligheden. Men der er ogsaa en Biperson, der hedder Bjørnsen, og som er Journalist ved Arbejdernes Blad. Det er en Slags A. C. Meyer, der taler for Kunsten og Livsglæden, og ved det lille Gilde, hvormed Lockoutens Afblæsning fejres, og Stykket slutter, holder han følgende Tale:

»Maa jeg som den altid livsglade, endnu inden vi skilles, motivere et *Leve for Livet*. — — Livet er mørkt og trist for de mange, men for alle er der nogle Glæder, det gælder om at finde dem og nyde dem trods Alvor og Sorg. — — Lad ikke Sindet formørkes af unødigt Grubleri, — — er der Grund til Klage, nuvel, saa klag, og klag højlydt, men pin ikke Eder selv. — — Livet er i Virkeligheden saa skönt, det gælder om at finde, forstaa og vurdere Skønheden. — — Skønheden i Naturen, i Mennesket, i Kunsten, den skal vi beundre. — — Elske skal vi. — — Være begejstrede — juble saa længe vi formaar det, med ungdommelig Kraft, altid være unge i Sindet og altid holde Indignationen glødende; — — Indignationen imod Uretten, imod Livets Løgne.«

Den Begejstring, som denne Tale rummer for Naturen, for Kunsten og for Livet selv, er ikke meget dybsindig, men den er

Fra Indvielsen af Staunings Ø i Køge Bugt Sommeren 1941.

ærligt og oprigtigt ment, og Stauning har levet sit Liv derefter baade som Privatmand og som offentlig Personlighed paa alle de mange Omraader, hvor han har kunnet bidrage til at aabne Adgangen til Kunsten, Kulturen og Naturen. Og naar det virkelig har lykkedes ham paa saa mange Punkter at virkeliggøre den Drøm, saa har det en aabenbar Forbindelse med Livsglæden, Livsfrodigheden og Vennesælheden i hans Væsen.

Stærkest og smukkeste fik disse Idealer Udtryk i Staunings store Indsats for Naturfredningen, som i vort lille Land med dets store Befolkningstæthed i langt højere Grad maatte blive en social Bestræbelse for at skaffe Folket Adgang til Naturen, end den Aflukning af Naturen i Reservater, som den dog ogsaa tager Sigte paa. Stauning glemte aldrig, hvad han som Københavner-

dreng havde maattet føle af Savn, fordi Byen i Kraft af privat Bebyggelse praktisk talt var blevet spærret ude fra Havet og den frie Natur. Blandt de Hjælpere, Stauning har haft i denne store »Socialisering« af dansk Strand og Skov og danske historiske Mindemærker, maa først og fremmest nævnes Kunstmaleren *Erick Struckmann*, der utrættelig i ulastelig Jaket har været Mellemmand mellem Statsministeriet og Landets store Godsbesiddere. Han har for nylig i nogle Mindeord citeret en Ytring, Stauning er fremkommet med om den store Fredning ved Bellevue med Aabningen af »Staunings Plæne«: »Ja, Struckmann, naar alt andet er glemt af det, jeg har søgt at udrette, saa vil dette nok blive husket.«

Det vil det, og paa samme Maade vil man huske Staunings varme Interesse for Grønlands Folk og Erhverv. Meget betød det her, at han gennem sin Ven Knud Rasmussen var bragt i saa nær Kontakt med de grønlandske Problemer, som han allerede i sin Gerning som Folketingsmand var bragt i Berøring med. Mest af alt betød det, at han som Minister for Grønland i 1930 foretog en Rejse til alle de vigtigste Bosteder mellem Julianehaab og Upernivik. Som han siger selv i sin Bog »Min Grønlandsfærd«: »Det var for mig, der hele Livet igennem har haft Realiteterne for Øje, egen Erfaring og egne Iagttagelser som Grundlag, ganske utilfredsstillende at drøfte Grønlands Forhold alene udfra andres Kendskab og træffe vigtige Beslutninger, uden at have den sædvanlige sikre Følelse af at handle med fast Grund under Fødderne.« Derfor foretog Stauning sin Rejse, og den kom til at sætte sig dybe Spor i de følgende Aars Lovgivning og Administration.

Det er naturligvis rigtigt, hvad Stauning i det fremførte Citat siger om Nødvendigheden af at se med egne Øjne, men lige saa vigtigt har det været for Stauning, at han altid har formaaet at træde i en nær og venskabelig Forbindelse med de Mænd, der

Stauning indviede i 1930 Roskilde Højskole, da denne var købt af Oplysningsforbundet og Oplysningsudvalget for København, og i Aarene derefter var han ofte Gæst paa Skolen. Billedet viser ham sammen med Højskolens Forstander Gammelgaard og dennes Kone i en Pause før en Foredragstime.

paa dette eller hint Omraade var sagkyndige, energiske og initiativrige. Atter her spiller hans aabne Natur og Vennesælhed ind.

Vejen til Forstaaelsen af Staunings Indsats i dansk Kulturliv gaar nemlig ikke i første Række gennem den røde Bygning eller over Christiansborg, men gennem Hjemmet i Kanslergade og paa Valeursvej, hvor Stauning i sin Statsministertid har samlet en saadan Række af Landets førende kulturelle Personligheder, at dette Hjem i Tiaaret før 1940 blev et Midtpunkt i dansk Kulturliv.

Allerede tidligere havde Stauning vist sin Interesse for den højere Skole i København, og det er ofte nævnt af *Kaper* og Fru *Elna Munch*, at det var Stauning, der tilsidst ved sin resolute

Fra Staunings Hus paa Valeursvej. Stauning tænder en Cigar i Dagligstuen.

Optræden fik den store Nyordning i 1918 til at gaa i Orden. Paa samme Maade var det Stauning, der i 1928 paa et Tidspunkt, da Undervisningsminister *Byskov* syntes at være kørt helt fast med Nationalmuseumsplanen, efter en Samtale med Byskov uanset alle gamle Partistandpunkter lovede sin Medvirken til den smukke Løsning, som vi nu alle glæder os over, og fik Sagen over det døde Punkt.

Det var denne Beslutsomhed og Handlekraft hos Stauning overfor store kulturelle Opgaver, som indenfor Kunst og Videnskab efterhaanden skabte ham et Navn, der var mere end det rent politiske Renommé. Det var ikke, fordi han snakkede saa meget om disse Ting — det var der jo nok til, — men han lyttede efter, hvad man fortalte ham, og naar han havde dannet sig et Skøn over, hvad det hele drejede sig om, saa gik han til Handling og

lagde hele sin Kraft ind i Gennemførelsen. Det var for saa vidt det samme, der var sket overfor de danske Erhverv i den første Statsministerperiode, da Stauning var Handelsminister. Thi skønt Erhvervenes Ledere med største Skepsis havde set den tordnende Oppositionsfører og røde Socialist rykke i Spidsen for Handel og Søfart, og skønt de vedblivende bekæmpede de af ham foreslaaede Former for Erhvervsstøtte, saa opdagede de hurtigt, at hvor det drejede sig om Realiteter, havde Stauning baade en hurtig Opfattelse og en kraftig Haand. Derfor blev det, der oprindeligt var *pro forma* Invitationer til Ministerchefen, efterhaanden til en udbredt Mode i Erhvervskredse. Stauning skulde inviteres allevegne. Og Manden kom. Han har selv tydelig herom sagt, at han betragtede disse utallige Samvær, hvorover der naturligvis hurtigt blev skumlet baade blandt Modstandere og Partifæller, som en af sine vigtigste partimæssige Pligter. Som en Missionær begiver sig ud i det sorte Afrika, begav Stauning sig i Kjøle og Hvidt til Skydebanen for ikke at forpasse nogen Lejlighed til at præsentere socialdemokratisk Erhvervs politik som en Kendsgerning.

Virkningen udeblev ikke. Da Stauning i 1929 efter Madsen-Mygdals Manchester-Hestekur overfor Industrien vendte tilbage som Statsminister, følte det som en Lettelse i næsten alle Erhvervskredse, og da Stauning fyldte 60 Aar, og en Kreds af Venner benyttede Lejligheden til som en storstilet Gave at skænke ham Villaen paa Valeursvej som en værdig Bolig, flokkedes store Erhvervsfolk om at være med til denne Hyldest.

Denne Gave, som Stauning straks ændrede til et Legat, vakte uhyre Opsigt og fremkaldte Mistæneliggørelser ikke blot i Pressen, men ogsaa i Folketinget. Som et typisk Udtryk for, hvordan dansk politisk Polemik dengang tog sig ud, og for Staunings Maade at svare paa saadanne Fornærmelser skal her hidsættes nogle Uddrag af Finanslovsdebatten fra 1934—35:

Fra Staunings Hus paa Valeursvej. - Stauning i sit Arbejdsværelse mellem de mange Bøger.

Pürschel (Sp. 957): »Der er i denne Tid meget, der minder om Roms Forfaldstid. Uviljen mod at kæmpe for Folket breder sig samtidig med Lysten til raa og brutale Forlystelser, Gladiatorkampe i det gamle Rom og Boksekampe nu. Uviljen mod at føde Børn fandtes da, som den findes nu, og Magthaverne skænkede Folket *panem et circenses*, pragtfulde Badeanstalter, de varme Bade da, nu Badestrande, Magthavere, om hvis Hof de samledes, alle Digtere, Malere, Billedhuggere og Sangere for at prise Magthaveren. Jeg tror, at der trænges til lidt renere Luft i Danmark, ikke mindst, naar man ser dette, som man atter og atter vender tilbage til, at den højtærede Statsminister har faaet en Bolig, skænket af de Folk, som han har bekæmpet, som han har haanet her i Tinget, vakt Mistanke imod — disse Folk skænker ham nu en Hædersbolig i det Øjeblik, da Kampen tilspidises mellem det Samfundssyn, som den højtærede Statsminister repræsenterer, og det, som er nødvendigt for disse Folk, for at de kan drive deres Bedrift, saaledes som de har gjort det med Ære og Dygtighed.« ..

Fuglsang (Sp. 981): »Til Slut vil jeg gerne gøre et Par Bemærkninger om et Spørgsmaal, som det ærede Medlem Hr. Pürschel berørte Jeg tror jo ikke, at det er Proletariatet — jeg kender jo ikke Navnene paa Giverne —, der har skænket Statsministeren Villaen (*Staubing*: De taler om det alligevel!). Jeg hører nok, at Statsministeren bliver lidt urolig ved dette, men jeg vil fastholde, at naar Statsministeren laver en Fundats, hvorefter denne Villa ikke alene er Statsministerens i den Tid, den højt-ærede Minister nu en Gang beklæder dette Embede, men ogsaa skal være Statsministerbolig for kommende Statsministre — — saa er det ikke et privat Spørgsmaal mere, saa er det et Spørgsmaal, vi kan tale om. (*Prieme*: Saa skal vi have Navnene paa Giverne offentliggjort) . .

Staubing (Sp. 1010): Jeg blev lidt forbavset, da det ærede Medlem Hr. Pürschel kastede sig over min Bolig. Jeg har jo gennem Tiderne oplevet megen Frækhed, det skal jeg ikke nægte, og jeg er derfor ikke mere særlig forbavset over, hvad man oplever paa dette Omraade, heller ikke over, hvad jeg har oplevet i den seneste Tid. Men at vi ogsaa her i Folketinget skulde se Prøver paa den »store« Politik, havde jeg alligevel ikke ventet. Det ærede Medlem taler om Nødvendigheden af at faa rensset Luften, fordi der er nogle Mennesker, som har villet give mig en Gave, og i den Anledning overfalder saa det ærede Medlem baade Giverne og mig ganske uberettiget. Hvis det ærede Medlem trænger til at rense Luften, saa rens den alt det, De kan overkomme; det er der ingen, der forhindrer det ærede Medlem i. Men at overfalde dem, der finder Anledning til at give et andet Menneske en Gave, et rent privat Forhold — at blande sig deri, det forekommer mig unægtelig at ligge noget langt borte fra de politiske Spørgsmaal, som vi er valgt til at beskæftige os med herinde.

Jeg har vel bemærket det ærede Medlems Presses Spekulation i Misundelse og Klassehad i den sidste Tid; den har jo været overmaade ivrig for at faa Indblik i min Bolig; om det saa var Sengetøjet, har det været undersøgt og omtalt i Pressen. Ja, man har ikke generet sig! Men at der fortsættes herinde, ja, det maa jeg tilstaa, det er alligevel at vise mig mere Ære, end jeg havde ventet. Jeg har aldrig blandet mig i andres private Anliggender. Jeg ved ikke, om der er politiske Modstandere i Rækken af Bidragydere, jeg blander mig ikke i Folks personlige Forhold og spørger ikke, naar nogen sender mig en Blomst: er du Højremand, eller er du Venstremand? Jeg ved, at der blandt Bidragyderne er en Række gode gamle Kammerater, som af Hjertens Lyst og Mening har

Staunings Hus paa Valeursvej.

givet deres Bidrag, og deres gode Følelser vejer adskilligt mere for mig end den Misundelse, andre maa bære paa.

At det ærede Medlem Hr. Pürschel har ført denne »Sag« frem, er maaske kun, hvad man kunde vente. Den Politik svarer jo til det ærede Medlem. Mere overraskende er det for saa vidt at høre ogsaa en Venstremand komme med et lille Pip, det ærede Medlem Hr. Fuglsang. Jeg skal af Hensyn til den Tone, som skal holdes her, ikke bruge den Betegnelse om det ærede Medlem, som vilde være den rigtige, men jeg skal bemærke, at hvis han mener at have Krav paa nogen Oplysning om Giverne .. saa maa det ærede Medlem henvende sig til dem, der har forestaaet denne Sags Løsning, og ikke til mig. Jeg har ikke nogensinde, og jeg ved heller ikke andre har det, givet mig til at snage i, hvem der har givet Bidrag, da Madsen-Mygdal fik en Luksusbil forærende; jeg vil ogsaa betragte enhver saadan Indblanding som en utilbørlig Næsvished, som i hvert Fald jeg for min Del har kunnet afholde mig fra. Men hvis det ærede Medlem har nogen som helst Adkomst til at blande sig i den Sag, saa gaa til

de rigtige og faa Rede paa, om der virkelig skulde være nogle Venstre-mænd i Flokken ogsaa — det var jo dog tænkeligt — som skulde have en Reprimande fra den Side.

Senere faldt der Fred over Villaen paa Valeursvej, og ingen af de mange Gæster, der har færdedes i det smukke, gedigne Hus, har vist nogensinde misundt Stauning denne værdige Ramme om hans repræsentative Stilling. Nok saa vigtigt som Pejseilden, Isbjørnetæpperne, Parketgulvene, Malerierne og Skulpturerne, der smykkede selve Rummene, var den hjemlige Hygge, som skyldtes Husbestyrerinden, Koncertsangerinde Frk. *Augusta Erichsen*. Stauning forstod godt, at den krævende Gerning, Frk. Erichsen her var gaaet ind til, stod i Vejen for den fulde Udvikling af hendes usædvanlige Anlæg som Sangerinde, og de Triumfer, hun alligevel opnaaede paa Musiktribunerne, var det ham en Glæde at fejre i Vennernes Kreds. Han følte selv — og gav det ogsaa Udtryk ved sin 65 Aars Fødselsdag — at Lykken, der havde været ham saa naadig i hans offentlige Gerning, ikke paa samme Maade havde fulgt ham i hans private Liv. Men i de sidste tungeste Aar, da Lykkens Hjul med Krigen vendte for Stauning, og de glade Festers Tid var forbi, da blev Hjemmet paa Valeursvej, hvor nu ogsaa Sønnen Søren opholdt sig, mere end nogensinde hans Fristed.

Naar man nu ser tilbage paa den Kreds af Mænd fra Politik, Videnskab, Kunst, Musik og Teater, der færdedes i Staunings Hjem og hørte til hans Vennekreds, og stiller Spørgsmaalet om selve den Aandsretning indenfor dansk Kultur, som denne Kreds var Udtryk for, saa maa Dommen falde saadan, at det var Mændene mere end deres Emner, Stauning udvalgte og satte Pris paa.

Stauning naaede ikke som i sin Tid Hørup at knytte en kæmpende Aandsretning til sin Person og sin Sag. Snarere maa man sige, at Stauning som Politiker nærede Mistillid til og Modvilje imod at knytte Partiets Sag sammen med nogen Art af aandelig

En stille Kop Eftermiddagskaffe.

»isme«, og det gælder lige fra Funktionalismen til Kampen for de smaa Bogstaver. Selv paa et saadant Punkt som Religionen, hvor Stauning retskaffent og klart hørte til dem, der erkender det store intet efter Døden, viste han overfor Offentligheden kun sin Mening ved Tavshed, men holdt sig ellers strengt til Partiets Grundsætning, at Religionen er en Privatsag.

Det var dog næppe alene politiske Overvejelser, der førte Stauning til denne konservative Kulturpolitik. Heller ikke personligt havde han Smag for de moderne »ismer«, hverken i Billedkunst eller i Musik. Han var fuldblods Realist, og ligesom hans person-

lige Stil var behersket, uden Overdrivelser og klar, har han sikkert i sin Smag kunnet hylde *Niels Møllers* Ord: »Jeg hader alt, hvis faste Former svinder«. Hans store Inspiration fra Ungdommen var Realismen baade i Litteratur og Kunst, og det var dens Formsprog og dens sociale Emnevalg, hos *Aakjær*, *Skjoldborg* og *Nexø*, der umiddelbart tiltalte ham, og det var et saadant Kunstens Rige, han havde drømt om at aabne for Arbejderklassen, ikke forvreden Futurisme og Ekspressionisme. Derved kom Stauning ligesom Socialdemokratiet i en uløselig Modsætning til hele den begavede Kreds af Kunstnere og Kunstsribenter, som samledes om »Klingen« og om »Kritisk Revy«, og Følgen blev, at meget Talent, som efter Generation og Indstilling naturligt havde staaet i Arbejderbevægelsens Tjeneste, nu paa den ene Side blev Skribenter i »Politiken« og paa den anden Side politiske Fronløbere. Man behøver blot at sammenligne med Norge og Sverige for at se, at denne Udvikling ikke havde været nødvendig. Men her var Traditionerne altsaa for stærke.

Det var Mennesker og Menneskers Kaar, Stauning interesserede sig for og ikke Doktriner eller »ismer«. Hans meget nære gamle Ven Hans Nielsen skrev i 1933 nogle Ord om den ganske unge Stauning, som det er værd at huske for at forstaa hans Udvikling og Personlighed:

»De Mænd, der stod i forreste Række i Slutningen af Halvfemserne, havde næsten alle deltaget i Partiets vældige Genrejsning efter Sammenbrudet, som fulgte efter Pios, Geleffs og Brix's Fald. De havde uafbrudt kæmpet imod sekteriske Splittelsesbevægelser, hvorfor de ogsaa havde et Øje paa hver Finger overfor nyopdukende Talenter.

De fleste af dem havde i deres Ungdom opholdt sig i Tyskland, og de var trods deres Uvilje mod Sekteriet ofte selv angrebne af denne Sygdom, og hver Gang det tyske Socialdemokrati blev oprevet af en eller anden Strid om Teorier, saa mærkedes

Dønningerne herhjemme. Hurtigt opdagede man, at den unge Formand for Cigarsorteringerne var kemisk fri for alle sektariske Bevægelser. Han afviste disse Stridigheder om en eller anden Teori som ganske unyttige, da Samfundslivets Udvikling antagelig vilde forme sig helt anderledes, end de politiske Kandestøbere tænkte sig.

Nej, det er Dagen og de nærmeste Dages Gerning, man skal tage Stilling til, hævdede han, og den gamle P. Knudsen lyttede velbehageligt til.«

Saadan var Stauning til sin sidste Time, og i de sidste tunge Dage, da hele Danmarks Skæbne stod paa en Rageknivs Æg, lagde han al sin Kraft i dette ene: at gøre Dagens nødvendige Gerning, saa at Land og Folk kunde frelses igennem.

Paa det yderste Næs ved Upernivik højt over Havet staar *Staunings Varde*, paa een Gang et Mærke for de Søfarende og et Minde om den første danske Ministers Besøg i Danmarks nordligste Koloni i Grønland. Det vil til alle Tider blive det smukkeste Monument for Danmarks store Søn, knejsende mod Tidens Storme og visende Vej for Mennesker, det der var Staunings Gerning i al den Tid, hans varme Hjerte bankede.

Hartvig Frisch.

Minde-Varde for Staunings Besøg i Upernivik
5. September 1930.

TOM KRISTENSEN:

DA EGEN FALDT

*Hørte I Braget, da Egen faldt,
et Uvejr af knækkede Grene,
en Krone, som søgte mod Jorden igen,
mod fjorgammelt Løv og Stene?
Der gik som et Sus i den hele Skov
af angstfuld Uro og Vaande,
og saa blev der stille, som havde hvert Træ
nu hørt op med at tænke og aande.*

*Alt blev uhyggeligt tyst et Nu,
en Undergangsstemning i Skoven.
Hvor Grenene bredte sit knudrede Tag,
var nu som et Hul foroven.
Vi frygted den Aabning, den Tomhed grel,
hvor Himlen for stærkt kunde lyse.
Den var som et Saar i vort Sammenholds Aand,
og vi alle begyndte at fryse.*

*Træerne nærmest fik andre Træk,
som kunde de Ulykken mærke,
med Kronerne vendt imod ham, der nu faldt,
med Ansigtet mod den stærke.
Nu blev der en Plads blandt de Stores Flok,
en Plads til at leve og være.
Men har de hans Styrke, de nærmeste Træer,
denne Kraft til at taale og bære?*

*Egen var stærk. Den stod Storm imod.
Den bar paa de haardeste Vintre.
Og Snelagets Aag laa tungt paa hver Gren.
Med Aldren blev Aaget ej mindre.
Den bredte sig dog saa alfaderlig mildt
og bar sin fortvivlende Byrde.
Vi andre, vi mindre, skal bære den nu
fra i Dag, vi saa Storegen styrte.*

»Politikens«, Mandag den 4. Maj 1942

Tegning af Anton Hansen.

OM THORVALD STAUNING

Af ANDERS VIGEN

Redaktionen af denne Bog har ønsket, at der ved Siden af den socialdemokratiske Vurdering af Stauning, som bærer Størsteparten af Bogens Indhold, ogsaa skulde gives Plads for Synspunkter fra anden Side, selv om der herigennem kunde fremkomme væsentlige Forskelligheder i Opfattelsen af Staunings Politik og Personlighed. Vi bringer i det efterfølgende Redaktør *Anders Vigen*s og derefter fhv. Udenrigsminister *Dr. Munchs Betragtninger*.

REDAKTIONEN har anmodet mig om en konservativ Vurdering af Statsminister Staunings Liv og Virke. Ikke alle Konservative vil finde dette Valg af Vurderingsmand heldigt, langt fra. Men lad mig alligevel vove Forsøget.

Staunings Løbebane »fra Bydreng til Statsminister« er et af Virkelighedens saakaldte Eventyr, men dog kun et iblandt mange, som den politiske Historie har optegnet. Det er hans Løbebane som Statsminister, der gør ham til en Mærkværdighed og kun synes forklarlig ved ganske særlige Forudsætninger hos Manden selv, hos det Folk, der hengav sig til ham, og hos den Tid og den Omverden, hvormed han havde at gøre. Da Stauning døde, havde han været Statsminister i næsten 13 Aar, selvskreven under Verdenskrise og Verdenskrig. Og havde hans Landsmænd kunnet lokke Døden fra hans Leje, vilde kun faa have undslaaet sig. Ikke

blot fordi han havde knyttet folkelig Hengivenhed til sin Person, men ogsaa fordi Fornuftgrunde gav hans Liv Betydning for Landets Velfærd, saaledes som det alt overvejende Flertal af Danskere, lave og højere, forstaar det. Man tør ogsaa tro, at der i saa Henseende var Samhu imellem Folk og Statsminister, at han, der efter alt at dømme forlængst havde set sine Illusioners sidste Gnister slukkes i et fatalistisk Tusmørke, og hvis Forventninger næppe gjorde mange Sidespring fra Dagen og Vejen, følte sig med sin Stillings og sin Persons fulde Vægt ansvarlig for, at det danske Samfund holdtes saa vidt muligt og saa længe som muligt ved Huld og Helse under Menneskehedens store Nød. Han tilhørte en Lære og en Praksis, der i sin sociale Kamp var godt paa Vej til at afmande den nationale Bevidsthed. Men selve Kampen stiledede højere end de, der førte den, og den var nødvendig, hvis en Genfødselsens Stund skulde opgaa over et Folk forenet i Længsel. Det var dette socialt berettigede og nationalt nødvendige, der ogsaa efter den 9. April 1940 gav Stauning en Mission i Kongens og Folkets Navn.

*

Min Mening om Stauning er et Fjernsyn. Jeg kendte ham hverken gennem Omgang eller gennem Forhandling, har kun talt med ham to Gange, den ene Gang tilmed kun flygtigt. Men nogle Tanker om ham har jeg jo gjort mig.

Efter mit Indtryk varede det en rum Tid, inden Stauning naaede offentlig Anerkendelse som Socialdemokratiets *coming man*. Og selv da han i 1910 blev Partiets Forretningsfører og Formand for dets Rigsdagsgruppe, opfattedes Avancementet ingenlunde som murfast. Socialdemokratiets Indvortes var i den Aarrække, det tog ham, fra han som kun 23-aarig blev Formand for Cigar-sorterernes Fagforening, at naa frem til Partiledelsens Førsteplads, endnu mere utilgængeligt end nuomstunder, og hverken hans Pen

Efter Valgsejren 1935. Stauning sidder ved Redaktørens Skrivebord paa »Social-Demokraten« og skriver en Udtalelse til Bladet om Valgresultatet.

eller hans Tunge havde givet ham Ry. Hans underjordiske Stemme, et sandt Raastof af en Stemme, svarende godt nok til en saare grovkornet agitatorisk Sprogbrug, men det vingede Ord var Taleren nægtet, og Personligheden kunde mistænkes for at være hul i Ryggen. Jeg har set, at han skal have spillet en stor Rolle under Arbejdskampen i 1899, men selv blev jeg ikke opmærksom derpaa, da jeg, ret indgaaende, beskæftigede mig med dette Opgør, et af Nøgle-Kapitlerne i nyere dansk Samfundshistorie. At han tidligt var en betroet Mand — Partiets Hovedkasserer — tilhørte Inderkredsen og havde, som saa mange andre, Arbejderbevægelsens Medvind i Ryggen — Folketingsmand 1906 — var man paa det rene med. Man forstod ogsaa, at han var en Slider, og man fik grundet Formodning om, at han nød en Bajer i sin knappe Fritid.

Men man fandt ikke skellig Anledning til at efterforske, hvorledes hans Ærgerrighed og Begavelse ytrede sig, hvorledes han, efter at have sikret sit Fagbevægelses-Alibi, maalbevidst satte sig en Politikers Livsmaal. Hvor mange af hans egne, af »Partifællerne«, har helt været paa det rene dermed? Stauning lærte sig saa slide- ligt at tale, men bedst forstod han sig dog alle Dage paa at tie.

Da Stauning blev Partiformand, mentes det ret almindeligt, at han kunde takke Manglen af et sikkert Føreremne for sit Held. Deri tog man vel heller ikke fejl, men paa Konkurrenter har det i hvert Fald ikke skortet. De kom til kort, mindre fordi han havde Stemningen for sig, end fordi han ikke just havde den imod sig. Han var som Fagforeningsmand lidt af en Outsider, men dog ikke uantagelig. Han var Ikke-Akademiker, men dog ganske belæst, havde med autodidaktisk Opsugningsevne tilegnet sig, hvad radi- kale og mere opvakte socialdemokratiske Københavnerne forstod ved Frisind, ja, han havde endogsaa skrevet et Stykke. Nu bag- efter er det let nok at se, at hvis Stauning ikke var blevet en betydelig Politiker, vilde han være endt som en mindre betydelig Forfatter. Det samme har kunnet siges om andre Politikere af Rang. Men det ene med det andet, da hverken Socialdemokratiets faglige eller dets intellektuelle Gruppe havde Manden til Fører- hvervet, saa tilfaldt det den Kandidat, i hvem begge Grupper havde en vis Part — Thorvald Stauning. Og hans Held var ogsaa Partiets. Det viste sig nemlig, at han var Manden.

Ogsaa saaledes forstaaet, at han blev ved med at sidde i Held. Da han blev Partifører, havde Alberti-Katastrofen ødelagt den naturlige Balance i dansk Politik. Socialdemokratiet kunde fort- sætte og fremskynde sin Vækst i Samklang med en radikal Kon- junktur og under Forfald og Frafald paa venstre-konservativt Hold. Saaledes under Forfatningskampen, saaledes under Verdens- krigen. I 1920 knuser »Generalstrejken« den radikale Konjunktur, men Socialdemokratiet var af solidere Stof, og fra Oppositions-

Kongen og Dronningen og Stauning til Fagenes Fest i Idrætsparken 1941.

bænken ser Stauning den store økonomiske Krise bryde ind over Ministeriet Neergaard, dette Ministerium der overhovedet kun sad i Uheld — saa længe det sad. Stauning bliver Ministerchef i Gyldenaaret 1924, og det bliver i hans Tid, om end meget imod hans Forventning, at Landet lykksaliggøres med Madsen-Mygdals ærlige Krone. Da de triste Følger ikke udebliver, er Stauning saa ovenud heldig, at de Radikale lader ham i Stikken. Han kan med fuldgod parlamentarisk Samvittighed overlade Misèren til Madsen-Mygdal. Et Par Aar efter, netop som det værste er overstaet og Verdenskonjunkturerne bærer med, omkommer Ministeriet Madsen-Mygdal ved et Ulykkestilfælde, der ogsaa kunde forstaas som et Slags Selvmord. Atter er Stauning ved Styret, dennegang med Radikalismen sikkert i sin Haand, og for Livstid. Da Verden — saaledes plejer vi jo at kalde den Smule Klode, der er os Mennesker anvist og betroet — paany gaar i Krise, er det det danske Landbrug, der umiddelbart trues af Katastrofe. Derfor kan Stauning mødes med Madsen-Mygdal til Kanslergade-Forlig, et

historisk Øjeblik, varslet iøvrigt af Militærforliget mellem Venstre og Socialdemokratiet Aaret forud. Stauning er ikke blot slet og ret Statsministeren, han er Soter, Frelseren. Hans Partier gaar til Folketingsvalg under Løsenet: Stauning eller Kaos! I vældig Kamp mod en splittet Opposition, et afmægtigt Landsting, opbyder han Hærskarer af Vælgere fra alle Samfundslag. Først da en konservativ Partifører tager ham paa Ordet og kræver Forfatningsreformen af hans Haand, først da svigter Heldet ham — hvis man da ikke tværtimod vil kalde det et Held, at Folkeafstemningen i 1939 sikrede ham et socialdemokratisk Landsting og definitivt umuliggjorde en Ændring af den Militærpolitik, han som Radikalismens Arvtager havde ført for at hindre, at Landet kunde indbilde sig at have et brugeligt Forsvar.

Men i øvrigt var det i sin gode Orden, at Grundlovssagen mislykkedes for ham. Den var konservativ Idépolitik, ikke socialdemokratisk — ikke længere. Og den bød hverken paa større politisk Magt eller paa større sociale Rationer til hans Vælgere. Den er interessant som et enestaaende Forsøg paa at bruge Stauning istedet for at lade sig bruge af ham. Men det vilde føre for vidt at gaa denne Side af Sagen nærmere efter.

*

Heldet vil efter mit Skøn altid blive set som den røde Traad gennem Staunings Historie. Men saa varigt som for hans Vedkommende er Held ikke uden dybere Aarsager, og saa forudsætter det ogsaa en Personlighed, der kan bære det.

Vi er et sindigt Folk, vi Danskere. Munden staar ikke paa os, men Tilstandene tager det med ulige større Ro, lunter fortrinsvis afsted gennem Kompromis'er. Som Politiker var Stauning fuldblods Hjemmefødning. Han kunde bruge Munden à la Kæft, for ikke at sige à la Asenskæft, men i Handling afskyede han Yder-

Manchesters Lord Mayor, Mr. Toole, besøger Stauning paa Hospitalet, Sommeren 1937.

ligheder som Pesten. Jeg tror, han havde en Skræk for at slaa Postelinet i Stykker, og at han nødigt gav Afkald paa at redde Stumperne. Han maa sikkert i personlige og private Forhold have været, hvad man kalder et godt Menneske. I Politik forstod han den Kunst at bie, at sikre Etaperne, at gøre Holdt, hvor Stillingen kunde holdes. Foran sig havde han et talstærkt, fastgroet Venstre med gammel folkelig Tradition. Det krævede Forsigtighed — og Smidighed. Forsigtigheden medbragte han selv, i Smidighed blev han Radikalismens Lærling. Det er overhovedet min Mening, at det stod meget bedre til med Staunings Radikalisme end med hans Marxisme, at han mere var en radikalsocial end en socialistisk Type, og at hans Livsgernings Konsekvenser vil komme til at føre Beviset derfor. Jeg kan ikke se rettere, end at han var tillært radikal i sin Livsforstaaelse, at han var det uden For-

finelse og uden synderlig Fordybelse. Men baade dybere og bredere var hans virkelige Menneskevæsen funderet, og dette affødte baade Tab og Vinding for ham. Tab, fordi han, ført paa Blindspor fra sin Ungdom, havde vanskeligt ved at tilfredsstille sit sjælelige Behov og maatte søge Erstatning paa Tilværelsens Bohèmeside. Vinding, fordi han, alt som Handling og Held gjorde ham kendt i Landet, mere og mere følte som eet med dets Natur og Lynne. Deraf Massernes bastante Tillidsforhold til ham, men deraf ogsaa en, omend tilsløret, saa dog utvivlsomt haandgribelig og voksende Forstaaelse mellem ham og Mellemstandens ledende Kredse. At dette Forhold underbyggedes af hans store Magterobringer, siger sig selv. Han lod ganske vist ikke en personlig betonet Kritik savne Stof, men praktisk og faktisk var han i en lang Aarrække usaarlig.

Man kan, naar man ser tilbage over hans Virkes bevægede Aar og genkalder sig deres politiske Larm, spørge sig selv, om Landet nu ogsaa var Kaos saa nær, at kun en Stauning kunde hindre det værste. Historien vil besvare dette Spørgsmaal med et bestemt Nej. De Udveje, *han* fandt i kritiske Øjeblikke, har efter deres Art Hævd i Danmark og vil have det, saa længe et Danmark bestaar. Men han var kaldet til at være Manden, der anviste og brugte dem. Ikke at han i sit Syn paa de skiftende Problemer, i sin Fortolkning af Krisefænomenerne og deres Oprindelse viste Genialitet eller blot Konsekvens. Men i at tage Konsekvensen af overhængende Krav og i at underbygge Afgørelsen med politiske Modparters mere eller mindre frivillige Tilslutning, i den Kunst blev han en Mester. Det viste sig sluttelig ogsaa, til uvurderlig Samfundsgavn, da han kunde gennemhugge Fagforeningsprivilegier med sine Afgørelser. Og ingen vil kunne bestride, at hvad Landet har lagt for Dagen af folkelig Samvilje, siden det kom i Krigens Vold, det har en Indøvelsens Forhistorie, af hvilken Staunings Navn aldrig vil kunne slettes.

Stauning i Statsministeriet 3. Juni 1938 sammen med det engelske Arbejderpartis Formand, Attlee.

Saaledes gik da Aarene for Stauning. Længe gav han sig god Tid og kunde tillade sig det. Venstre var et stort og mægtigt Parti, men dets Yngletid var forbi. Konservatismen kunde ikke komme ud af Rekonvalescensen efter Estrupiatet. I intet af de to Partier viste der sig Personligheder, der kunde likvidere Fortidens Skisma og sætte fælles Maal. Fast i Pagt med Radikalismen saa Stauning sin Stemmebølge stige. Aldrig slap han med sin gode Vilje Brodergrebet i Radikalismen. Aldrig gik han et Skridt videre, end Radikalismen kunde slaa Følge. Blandt hans Dyder vil ingen blive prist højere end hans Loyalitet. Aftaler holdt han efter Bogstav og Aand. Men hans Forhold til Radikalismen var ikke blot et Udslag af hint Karaktertræk. Naar dette Forhold bliver uvildigt udredet, vil man, som ovenfor skrevet, efter min Tro komme til det Resul-

tat, at Stauning al sin Tid førte radikal Politik. Og dansk radikal Politik er Socialpolitik — Socialpolitik ud fra den udtrykkelige Forudsætning, at Staten ikke ejer Magtmidler til Formaal derudover. Men ogsaa Socialpolitikens Vej ender i Statsmagtens Gab. Jeg skal ikke spille Ord paa denne Side af Udviklingen i Stau­nings Tid. Ændringerne i Samfundsfunktionen taler for sig selv og afgiver uudtømmeligt Stof for Lovprisning og Angreb, men er ikke væsensforskellige fra Reformerne i andre demokratiske Lande. At Socialpolitik ogsaa er Erhvervs­politik, siger sig selv, og deri stikker Vanskeligheder. Man har ment, at Stau­nings Social­politik bar mod erhvervs­politisk Fallit. Men han, der efterhaanden skiftede Ministre, som det passede ham, havde i begge sine Ministerier een og samme Landbrugsminister. Det er en Kends­gering, som det er værd at mærke sig, at Ministeren for det Erhverv, hvorfra Kritiken slog haardest og Profetierne lød dystrest, holder sin Taburet den Dag i Dag, og vistnok saa sikkert som nogen Sinde. Det tyder ikke paa erhvervs­politisk Krack.

At Stauning i det længste holdt paa sin Udenrigsminister — og dermed altsaa paa sin Militærminister — vilde kun sige, at han holdt paa sin egen Anskuelses Ophav, paa sin Læremester, sin Overbevisnings Garant. Som den Mand af Folket han var har han ikke kunnet følge Dr. Munch uden Bedrøvelse, og det kan ikke nægtes, at han, efterhaanden som den storpolitiske Udvikling farvede Stemningen i Landet, og ikke mindst i dets Arbejder­kredse, kom i et tvetunget Forhold til Forsvarsproblemet. Men atter og atter brød dog saavel hans Overbevisning som hans Hen­sigst igennem. En af hans Udtalelser vakte stormende Forargelse paa begge Sider af Sundet. Men med hvilken Føje harnes man over ærlige Ord om Tingene, som de er og, menneskeligt set, ogsaa vil forblive under et Skæbnespil, der staar for Døren? Lad os heller ikke glemme andre Ord af Stauning, Ord, der gjorde hans Landsmænd godt, og som han stod inde for.

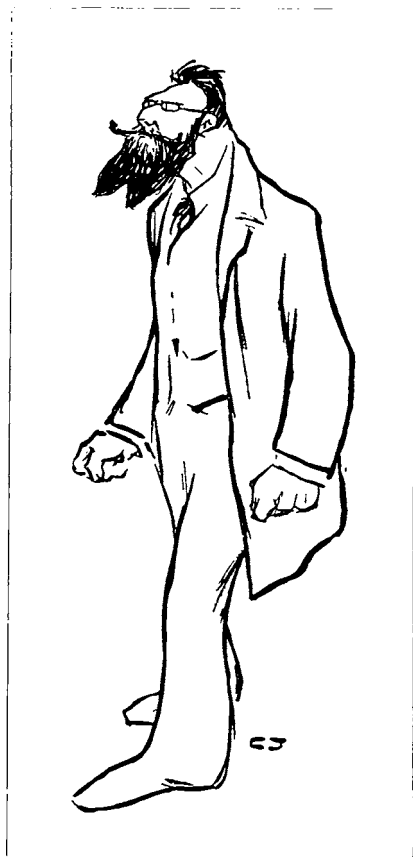
Maleren W. Gluds Billede i Arbejdernes Landsbank. Stauning sidder omgivet af Folk fra alle Fag og Lejre.

Jeg mener ikke, at Stauning har ført os bag Lyset. Vilde vi som Nation ikke vide af den Pessimisme, der tydeligere og tydeligere prægede hans Syn paa den virkelige Verden, og hvoraf ethvert Barn kunde udlede, hvilken Statspolitik han vilde føre, ja, saa kunde vi som Nation have taget os til Rette. Men vi var *ikke* den Nation. Havde vi været det, vilde en Thorvald Stauning aldrig have kunnet lægge Danmark under sig, aldrig have kunnet blive Folkefører med Hørups »Hvad skal det nytte?« indskrevet i sit Hjerte. Vi kan lige saa lidt fragaa vort Ansvar som han sit.

Dommen over Stauning, der vel var et Hoved højere end sit demokratiske Milieu, men iøvrigt typisk tilhørte det med Hud og Haar, vil være betinget af to Forhold, der her kun kan angives i Spørgeform: Hvorledes vil Staunings Tid tegne sig for kommende Slægter? Venter der Danmark en selvstændig Fremtid? Sammenhængen mellem disse to Spørgsmaal er ubrydelig og deres Sam-

hør med Verdensudviklingen saa uomtvisteligt, at man ikke fristes til at forhaste sig med Svarene.

Men hvad Skudsmaal de end giver ham, vi, hans samtidige, kommer til at dele med ham. Han har stemplet et Kapitel af Danskernes Liv med sit Navn.

Stauning var en yndet Model for Karikaturtegrnerne. Til venstre ses den første Karikatur af Rigsdagsmanden Stauning, tegnet af Carl Jensen i 1906 eller 1907. Til højre Stauning i Valdemar Møllers Streg, tegnet omkring 1915.

TH. STAUNINGS POLITISKE GERNING

AF FHV. UDENRIGSMINISTER P. MUNCH

I DE AAR, P. Knudsen var det danske Socialdemokratis Leder, førte han det frem i Samarbejde med Venstrereformpartiet fra før 1901. Da Systemskiftet var sket, løsnedes Forbindelsen. Socialdemokratiet traadte i stedse stærkere Opposition. Da det radikale Venstre blev til i 1905, var der indenfor Socialdemokratiet to Meninger om Stillingen til det. Nogle holdt paa, at Arbejderklassens Rejsning skulde være dens eget Værk; Partiet skulde være Opposition, til det havde Flertal alene. Andre mente, at man ikke skulde vige tilbage for Samvirken med andre, der vilde være med til at mildne de fortryktes Kaar, selv om de ikke var enige i Socialdemokraternes Forestillinger om Fremtidens Samfund. Til dem hørte P. Knudsen og hans unge Sekretær og nære Medhjælper Th. Stauning. Til dem hørte ogsaa Borgbjerg, der Aarene igennem blev Staunings nærmeste Medarbejder. P. Knudsen døde jo snart. Det blev med Stauning og Borgbjerg, vi i de følgende Tider først og fremmest kom til at samvirke. Meget forskellige var de. Fra Borgbjerg vældede Ideerne frem. Samtaledede man med ham, var der ikke den Mulighed, der ikke blev taget op til Overvejelse. Imens

sad Stauning stille og ordknap og hørte efter. Men naar saa det hele var taget igennem, valgte han med overordentlig Sikkerhed den af Mulighederne, der syntes ham at tjene Formaalet bedst. I sjelden Grad udfyldte de to Mænd hinanden. Saasnart Stauning i 1906 var blevet Medlem af Folketinget voksede Tilliden op om ham indenfor Partiet, og i 1910 blev han dets Formand. Borgbjerg blev ved at være Partiets Ordfører i forfatningspolitiske Spørgsmaal, K. M. Klausen i Finanslovsanliggender. Staunings særlige Omraade blev foreløbig den sociale Lovgivning. Det medførte, at jeg som Indenrigsminister 1909—10 ofte kom til at forhandle med ham om de sociale Love, der den Gang hørte under Indenrigsministeriet. Jeg fik her et stærkt Indtryk af den dybe Samfølelse, han havde med dem, der havde Brug for denne Lovgivning, den store Indsigt, han besad paa dette Omraade og den klare Forstaaelse, han havde af, hvad der var Mulighed for at naa.

Den samme Forstaaelse af Mulighederne paa det rent politiske Omraade viste han, da der i 1912 ved Ministeriet Berntsens Grundlovsforslag aabnede sig Udsigt til en ny Grundlov. Stauning, Borgbjerg og vi var straks enige om, at vi burde støtte det af al vor Magt, uanset de Indvendinger, vi alle kunde have mod det. Da Valget i 1913 havde skabt et radikal-socialdemokratisk Flertal, var vi ligeledes enige om at anbefale Ministeriet Berntsens Fortsættelse. Vi ansaa dette for det mest betryggende med Hensyn til Grundlovssagens Løsning. Da det ikke blev muligt at opretholde Ministeriet, laa det Spørgsmaal for, om Socialdemokraterne ønskede at danne Regering selv eller sammen med vort Parti. Stauning var straks klar over, at begge Dele vilde volde Strid i hans eget Parti og vanskeliggøre Samarbejdet mellem de tre Partier, hvis Samvirke var fornødent til at føre Grundlovssagen igennem. Efter indbyrdes Overvejelse foretrak vi da et radikalt Ministerium støttet af Socialdemokraterne. Denne Støtte blev i de følgende Aar ydet under Staunings Ledelse med den største Fasthed. Derved

blev ikke blot Grundlovsforslagets Gennemførelse mulig, men Samarbejdet mellem de to Partier blev tillige det faste Grundlag, paa hvilket vor Politik hvilede i Verdenskrigens svære Aar. Vanskelige Situationer meldte sig, personlige og økonomiske Byrder kom til at hvile ikke mindst paa den Arbejderbefolkning, der bar Socialdemokratiet; lettere havde det rent partimæssigt været at trække sig tilbage i Oppositionsstillingen.

Dette Billede er taget i 1929, da Stauning for anden Gang blev Ministerchef.

Men Stauning og hans Fæller saa ud over de snævre Partiinteresser. De forstod de Farer, en Opløsningstilstand i vor Politik kunde bringe, og de erkendte, at kunde den frie Oppositionsstilling have bragt partimæssig Fordel, saa vilde dens Følge i den haarde Tid utvivlsomt være blevet ringere Kaar for den Arbejderbefolkning, det var deres første Opgave at tjene. I Erkendelse heraf holdt Stauning med stor Bestemthed Partiet sammen til roligt Arbejde for de Resultater, der var opnaaelige.

Striden om de vestindiske Øers Afhændelse bragte Stauning ind i Ministeriet Zahle sammen med I. C. Christensen og Rottbøll. Han kom jo ind som Talsmand for et Parti, med hvilket vi i Forvejen var i nært Samarbejde, og dette Samarbejde fæstnedes

helt naturligt i Ministeriet. Hans Deltagelse i internationale socialdemokratiske Forhandlinger om Fredsbestræbelser førte til hidsigte Krav om, at han skulde træde tilbage for en anden Socialdemokrat, men vi afviste med Bestemthed disse Krav.

Da de to andre Kontrolministre forud for Valget i 1918 traadte ud, blev Stauning helt selvfølgelig i Ministeriet. Vore to Partier gik jo til Valg i Alliance. Nogen Tid efter Valget overtog Stauning Ledelsen af den sociale Lovgivnings Omraade. Han kom her til at føre betydningsfulde Lovforslag frem, og han gjorde det med en Indsigt og Fremstillingsevne, der vakte megen Anerkendelse.

Da der ved Krigens Slutning opstod omfattende Uro i Arbejderkredse, dæmpedes Gæringen let i Danmark, for det første, fordi Arbejderne havde forstaaet, at meget i Krigens Dage var sat ind paa at lette deres Kaar, for det andet i Kraft af Socialdemokratiets faste Holdning under Staunings Ledelse og den Tillid, han nød. Det betød særdeles meget, at Socialdemokratiet i Krigens Aar tog Medansvar for Landets Styre under Forhold, hvor ingen kunde regne med, at dets særlige Teorier kunde blive afgørende. Stauning tog dette Ansvar, overbevist om, at han just derved tjente den Arbejderbefolkning, til hvilken han følte sig saa stærkt knyttet, bedst.

I Aarene 1920—24 fik Socialdemokratiet den frie Oppositionsstilling, og baade Stauning og hans Partifæller tog i denne Tid haardt nok paa Modstandere. Men overfor Opgaver af praktisk Betydning var ogsaa nu Stauning rede til at tage sin Part af Ansvaret.

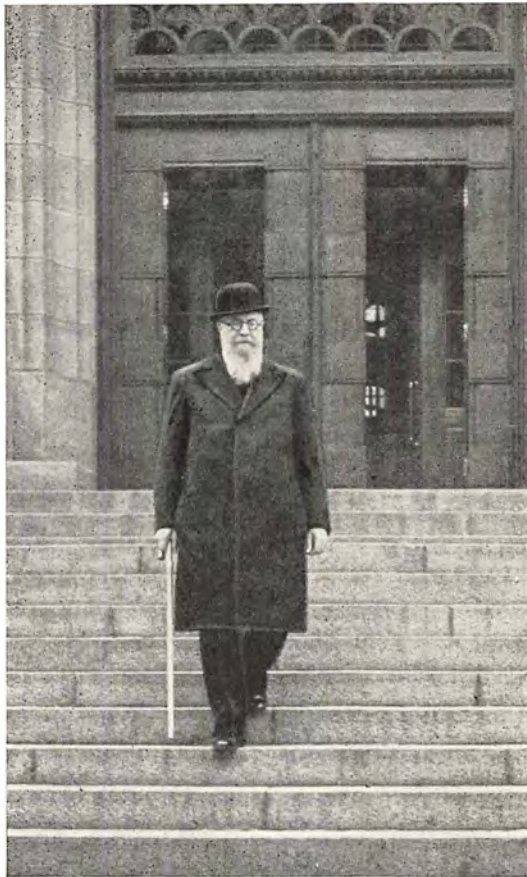
Det første socialdemokratiske Ministerium 1924—26 byggede paa et Flertal, hvori det radikale Parti var med. Men Stauning havde denne Gang ikke ment, at det var muligt paa Forhaand at lægge en fælles Arbejdsplan til rette, og Ministeriet dannedes uden Aftaler mellem de to Partier, der hørte til for at skabe Flertal. Uenighed meldte sig naturligt overfor de Vanskeligheder, den

Da Ministeriet Stauning-Munch den 30. April 1939 kunde fejre sit Tiaars Jubilæum, overrakte Ministerkollegerne Stauning en smuk Erindring. Fra venstre: Stauning, Ludv. Christensen, Bording, Jørgen Jørgensen, Fisker og Steincke.

af Kronestigningen følgende Krise bragte. Det var aabenbart, at hele denne Situation, der saa lidt egnede sig til roligt Arbejde, syntes Stauning lidet tilfredsstillende. Han søgte ud af den ved et pludseligt Valg, der skulde øge Ministeriets Styrke eller bringe ham over i Opposition igen. Det blev det sidste, der skete, og fra 1926—29 kom Stauning til at føre en Oppositionspolitik af samme Art som 1920—24.

I 1929 skabtes, som i 1913, et Flertal af Socialdemokrater og Radikale. Denne Gang var Stauning sikker paa, at der paa Grundlag deraf burde bygges et holdbart Styre, der kunde gennemføre mest

Stauning forlader Rigsdagsbygningen.

mulig af de Fremskridt, om hvilke der var Enighed mellem ham og os. Der blev Forstaaelse om et fælles Ministerium og et fælles Arbejdsprogram. Med rolig Myndighed ledede Stauning i de følgende Aar Samarbejdet i Ministeriet. Oftest syntes han at holde sin Mening tilbage; først, naar Situationen var modnet, greb han ind med Styrke. Stauning stræbte overfor de Forhold, den allerede da herskende økonomiske Verdenskrig bragte, at skabe Samarbejde ogsaa med Oppositionspartierne. Ikke blot saa længe dette var

fornødent for at faa Forslag vedtagne i Landstinget, men ogsaa efter 1936, da Folketingets Flertal tillige havde Flertal i Landstinget. Udfra Ønsket om saadan Enighed førte han Grundlovsforhandlingerne. Det var ham en meget haard personlig Skuffelse, at der kom til at mangle nogle faa Stemmer ved Folkeafstemningen i 1939.

I de hened 13 Aar, Stauning anden Gang var Statsminister, voksede der op om ham en meget stærk Tillid i Folket, omfattende

Et af de sidste Billeder af Stauning, fotograferet
i April 1942.

langt flere end hans Partifæller. Han var og blev Arbejdernes og Socialdemokratiets Mand, glemte aldrig Samfølelsen med de Kredse hvorfra han kom, det Parti, han tilhørte. Arbejderne følte det og flokkedes om ham i fuld Tillid. Men han var som Landets Statsminister ikke deres Mand alene. Han var velvillig overfor alle, hørte med oprigtig Interesse paa de mangfoldige Henvendelser, han fik, ogsaa naar de kom fra Kredse, der ellers stod ham

fjernt. Han levede helt naturlig med i de nationale Stemninger, der bevægede Folket. Kongens Tillid vandt han i høj Grad.

I de 40 Aar, Stauning tog Del i politisk Gerning, skete en mægtig Rejsning af Arbejderbefolkningen, i politiske Rettigheder, i økonomiske Kaar og i Kundskaber. Det blev et saare betydningsfuldt Led i den Udvikling, hvorved Folket groede sammen til en national Enhed. Mange Kræfter har virket dertil, men Stauning har haft en meget væsentlig Andel i dette Fremgangsværk.

Overmægtige Begivenheder udefra bragte i hans sidste Aar en Standsning i denne Fremgang. Det smertede ham dybt. Men rolig fortsatte han sit Arbejde, overbevist om at nøgtern Erkendelse af Tidens Vilkaar tjente Land og Folk bedst. Den Stilling, han havde vundet i Folkets Bevidsthed, gjorde det muligt for ham at føre dette Arbejde igennem som Leder af en Regering, hvori de forskellige Partiers Mænd mødtes. Nyttig Gerning for Folket kom han til at øve ogsaa i disse svære Aar, som han havde gjort det i de Tider, da det bar fremad.

Det Værk, Stauning har udført, blev muliggjort ved hans Udholdenhed i Arbejdet, hans velvillige Sind overfor Mennesker og hans Karakters Fashed.

KAI MOFFMANN:

STAUNING

*Han rummed Bondeland og By og Borger,
hvor han stod frem og talte, var vi hjemme,
det var jo Danmark, denne dybe Stemme,
han var jo os, i Glæder og i Sorger.*

*I gode Dage — og naar det gik ilde,
var han den faste Haand, den fødte Fører,
der havde Folkets Hjerte og dets Øre.
Han var den barske, og han var den milde.*

*Med Tid til alt. Kom nogen for at bede
om Hjælp og Bistand, var han Ligemanden,
der, hvor han kunde, villigt hjalp den anden,
aldrig for stor, men venlig, altid rede.*

*Saaledes gik han om iblandt os, æret
og elsket af et Land — den gode Hyrde,
der bar i Tidens onde Vejr sin Byrde,
i Pagt med det, som er og som har været.*

*Han var den Ene. Og han var de Mange.
Han var et Vaarbrud og en Folkebølge.
Naar kom en Høvding med saa stort et Følge
til Dødens Grænseport, den ensomt trange*

*** * ***

»Social-Demokratens«, Søndag den 10. Maj 1942

DØD OG EFTERMÆLE

STAUNING havde som tidligere Aar besluttet at tage nogle Ugers Hvile. En Hjertesvagthed havde plaget ham periodisk gennem længere Tid. Denne Gang lagde han sig til Sengs i sit eget Hus, hvor baade han og Lægerne mente, at han kunde faa mest Ro. Den 20. Marts faldt Stauning i sit Badeværelse; Aarsagen var en vis Kraftesløshed i venstre Arm og Ben, der kunde tyde paa en mindre Apopleksi. Men han blev hurtigt bedre, og i Dagene op til første Maj sad han hver Dag i sin Have og røg sin uundværlige Cigar. Han regnede med at kunne vende tilbage til Arbejdet i Regeringen omkring Midten af Maj. Imidlertid indtraadte pludselig, Store Bededag, den 1. Maj, den Forværring i hans Sygdom, der gjorde det klart, at det bar mod Afslutningen. Det var et meget svært apoplektisk Tilfælde i Forbindelse med en Kvæstelse af venstre Hofte ved Faldet. Faa Timer efter sin Indlæggelse paa Bispebjerg Hospital gled han ind i den Bevidstløshed, hvorfra han ikke vaagnede mere. Lørdag den 2. Maj om Morgenen udtalte hans Læge, Professor Foged: »Statsminister Staunings Tilstand har forværret sig i Nattens Løb, og der er alvorlig Fare for hans Liv«. Om Aftenen meddelte Professoren, at »Tilstanden er nærmest blevet lidt daarligere i Aftenens Løb. ... Statsministeren er stadig dybt bevidstløs og ligger iøvrigt roligt hen. Alt i alt maa det siges, at Tilstanden er yderst alvorlig«. Bulletinen Søndag Morgen havde følgende Ordlyd: »Statsmini-

Stauning paa Dødslejet. Fotografiet er taget paa Bispebjerg Hospital Mandag den 4. Maj 1942.

sterens Tilstand har forværret sig jævnt i Nattens Løb. Temperaturen er yderligere steget, Aandedrættet er ret stærkt besværet, og Hjertets Funktion daarligere. Statsministeren ligger stadig dybt bevidstløs hen. Tilstanden er yderst kritisk«.

Søndag den 3. Maj Kl. 10,45 døde Stauning uden at være kommet til Bevidsthed. Koncertsangerinde Frk. *Augusta Erichsen*, der gennem mange Aar styrede hans Hus, var sammen med hans to Sønner, *Holger* og *Søren* til Stede ved Dødslejet.

*

Meddelelsen om Staunings Død gik som en Løbeild over København, og mange vidste Besked, da Pressens Radioavis Kl. 11,45 i en Ekstraudsendelse underrettede hele Landet om det skete. Kongen, der var i Kirke, fik Meddelelsen af Kabinetssekretæren, da han vendte hjem til Amalienborg efter Gudstjenesten. Kongen

Stainings Kiste i Spisestuen paa Valeursvej.

skrev personlig Kondolencetelegram til Staunings Søner og lod derefter give Ordre til, at alle offentlige Bygninger skulde hejse Flaget paa halv.

Radioen ændrede sine Udsendelser, saa de lettere Ting gled ud, og om Aftenen holdt den fungerende Statsminister *Buhl* en Mindetale om Stauning.

*

Mandag den 4. Maj førtes Staunings Baare fra Bispebjerg Hospital til Hjemmet paa Valeursvej. Her henstod den i Spisestuen indtil Bisættelsesdagen, Søndag den 10. Maj.

Samme Dag, som Stauning døde, indkaldtes Socialdemokratisk Forbunds Forretningsudvalg hastigt til Møde sammen med Partiets Ministre. Her drøftedes Begravelsen. Nogle Røster rejste sig for Tanken om Statsbegravelse, men den overvejende Stemning

var for, at Socialdemokratiet selv skulde foranstalte sin afdøde Førstemands Bisættelse. Dagen efter fremførtes imidlertid fra Ministeriets Side et stærkt Ønske om, at Staten skulde vise Stau-ning den Ære at arrangere Bisættelsen, og efter en kort Over-vejelse tog Socialdemokratisk Forbund med Tak herimod.

Bisættelseshøjtideligheden i Forum overværedes af 8000 Men-nesker med *Kongen, Kronprins Frederik og Prins Knud* i Spidsen. Desuden deltog hele Ministeriet, den svenske Statsminister *Per Albin Hansson*, den finske Socialminister *K. A. Fagerholm*, Repræ-sentanter for udenlandske Gesandtskaber samt Repræsentanter fra Kommunerne, Læreanstalterne, forskellige Institutioner etc. Men den alt overvejende Del af de 8000 Deltagere var Tillidsmænd fra den danske Arbejderbevægelses faglige, kooperative og politiske Organisationer.

Forum var udsmykket med Sørgedraperier og danske Flag. Over 1000 Kranse var sendt til Baaren. Taler, Sang og Musik vekslede ved den gribende Højtidelighed, der transmitteredes af Statsradiofonien.

Efter Højtideligheden førtes Baaren, ledsaget af de nærmeste Paarørende og en snæver Parti- og Vennekreds, gennem Byen til Bispebjerg Krematorium. Langs hele Ruten stod Titusinder af Mennesker, og fra Bispebjerg Krematorium ned langs Tagensvej stod ca. 1300 Fagforeningsfaner fra hele Landet opstillet som Arbejderbevægelsens sidste Hilsen til Stauning.

Torsdag den 14. Maj blev Urnen med Staunings Aske gravsat ved Søen paa Vestre Kirkegaard i København.

*

Det er en umulig Opgave at bringe blot et rimeligt Uddrag af det Væld af Mindeord, Artikler og Kroniker, som fremkom i inden- og udenlandske Blade i Anledning af Staunings Død. Vi maa i denne Bog indskrænke os til ganske faa Udtalelser, som vi i det efterfølgende gengiver enten i den fulde Ordlyd eller i Uddrag.

STATSMINISTER BUHL'S RADIOTALE

Søndag den 3. Maj 1942.

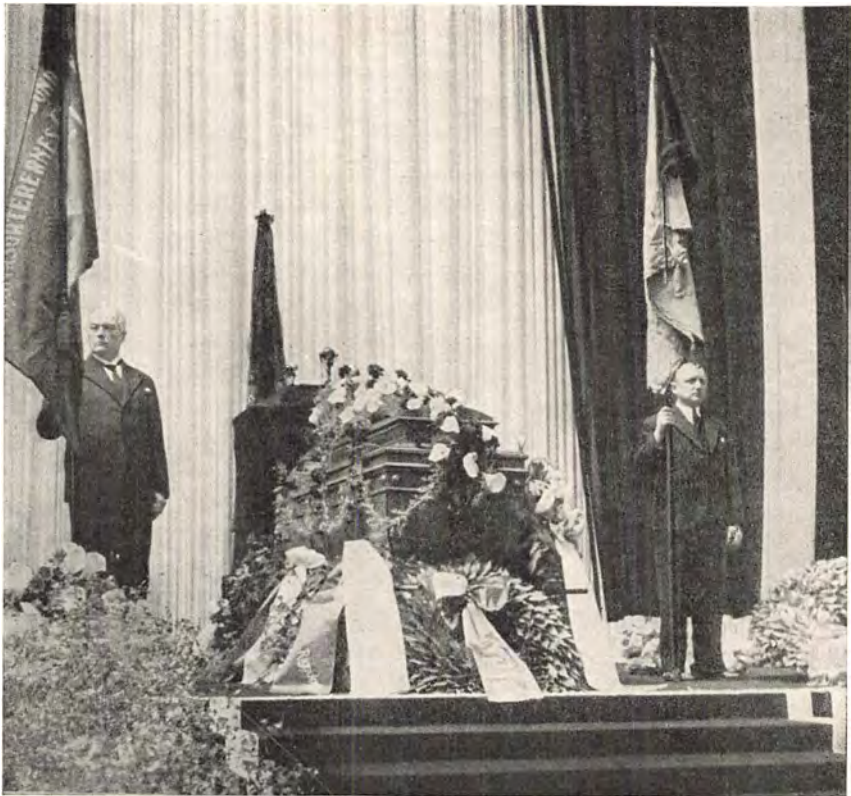
Budskabet om Statsminister Staunings Død har gjort et dybt Indtryk Landet over og vil ogsaa uden for Landets Grænser blive modtaget med Beklagelse, udtalte Ministeren. Under hans Sygdom strømmede det ind med Vidnesbyrd om den Hengivenhed og Tillid, der næredes til ham i vide Kredse, og jeg ved, at det opmuntrede og glædede ham meget.

Nu er Thorvald Stauning sovet stille hen, og dermed er et Livsværk afsluttet, som har været af indgribende Betydning for vort Land. Gennem mere end en Menneskealder har Stauning spillet en fremtrædende Rolle i dansk Politik. Han har været den drivende Kraft inden for det danske Socialdemokrati under dets Udvikling fra Klassebevægelse til Folkebevægelse, han har staaet i Spidsen for Landets Regering under det sidste Tiaars stærke sociale og kulturelle Udvikling, og han var det ubestridte Samlingsmærke for den nationale Samlingsregering, som blev dannet i 1940.

Ser vi tilbage paa de forskellige Tidsafsnit af vor politiske Historie, vil der være enkelte Mænd, der træder særlig levende frem, fordi de ved deres Personligheds Fylde og Styrke ligesom giver et koncentreret Udtryk for det, der har bevæget Tiden og givet den sit historiske Præg. En saadan Mand er for vor Tid Thorvald Stauning. Han kom fra et Arbejderhjem, han fulgte, og han førte Arbejderklassen under dens Rejsning fra ufrie Kaar til Deltagelse i det politiske Liv paa lige Fod med andre, og han bevarede den stærke og varme Samfølelse med Arbejderne og andre Smaakaarsfolk Livet igennem.

Stauning var elsket blandt de danske Arbejdere. Elsket er et stærkt Ord, men det er sandt. Enhver, der gennem Aarene har deltaget i det politiske Arbejde, har selv haft Lejlighed til at konstatere, hvilken Hengivenhed og tillidsfuld Begejstring der slog op om ham, hvor han traadte frem. Det gjaldt ikke alene i Partiet, men ogsaa i Fagbevægelsen, Kooperationen og Ungdommens Kreds.

Stauning har været en Kampens Mand, som den maa være det, der vil bryde nye Baner, men hans Indstilling var positiv og ansvarsbevidst, han glemte ikke for Striden Samfundets Realiteter. Han havde Evner til at anskue Tingene i Sammenhæng, og hans Dømmekraft var sund og stærk. Derfor vandt han ogsaa en enestaaende Tillid og Tilslutning langt ud over Arbejdernes Kreds.

Staunings Kiste i »Forum«, flankeret af Cigarsorterernes Fane (til venstre) og den gamle historiske Fælledfane (til højre).

Som Statsminister ledede han med rolig Myndighed Arbejdet i Regeringen og paa Rigsdagen. Han var loyal og trofast over for sine Medarbejdere, aaben og redelig i al sin Færd. Ved de Lejligheder, hvor han førte Ordet paa Landets Vegne, forstod han paa en smuk og værdig Maade at finde de Udtryk, som alle kunde anerkende. Danmarks Stilling i disse Krigens Aar laa ham dybt paa Sinde, og han foreholdt i manende Ord Befolkningen dens Ansvar og Pligt til rolig og forstaaende Holdning.

Der var ved Staunings Fremtræden en egen Styrke og Livskraft. Hans frodige Natur, hans Ligefremhed og store Menneskelighed havde sin Rod i dansk og nordisk Væsen, og alle følte sig tiltalt deraf. Det var et Udslag af denne stærke Vitalitet, at han med sin levende Interesse gik ind for det

Kongen, Kronprinsen og Prins Knud ved Bisættelseshøjtideligheden i »Forum« 10. Maj 1942.

Fredningsarbejde, som skal sikre Befolkningen Adgang til Skov og Strand og dermed til et frisk og sundt Friluftsliv.

Om Staunings politiske Indsats vil forskellige Opfattelser gøre sig gældende, men om én Ting vil alle være enige:

Danmark staar i Taknemmelighedsgæld til Stauning, fordi han satte sin enestaaende Autoritet ind paa at gøre den danske Arbejderklasse, der oprindelig følte sig staaende udenfor og i stadig Modsætning til det øvrige Samfund, til et Befolkningslag, der erkender sig selv og af andre erkendes som en Del af den danske Nation.

Gennem Staunings Personlighed har dette Lands Arbejderbevægelse i hele sin praktiske Virksomhed taget en Form, der svarer til danske Forhold og dansk Indstilling. Alene heri ligger en uvurderlig national Indsats, som alle Landsmænd — ikke mindst i disse Krigens Aar — vil vide at vurdere.

Thorvald Stauning var Danmark en god Søn, og stor er Sorgen over hans Bortgang. Jeg føler, at jeg tolker Hundredtusinder af Landsmænds Følelser, naar jeg takker ham for den Gerning, han har øvet.

FOLKETINGETS FORMAND, HANS RASMUSSEN,

Folketinget, 6. Maj 1942.

Meddelelsen om Statsminister Staunings Død fremkaldte vemodige Følelser i alle Kredse i det danske Folk. I Hundredtusinder af Hjem blev der Sorg; dyb Sorg. Det var jo en af Danmarks bedste Mænd, der var gaaet bort. En ægte Folkets Søn, som for sidste Gang havde lukket sine Øjne efter et helt Livs anstrengende Gerning. Og saa indtraf denne triste Begivenhed i en saare alvorlig Tid, hvor vi alle føler, at der fortsat var stærkt Brug for Statsminister Staunings fremragende Evner og for den Karakterfasthed, Ro og Beherskelse, der prægede hans Holdning under enhver Situation. Vi syntes ikke, at vi kunde taale at miste ham. I Sorgen over hans Bortgang blander sig Bekymring.

I 36 Aar var Stauning Medlem af Folketinget. I 1906 valgtes han i Faksekredsen og genvalgtes her ved det efterfølgende Valg. Da denne Valgkreds blev nedlagt ved en Omordning af Kredsene, blev han opstillet og valgt i Københavns Søndre Storkreds.

Stauning gjorde sig hurtigt gældende i Lovgivningsarbejdet og skabte sig allerede som ung Folketingsmand en betydelig Position.

Stauning var en Arbejdskraft af stort Format. Aldrig var han ledig. Aldrig holdt han Ferie i egentlig Forstand. Altid optaget af sin Gerning. Aldrig gik han af Vejen for Besværligheder, der meldte sig eller som læsedes paa hans Skuldre. Og saa var han aldrig bange for at tage Ansvar. Til enhver Tid var han uegennyttig. Aldrig tilstræbte han noget for sig selv.

I tilsammen 15 Aar var Stauning Danmarks Statsminister og blev ikke bare af Navn, men af Gavn Førstemand i dansk Politik. Han var Fører af Natur og tillige en fremragende Taktiker. Under haarde Brydninger kunde han bruge stærke Ord i den offentlige Debat, men naar der skulde forhandles om Resultater, havde han den Egenskab at kunne samle modstaaende Anskuelser, idet han altid havde Realiteter for Øje og kun tilstræbte saadanne. Det kom ham her til gode, at han var gennemført loyal. Et givet Ord var for ham en Lov. Derfor blev han efterhaanden respekteret og æret af alle paa Rigsdagen. Man paaskønnede fra alle Sider, at

Fra Bisættelseshøjtideligheden i »Forum«.
Fra venstre: Holger Stauning, Frk. Augusta Erichsen og Sønnen Søren Stauning.

han ved forskellige Lejligheder, naar han førte Ordet som Repræsentant for vort Land, fandt Udtryk for hele Nationens Følelser. Vi saa med Tilfredshed og Glæde hans Interesse for alle Dele af Riget. Han glemte aldrig den lille Øgruppe i Atlanterhavet, saa lidt som vor Koloni deroppe i det høje Nord.

En Forgrundsfigur var Stauning. Mandig og myndig. Fremsynt og klar-synt. Vi glemmer ikke, at det var ham, der tog Initiativet til Dannelsen af Samlingsregeringen. Den Foranstaltning, som nogle i det paagældende Øjeblik stillede sig tvivlende over for, men som man nu fra det aldeles overvejende Flertal af det danske Folks Side betragter som en selvfølgelig og absolut gavnlige og nødvendig Ting. Stauning havde dengang Danmarks hele Vel for Øje. Vi vil i Dag vide ham Tak derfor.

I Danmarks politiske Historie vil Staunings Navn komme til at indtage en fremskudt Plads. Og det vil komme til at staa som mejslet i Granit.

Som venlige Tanker og lønligt Haab fra de tusind Hjem fløj til Bispebjerg Hospital i de kritiske Dage under Staunings Sygeleje, saaledes gaar nu sorgfyldte Tanker til den Afdødes Baare. Og i Tankerne lægges Blomst ved Blomst paa Staunings Kiste. Der er Landesorg i Danmark. Alle bøjer

Hovedet i Taknemmelighed mod ham, der gik bort. Hvor havde vi undt ham at faa Lov til at opleve den Dag, da Danmark paa ny bliver frit og selvstændigt.

Stauning var Kongens loyale Raadgiver. Folkets trofaste Tillidsmand.

Stort har vi ejet i Thorvald Stauning. Stort har vi mistet ved Tabet af ham.

SVERIGES STATSMINISTER, PER ALBIN HANSSON,

»Forum«, 10. Maj 1942.

Ved Statsminister Staunings Baare frembærer jeg den svenske Regerings Hyldest til en af Danmarks store Mænd og en Forgrundsskikkelse i Norden.

Gennem Tiderne har Fællesskabsfølelsen mellem Nordens Folk vokset sig stærk og dannet Grundlaget for et intimt Samarbejde, som kunde finde Sted uden at beskære den nationale Frihed og Selvbestemmelsesret. Ikke mindst mellem Danmarks og Sveriges Folk er udviklet et Forhold af uforfalsket Venskab og godt Samarbejde. Dette er et Værk ikke alene af nogle faa fremsynede Mænds og Kvinders Indsats. Det nordiske Fællesskab former sig for mig som et Net med Millioner af Traade, som løber mellem Mennesker af samme Stamme, med ensartet Sprog og en sideløbende Rets- og Kulturudvikling. Traade, som faar Hjerterne til at slaa i Takt og i Vilje til at virke i samme Retning. Men det har været og er af den største Betydning for Venskabet og Samarbejdet, at Personer, som Folket paa en særlig Maade samler sig om, og som bliver Førere og Høvdinge, er dybt overbevist om Betydningen af, at Venskabet plejes og Samarbejdet udvikles.

For Thorvald Stauning var den nordiske Fællesskabsfølelse levende, den prægede hans Gerning, og han stoledes til det sidste paa dens Bestaaen og paa den bindende og opbyggende Kraft. Særlig viste han Interesse og Venskab for Sverige. Vi Svenske vil bevare dette i taknemligt Minde, og det svenske Folk deltager varmt i den Landesorg, som nu hviler over Danmark.

At de indenfor det socialdemokratiske Parti og Fagbevægelsen organiserede Arbejdere særlig vil hædre Thorvald Staunings Minde, er forstaaeligt under Hensyn til den Stilling, han gennem Aartier har haft indenfor den nordiske Arbejderbevægelse. Stauning har ikke alene paa en

Staunings Efterfølger, Statsminister V. Buhl, i Samtale med Statsminister Per Albin Hansson ved Bisættelses-højtideligheden i »Forum«.

glimrende Maade opretholdt den Kontakt, som allerede fra Begyndelsen knyttedes mellem Arbejderorganisationerne i vore Lande, og gennem hvilken vi andre fra Danmark har modtaget saa mange ansporende og belærende Impulser. Da han allerede i sine unge Aar fik en ledende Stilling indenfor Bevægelsen og derefter i mere end 40 Aar beholdt denne, er han ogsaa blevet en Formidler mellem ældre og yngre Generationer. I de senere Aar repræsenterede han som ingen anden Kontinuiteten i det nordiske Samarbejde mellem Arbejderorganisationerne.

Som Formand i den nordiske Samarbejdskomité indenfor Arbejderbevægelsen og i Sveriges socialdemokratiske Arbejderparti vil jeg gerne gøre mig til Talsmand for den Følelse af dyb Taknemlighed, som Arbejdets

Mænd og Kvinder nærer for Staunings uvurderlige og, naar Talen er om Sociallovgivningen, banebrydende Indsats for deres Stræben mod menneskeværdige Livsforhold.

Efter en lang og frugtbringende Gerning er Thorvald Stauning nu gaaet over Livets Grænse. Men hans Minde vil leve og leve æret i Norden.

FINLANDS SOCIALMINISTER, K. A. FAGERHOLM,

»Forum«, 10. Maj 1942.

Finlands Regering bevidner gennem mig sin varmeste Deltagelse i den store Sorg og det Tab, Danmark har lidt ved Statsminister Staunings Bortgang.

Vi føler dybt, at Danmark midt i en Alvorstid har mistet en førende Statsmand med dyb Rod i det danske Folk. Ved Staunings Baare ønsker Finlands Regering at bevidne, at hans Bortgang ogsaa i Finland virker knugende. Vi ved, at den nordiske Samhørighedstanke har mistet en af sine mest trofaste Fortalere, det nordiske Samarbejde en af sine ypperste Venner.

Ogsaa Finlands Socialdemokrati og Fagforeningsbevægelse frembærer en Tak og et Farvel til Stauning, Arbejderhøvdningen. Den finske Arbejderbevægelse betragter Stauning som en Banebryder og Samfundsopbygger af sjældent Format. Hans livslange hengivne Virke for den danske Arbejderklasses sociale og økonomiske Fremgang har ogsaa sat sine Spor i vore Arbejdsmetoder og Meninger. Stauning var dansk, men han tilhørte hele Nordens Arbejderbevægelse.

Fra finsk Arbejdsverden gaar der i Dag mange taknemlige Tanker til Stauning og hans uforgængelige Livsværk.

FORMANDEN FOR SOCIALDEMOKRATISK FORBUND,
ALSING ANDERSEN,

Social-Demokraten, 4. Maj 1942.

Arbejderbevægelsens og Socialdemokratiets Førstemand gennem en Menneskealder er segnet midt i Dagens byrdefulde og ansvarsfulde Gerning som Danmarks Statsminister.

Fra Bisættelseshøjtideligheden i »Forum«, 10. Maj 1942.

I alle Samfundslag vil man føle Tabet af en af Landets gode danske Mænd.

I Danmarks Arbejder- og Smaakaarshjem vil dyb Sorg holde sit Indtog. Det socialdemokratiske Parti tager ved Staunings Død Afsked med den største Førerskikkelse i Partiets Historie.

Men gennem Sorgen over hans Død lyser hans Livsværk som et Eksempel.

Fra sin Ungdom til sin Død skabte Stauning Respekt og Autoritet om sig gennem sit personlige Arbejde. Ved sin Ro, sin Forhandlingsevne og sit Overblik var Stauning som faa andre de store, vanskelige Situationers Mand. Men han gik ogsaa med Lyst op i det daglige Arbejde, smaat som stort. Han var altid grundig. Han sørgede for, at intet blev glemt, hvad enten det drejede sig om et Bestyrelsesmøde, en Partikongres eller en Regeringshandling. Pligtfølelsen hos Stauning var absolut. Ingen har arbejdet mere end Stauning. De, der har haft den Lykke gennem en Aarække at arbejde paa nært Hold af ham, maatte atter og atter undre sig

over, hvad han kunde udrette. Og dog er det rigtigt, hvad der er sagt om ham, at han aldrig gjorde Indtryk af at have travlt. Han havde Tid til at tale med utrolig mange Mennesker og altid Taalmodighed til at høre paa dem. Men for meget paa den ene Side og paa den anden Side huede ham ikke. Han yndede ikke at diskutere det foregaaende Spil. Videre til næste Sag. Stauning var Klarhedens og Handlingens Mand. Hans Evne til hurtigt at gennemtænke en Sag eller en Situation og tage sit Standpunkt var beundringsværdig. Han kunde slaa haardt i en Debat eller en Forhandling. Men han nærede aldrig Bitterhed mod dem, der havde staaet ham imod. Sagen var for ham det afgørende.

Staunings Partifæller vil aldrig glemme, hvad han har været for sit Parti. Han kunde forme et Valgprogram, og Gang paa Gang førte han sit Parti til Sejr. Men han forstod ogsaa at bruge Sejren. Han vilde ikke alene rydde Grund, han vilde ogsaa bygge op. Vel var han en Kampens Mand — men ikke for Kampens Skyld. Derfor var han ogsaa Forhandlingens og Samarbejdets Mand, og naar Stauning havde givet sit Ord, stod det fast.

Om Stauning gælder det mere end om nogen anden Enkeltmand i dansk Arbejderbevægelse, at han ved sin Gerning var med til at skabe det Folkets demokratiske og sociale Danmark, som paakaldte Verdens Opmærksomhed, før Krigens Slagskygger naaede det. Han øvede derved dybtgaaende national Gerning, der vil have varig Betydning, dersom det danske Samfund forvalter den Arv vel, som han har efterladt sig. Det var derfor baade efter Fortjeneste, til Ære for Stauning og til Gavn for Land og Folk, at han i de sidste saa vanskelige Aar som Arbejderklassens Førstemand ogsaa blev Midtpunkt i den nationale Samlingspolitik, som Tiden krævede.

I sin Ungdom blev Stauning sine Arbejdskammeraters Tillidsmand. Ved sin Død som Statsminister stod han som Folkets Tillidsmand.

Men Stauning glemte aldrig, at han hørte hjemme i Arbejderklassen. Dens Sag var hans. Dens Fremgang var hans Livsværk. Dette takker Arbejdets Hundredtusinder ham for i Dag.

Staunings Venner og Medarbejdere i Partiledelse og Rigsdagsgruppe vil sige ham deres særlige Tak for det Kammeratskab og den Upartiskhed, hvormed han uden Persons Anseelse altid udfyldte sin Lederstilling. Og vi vil ogsaa takke Vennen og Kammeraten Stauning for de Fyraftenstimer, vi oplevede sammen med ham, naar Alvoren og Faamæltigheden i Venners og Kammeraters Kreds blev tøet op af hans varme Hjerte og rige Følelser.

Rustvognen med Staunings Kiste passerer forbi Rømersgades Forsamlingsbygning.

Midt i Sorgen føler Socialdemokratiets Kvinder og Mænd dyb Taknemlighed over for Stauning og hans Livsgerning.

Lad os ære Staunings Minde ved at søge at løfte hans Arv i ærligt og trofast Sammenhold om den Idé, som Stauning levede og virkede for.

Alsing Andersen.

**FORMANDEN FOR DE SAMVIRKENDE FAGFORBUND,
LAUR. HANSEN,**

Social-Demokraten, 4. Maj 1942.

Det var, som om en Sky gik for Solen, da jeg paa 1. Majdagen fik Underretning om Th. Staunings Indlæggelse paa Bispebjerg Hospital. Jeg var da klar over, at det nu lakkede mod Fyraften for Danmarks bedste Søn.

Nu er det saa sket, det, vi frygtede, Stauning, vor Ven og Kammerat gennem de mange, mange Aar, er ikke mere. Hvad Th. Stauning har betydet for Dansk Arbejderbevægelse, for vort Land, for Danmark, lader sig ikke

maale i dette Øjeblik; denne stoute Skikkelse, den redeligste, den mest forstaaende, den kloge og fremsynede Mand Stauning, at han ikke er mere, fatter jeg knapt nok endnu.

Th. Stauning var udgaaet af Folket, og han blev gennem sin Gerning hele Folkets Mand; intet var for ham for smaat og intet for stort, Stauning fornægtede aldrig sit Udspring og sin Herkomst, han havde altid Tid til at høre paa en fattig Morlil og hendes Sorger. Han var i en saadan Situation ikke meget talende, men søgte at skjule sine Følelser for bagefter at hjælpe de betrængte i al Stilhed uden nogensinde at kræve en beskeden Tak. Ingen Sag var ham for stor, ogsaa her løste han Problemerne saa jævnt og ligetil, som det hele var den naturligeste Ting i Verden.

Stauning ofrede sig gennem et Livs lange Arbejdsdag helt og fuldt for os alle, for hele Nationen, og han vandt sig Venner, som ingen anden dansk Mand har gjort det, Venner, som uanset politisk Opfattelse højagtede Arbejderen Th. Stauning, og indenfor Arbejderbevægelsen elskede vi Stauning, vi forgudede ham, og alligevel, mon ikke vi i Dag er mange Tusinde, som føler, at vi ikke fik sagt ham rigtig hjertelig Tak for dette eller hint?

Hvor vilde vi have givet meget for, om vi kunde have beholdt vor Førstemand i endnu nogle Aar, hvor vilde vi gerne, at Stauning skulde havde oplevet nogle fredfyldte Aar, for har nogen dansk Mand gjort sig fortjent hertil, saa var det ham.

Det skulde altsaa ikke være saadan, og vi bøjer da i Dag vort Hoved i dyb Ærbødighed for Vennen Staunings Livsværk, som han desværre for os ikke fik Lov til at fuldføre; der vil i Dag blive fældet manganen en Taare i de smaa Arbejderhjem Landet over; skønnere Krans kan ikke flettes.

Arbejdsdagen er endt. Lykkeligt maaske for Stauning, at han faldt midt i Arbejdet. Lykkeligt var det, at han fik Lov til stille at sove ind. Det havde han fortjent.

Laur. Hansen.

LANDBRUGSMINISTER BORDING,

Social-Demokraten, 4. Maj 1942.

Indenfor Socialdemokratiet er vi sikkert alle af den Opfattelse, at ingen anden enkelt Mand har betydet saa meget for vort Partis Fremgang og Indflydelse som Stauning, og hele det danske Folk vil sikkert mindes

Et Udsnit af Fagforeningernes Flagallé paa Tagensvej, 10. Maj 1942.

Stauning som en af de Mænd, der har øvet den største Indsats i dansk Politik.

Som Medlem af Staunings forskellige Regeringer kan jeg efter næsten 16 Aars omtrent dagligt Samarbejde med ham med fuld Sandhed sige, at bedre Medarbejder og Kammerat kan ikke findes.

Stauning var i Besiddelse af en enestaaende Arbejdsevne og en sjælden Evne til at finde de jævne og rigtige Ord, der skulde siges og kunde fortaas ved forskellige Lejligheder. Ved sin værdige og rolige Optræden, sin sunde Dømmekraft, sin fortrinlige Lederevne og sin gode Kammeratskabsfølelse skabte han sig en helt usædvanlig Tillid i meget store Dele af Befolkningen, en Tillid, som var fuldtud fortjent.

Danmark har ved Staunings Død mistet en af sine bedste Sønner og en Statsmand af et meget stort Format. Det danske Socialdemokrati har mistet sin Førstemand, og vi, hans Medarbejdere, en klog Raadgiver, en dygtig Leder, en trofast Ven og en god Kammerat.

Kr. Bording.

FHV. STATSMINISTER ZAHLE,

Politiken, 4. Maj 1942.

Efterretningen om Statsminister Staunings Død vil vække dyb Sorg og megen Ængstelse i Danmark. Thi ved sin rolige, myndige Optræden havde Stauning samlet stor Tillid om sin Person i hele den danske Befolkning.

Med den samme Dygtighed, hvormed Statsminister Stauning ledede og holdt det mægtige Socialdemokrati i Landet sammen, arbejdede han paa Løsningen af de Vanskeligheder, som Verdenskrigen skabte for vort Fædreland.

Hele det danske Folk skylder ham herfor Tak.

Ære være Statsminister Staunings Minde.

C. Th. Zahle.

FORSVARSMINISTER BRORSEN,

Social-Demokraten, 4. Maj 1942.

Th. Stauning var en Urkraft, og da denne var forenet med høj Begavelse og en enestaaende Flid, kunde man tidligt forudse, at han indenfor sit Parti vilde naa de højeste Tillidsposter.

Han kunde være haard og skarp i Debatten; men lærte man ham nærmere at kende, erfarede man, at han var en saare venlig Mand, der gerne vilde yde sin Bistand, hvor en saadan var nødvendig. Havde han givet sit Ord i en Sag, kunde man være sikker paa, at det blev holdt.

Under Samlings-Regeringen var det alt overskyggende for ham at føre vort Land og Folk frelst gennem Tidens Vanskeligheder. Nu er han segnet paa sin ansvarsfulde Post; men hans Navn og Virke vil faa en betydningsfuld Plads i vort Folks Historie.

Søren Brorsen.

KIRKEMINISTER V. FIBIGER,

Social-Demokraten, 4. Maj 1942.

Statsminister Staunings Bortgang berører mig smerteligt, ikke alene, fordi jeg som alle andre Danske maa erkende, at vi netop nu saa daarligt kan undvære hans stærke, samlende Personlighed, men ogsaa, fordi jeg

gennem Aarenes Samarbejde med Th. Stauning, og da i særlig Grad i de to Aar, jeg har haft Sæde i Regeringen, har lært at værdsætte hans mange udmærkede Egenskaber.

Hvad der end kan skille os politisk i Tiden forud for Krigen og Besættelsen — denne underligt fjerne, sorgløse Tid — saa blev der hurtigt, da de nuværende Forhold indtraadte, tilvejebragt et tillidsfuldt Samarbejde mellem Statsministeren og de øvrige Ministre i Samlingsregeringen. Jeg har fra disse Aar de bedste Minder om Staunings Loyalitet og ærlige Bestræbelse for at bølge de nu og da modstridende Anskuelser mod hinanden og samle Kræfter til fælles Indsats under det store Ansvar, som paahviler en dansk Regering i denne alvorlige Tid.

V. Fibiger.

UNDERVISNINGSMINISTER JØRGEN JØRGENSEN,
Social-Demokraten, 4. Maj 1942.

Stauning var ikke et Menneske, der havde let ved at komme paa Talefod med andre. Han kunde godt være noget utilnærmelig, i de senere Aar ogsaa noget indesluttet, men kom man ham paa nært Hold og vandt hans Tillid, saa var han trofast og tillidsfuld som faa.

Hele hans Livs Arbejde var gennemtrængt af et brændende Ønske om at højne Kaarene for de Mennesker, der levede paa Livets Skyggeside.

En stor Skikkelse i dansk politisk Liv er gaet bort, en god Folkets Søn, hvis hele Virke i stort som i smaat var baaret af Ønsket om at tjene og højne det Folk, han tilhørte.

Jørgen Jørgensen.

HANS HARTVIG SEEDORFF PEDERSEN :

SIDSTE VAGT

*Saa slutter et Land den sidste Vagt
ved Høvdingens hvide Baare.
Hver levende Kalk i hans Kistes Pragt
fik Lys fra en ægte Taare.
Og samlet bærer et sorgfuldt Folk
sin trofaste Søn af Gaarde.*

*Fik Døden slebet hans Ansigts Form
og Kulden kølnet hans Harme, —
vi mærker endnu hans Hjertes Storm,
vi møder hans aabne Arme,
der tog og gav af et gavmildt Sind, —
et Lysvæld af Sol og Varme.*

*Nu stiger din Sjæl med brede Sving
som Ørnen mod Skyens Kamme.
Men Arven staar som en synlig Ring
i Danmarks evige Stamme.
Formæl dig trygt med den hvide Ild,
du Hjærte, som selv var Flamme.*

*Din Gærning er gjort, og endt din Dag.
Men Mindet sin Stjerne tænder.
Og Danmark hører sit Hjærtes Slag,
mens Saga sin Tavle vender
Nu bæres du bort mellem tusind Flag,
— af »hundrede tusinde Hænder«.*

Sang ved Thorvald Staunings Bisættelse
»Forum« Søndag den 10. Maj 1942.

Jeg hilser den
over Fremtiden af Ulykke
og ønsker den god Fæst.

Forholdene udelokker
at jeg kommer personlig,
saa saa aft. for, men
min Deltagelse er ikke
mindre hjertelig denne Gang
end det er sædvanlig.

Jeg bringer min
Hilsen og jeg ønsker god
Tilslutning til Majdagen.

De sidste Linier fra Staunings Haand.

Første Side af Manuskriptet til en Måjtale, som Stauning havde lovet at holde for de unge Socialdemokrater 1. Maj 1942. Talen blev ikke holdt. Manuskriptet er skrevet i Sengen faa Dage før det alvorlige Tilbagefald, der førte til Staunings Død.

INDHOLD

Ved Staunings 60-Aarsdag og Ved Staunings Død. Af <i>Johs. V. Jensen</i>	7
Indledning	9
Barndom og Læreaar	15
Faglig og politisk Tillidsmand	29
I Spidsen for Socialdemokratiet	49
Regeringschef	79
Stauning-Munchs Regeringsperiode	93
Udsyn over Grænserne	129
Efter 9. April 1940	155
Det lille Flag. Af <i>Oskar Hansen</i>	176
Stauning, som han var	179
Ved Staunings Død. Af <i>Axel Juel</i>	204
Stauning som Kulturpersonlighed. Af <i>Hartvig Frisch</i>	207
Da Egen faldt. Af <i>Tom Kristensen</i>	228
Om Thorvald Stauning. Af <i>Anders Vigen</i>	231
Th. Staunings politiske Gerning. Af <i>P. Munch</i>	243
Stauning. Af <i>Kai Hoffmann</i>	251
Død og Eftermæle	253
Udtalelser af Statsminister <i>V. Buhl</i> , Folketingets Formand <i>Hans Rasmussen</i> , Sveriges Statsminister <i>Per Albin Hansson</i> , Finlands Socialminister <i>K. A. Fagerholm</i> , Formanden for Socialdemokratisk Forbund <i>Alsing Andersen</i> , Formanden for De samvirkende Fagforbund <i>Laur. Hansen</i> , Landbrugsminister <i>Kr. Bording</i> , fhv. Statsminister <i>C. Th. Zahle</i> , Forsvarsminister <i>Søren Brorsen</i> , Kirkeminister <i>V. Fibiger</i> og Undervisningsminister <i>Jørgen Jørgensen</i> .	
Sidste Vagt. Af <i>Hans Hartvig Seedorff Pedersen</i>	272

Rettelse :

Side 88, 3. Linie fra neden: 2. December 1924, læs 1926.

